មេរៀនព្រះអភិធម្ម
ចិត្ត និង ចេតសិក

I. អកុសលចិត្ត ១២ ដួង

ក.លោភមូលចិត្ត ៨ ដួង

១- សោមនស្សសហគតំ ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ

លោភមូលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រកបដោយមិច្ឆាទិដ្ឋិ(មិច្ឆាទិដ្ឋិទាំងអស់) មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយឥតមានអ្នកដទៃបបួលដឹកនាំ ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ១៩ ប្រភេទគឺះ

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣** គឺ (ផស្សោ វេទនា សញ្ញា ចេតនា ឯកគ្គតា ជីវិតិន្ទ្រិយំ មនសិការោ) ដែលជាសព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ និង (វិតក្កោ វិចារោ អធិមោក្ខោ វីរិយំ បីតិ ឆន្ទោ)ដែលជាបកិណ្ណកចេតសិក៦។
- **មោចតុកៈ ៤** គឺ មោហោ អហិរិកំ អនោត្តប្បំ ឧទ្ធច្ចំ
-**លោតិកៈ ២** គឺ លោភោ និង ទិដ្ឋិ (វៀរមានោ)

២-សោមនស្សសហគតំ ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ

លោភមូលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រកបដោយមិច្ឆាទិដ្ឋិ មានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានការបបួលដឹកនាំពីអ្នកដទៃ ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ២១ ប្រភេទគឺៈ

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣**
- **មោចតុក: ៤**
- **លោតិក: ២** (វៀរមានោ)
- **ថីទុក: ២ គឺ** ថីនំ មិទ្ធំ

៣-សោមនស្សសហគតំ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ

លោភមូលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រាសចាក មិច្ឆាទិដ្ឋិ មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយមិនមានការបបួលដឹកនាំពីអ្នកដទៃ ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ១៩ ប្រភេទគឺៈ

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣**
- **មោចតុក: ៤**
- **លោតិក: ២** (វៀរទិដ្ឋិ)

➢ **ចំណាំ**

លោភមូលចិត្តប្រការទី ៣ នេះមានចេតសិកប្រកបជាមួយ ១៩ ប្រភេទក្នុងកាលណាដែលមាន មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ មានចេតសិកប្រកបជាមួយត្រឹមតែ ១៨ ប្រភេទក្នុងកាលណាដែលមិនមានមានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ។

៤-សោមនស្សសហគតំ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ

លោភមូលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រាសចាក មិច្ឆាទិដ្ឋិ មានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានការបបួលដឹកនាំពី

អ្នកដទៃ ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ២១ ប្រភេទគឺ៖

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣**
- **មោចតុកៈ ៤**
- **លោតិកៈ ២** (វៀរទិដ្ឋិ)
- **ថីទុកៈ ២** (ថីនំ មិទ្ធំ)

(ចិត្តដូចទឹកថ្លា ចេតសិកដូចពណ៌) បើទឹកថ្លាត្រូវពណ៌ក្រហម ឬខ្មៅលាយហើយ ទឹកថ្លានោះក៏ក្លាយជាពណ៌ក្រហមឬខ្មៅនោះទៅ។

លោភមូលចិត្តដួងទី ៤ គឺត្រេកអរដូចឃើញរបស់ជាទីស្រឡាញ់ហើយថាយើងគ្រាន់បើជាងគេ។

-លោភមូលចិត្តដួងទី ៤ នេះមានចេតសិកប្រកបជាមួយ ២១ ប្រភេទក្នុងកាលណាដែលមាន មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ មានចេតសិកប្រកបជាមួយត្រឹមតែ២០ប្រភេទ ក្នុងកាលណាដែលមិនមាន មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ។

-មានៈនិងទិដ្ឋិកើតរួមគ្នាមិនបាន ប៉ុន្តែនៅក្នុងកងអកុសលដូចគ្នា។ មានៈប្រៀបផ្ទឹមនឹងអ្នកដទៃ ឯទិដ្ឋិកាលណាកើតឡើងវាតែងមានការយល់ខុស ។

៥.ឧបេក្ខាសហគតំ ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ

លោភមូលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រកបដោយមិច្ឆា-ទិដ្ឋិ មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយឥតមានការបបួលដឹកនាំពីអ្នកដទៃ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ១៨ ប្រភេទគឺៈ

- អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)
- មោចតុកៈ ៤
- លោភិកៈ ២ (វៀរមានោ)

៦.ឧបេក្ខាសហគតំ ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ

លោភមូលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រកបដោយមិច្ឆាទិដ្ឋិ មានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានការបបួលដឹកនាំពីអ្នកដទៃ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ២០ ប្រភេទគឺៈ

- អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)
- មោចតុកៈ ៤
- លោភិកៈ ២ (វៀរមានោ)
- ថីទុកៈ ២ គឺ ថីនំ មិទ្ធំ

៧-ឧបេក្ខាសហគតំ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ

លោភមូលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រាសចាកមិច្ឆាទិដ្ឋិ មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយឥតមានការបបួលដឹកនាំ ពីអ្នកដទៃ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ១៨ ប្រភេទគឺៈ

- អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)
- មោចតុកៈ ៤
- លោភិកៈ ២ (វៀរ ទិដ្ឋិ)

៨-ឧបេក្ខាសហគតំ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ

លោភមូលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រាសចាកមិច្ឆាទិដ្ឋិ មានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានការបបួលដឹកនាំពីអ្នកដទៃ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ២០ ប្រភេទគឺៈ

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១២** (វៀរបីតិ)
- **មោចតុកៈ ៤**
- **លោតិកៈ ២** (វៀរទិដ្ឋិ)
- **ថីទុកៈ ២ គឺ** ថីនំ មិទ្ធំ

សំនួរ

១- តើលោភមូលចិត្តដួងណាខ្លះ ដែលមានចេតសិកប្រកបជាមួយច្រើនជាងគេ?

២- តើលោភមូលចិត្តដួងណាខ្លះ ដែលមានចេតសិកប្រកបជាមួយតិចជាងគេ?

៣- តើបីតិចេតសិក កើតនៅក្នុងលោភមូលចិត្តដួងណាខ្លះ?

៤- តើទិដ្ឋិចេតសិក កើតនៅក្នុងលោភមូលចិត្តដួងណាខ្លះ?

៥- តើបីតិចេតសិកមាននៅក្នុងលោភមូលចិត្ត ដែលប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនាឬទេ? បើមានព្រោះហេតុអ្វី? បើមិនមានព្រោះអ្វី?

៦- ចំពោះលោភមូលចិត្តដែលមិនមានមិច្ឆាទិដ្ឋិកើតជាមួយ ហេតុអ្វីក៏ចាត់ជាអកុសលចិត្តដែរ? ចូរពន្យល់ !

ចម្លើយ

១- លោភមូលចិត្ត ដែលមានចេតសិកប្រកបជាមួយច្រើនជាងគេ គឺ លោភមូលចិត្តដួងទី ២ និង ដួងទី ៤។
២- លោភមូលចិត្ត ដែលមានចេតសិកប្រកបជាមួយតិចជាងគេគឺ លោភ-មូលចិត្តដួងទី ៥ និង ដួងទី៧។
៣- បីតិចេតសិក កើតនៅក្នុងលោភមូលចិត្តដួងទី១, ទី២, ទី៣, ទី៤ ។
៤- ទិដ្ឋិចេតសិក កើតនៅក្នុងលោភមូលចិត្តដួងទី១, ទី២, ទី៥, ទី៦។
៥-បីតិចេតសិកមិនកើតក្នុងលោភមូលចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខា-វេទនាទេ ព្រោះឧបេក្ខាវេទនាមានសភាពព្រងើយៗ។
៦- បានជាលោភមូលចិត្ត ដែលមិនមានមិច្ឆាទិដ្ឋិកើតជាមួយ ហើយចាត់ជាអកុសលចិត្តព្រោះមាន លោភៈ, មានៈ, អហិរិកៈ, អនោត្តប្បៈ, ឧទ្ធច្ចៈ, ថីនៈ, មិទ្ធៈ។

-ចំណាំ

ក្នុងលោភមូលចិត្ត ៨ដួង មានចេតសិកកើតរួមទាំងអស់ ២២ ប្រភេទ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ មោចតុកចេតសិក ៤ លោតិកចេតសិក ៣ ថីទុកចេតសិក ២។

-ចេតសិកដែលកើតទៀងទាត់ក្នុងលោភមូលចិត្តទាំង ៨ ដួង មានត្រឹមតែ ១៧ ប៉ុណ្ណោះគឺ៖

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១២** (វៀរ បីតិ)
- **មោចតុកៈ ៤**
- **លោភចេតសិក** ១ (វៀរ ទិដ្ឋិ មានោ ថីនំ មិទ្ធំ)។

ហេតុនាំឱ្យកើតលោភមូលចិត្តមាន ៤ យ៉ាងគឺ៖

១- លោភបរិវារកម្មបដិសន្ធិកតា បដិសន្ធិដោយកម្មដែលមានលោភៈជាបរិវារ។

២- លោភឧស្សន្នភវតោចវនតា ចុតិចាកភពដែលសម្បូរដោយលោភៈ ឬ សេចក្តីសប្បាយ។

៣- ឥដ្ឋារម្មណសមាយោគោ មានការជួបប្រសព្វនឹងឥដ្ឋារម្មណ៍ (ឥដ្ឋារម្មណ៍ មាន ២យ៉ាងគឺ៖ បរិកប្បឥដ្ឋារម្មណ៍១, សភាវឥដ្ឋារម្មណ៍១)។

៤- អស្សាទទស្សនំ មានការឃើញនូវវត្ថុជាទីពេញចិត្ត ឬជាទីសប្បាយចិត្ត។

ការចែកលោភមូលចិត្ត ៨ ដួងដោយន័យផ្សេងៗ

១- ដោយជាតិ ជាអកុសលជាតិ ចេតសិកកើតជាមួយវាក៏ជាអកុសលជាតិដែរ។

២- ដោយភូមិ ជាកាមាវចរភូមិ (កើតបាន ៣០ ភូមិ)។

៣- ដោយវេទនា ជាសោមនស្សវេទនា ៤ ដួង និង ជាឧបេក្ខាវេទនា ៤ ដួង។

៤- ដោយហេតុ ជានហេតុ និង ជាទ្វិហេតុកចិត្ត។

៥- ដោយសង្ខារ ជាអសង្ខារិក ៤ ដួង និង ជាសសង្ខារិក ៤ ដួង។

៦- ដោយសម្បយុត្ត ជាទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត ៤ ដួង និង ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត ៤ ដួង។

៧- ដោយសោភណៈ ជាអសោភណចិត្ត។

៨- ដោយឈាន ជាអកុសលឈាន។

៩- **ដោយលោកិយ** ជាលោកិយចិត្ត។

១០- **ដោយកិច្ច** ធ្វើជវនកិច្ច។

១១- **ដោយអារម្មណ៍** ដឹងអារម្មណ៍ទាំង ៦ គឺ រូប សម្លេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ ធម្មារម្មណ៍។

១២- **ដោយទ្វារ** ប្រព្រឹត្តទៅតាមទ្វារទាំង ៦ (ទ្វារឱ្យកើតបាប ឬ បុណ្យ នៅក្នុងទ្វារ ៣ គឺ កាយទ្វារ វចីទ្វារ មនោ-ទ្វារ)។

១៣- **ដោយវត្ថុ** អាស្រ័យនឹងហទយវត្ថុ (ក្នុងភពដែលមានខន្ធ៥)។

១៤- **ដោយវិញ្ញាណធាតុ** ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ។

ផលរបស់លោភមូលចិត្ត

+បច្ចុប្បន្ន កាលណាសត្វលោកច្រើនទៅដោយលោភចិត្តនឹងកើតទុរ្ភិក្ស ច្រើនប្រការ។

+អនាគតជាតិ លោភមូលចិត្តច្រើននាំសត្វទៅកើតជាប្រេត។

ខ.ទោសមូលចិត្ត ២ ដួង

១- ទោមនស្សសហគតំ បដិឃសម្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ

ទោសមូលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយ ទោមនស្សវេទនា ប្រកបជាមួយ សេចក្តីថ្នាំងថ្នាក់ មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយឥតមានអ្នកដទៃ បបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ២០ ប្រភេទគឺៈ

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១២** (វៀរបីតិ)
- **មោចតុកៈ ៤**

- ទោចតុកៈ ៤

២- ទោមនស្សសហគតំ បដិឃសម្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ

ទោសមូលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយ ទោមនស្សវេទនា ប្រកបដោយសេចក្តីថ្នាំងថ្នាក់ មានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានអ្នកដទៃបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ២២ ប្រភេទគឺៈ

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

-មោចតុកៈ ៤

-ទោចតុកៈ ៤

-ថីទុកៈ ២

ហេតុនាំឱ្យកើតទោសមូលចិត្តមាន ៤ យ៉ាង គឺ ៖

១- ទោសជ្ឈាសយតា ភាពជាអ្នកចងនូវសេចក្តីក្រោធទុក។

២- អគម្ភីរបកតិតា ជាអ្នកមិនមានភាពល្អិតសុខុមជាប្រក្រតី។

៣- អប្បសុតតា ជាអ្នកស្តាប់ព្រះសទ្ធម្មតិចតួច។

៤- អនិដ្ឋារម្មណសមាយោគោ ជួបប្រសព្វនឹងអនិដ្ឋារម្មណ៍។

ធម៌ជាហេតុលះទោសមូលចិត្តមាន ៦ យ៉ាងគឺ ៖

១- មេត្តានិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ ការរៀនយកនូវមេត្តានិមិត្ត។

២- មេត្តាភាវនានុយោគោ ការបំពេញព្យាយាមក្នុងមេត្តាភាវនា។

៣-កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណា ពិចារណាឃើញថា សត្វមានកម្មជារបស់ខ្លួន។

៤- បដិសង្ខានពហុលីកតា ភាពជាអ្នកពិចារណាច្រើន។

៥- កល្យាណមិត្តតា ជាអ្នកមានកល្យាណមិត្ត។

៦- សប្បាយកថា មានកថាជាទីសប្បាយ។

ការចែកទោសមូលចិត្ត ២ ដួងដោយន័យផ្សេងៗ

១- ដោយជាតិ ជាអកុសលជាតិ។

២- ដោយភូមិ កើតក្នុងកាមាវចរភូមិ ១១ ជាន់។

៣- ដោយវេទនា ជាទោមនស្សវេទនា ២ ដួង។

៤- ដោយហេតុ ជានហេតុ និង ជាទ្វិហេតុកចិត្ត។

៥- ដោយសង្ខារ ជាអសង្ខារិក ១ សសង្ខារិក១។

៦- ដោយសម្បយុត្ត ជាបដិឃសម្បយុត្ត ២ ដួង។

៧- ដោយសោភណៈ ជាអសោភណចិត្ត។

៨- ដោយឈាន ជាអកុសលឈាន។

៩- ដោយលោកិយ ជាលោកិយចិត្ត។

១០- ដោយកិច្ច ធ្វើជវនកិច្ច។

១១- ដោយអារម្មណ៍ ដឹងអារម្មណ៍ទាំង ៦។

១២- ដោយទ្វារ កើតតាមទ្វារទាំង ៦។

១៣- ដោយវត្ថុ អាស្រ័យតែហទយវត្ថុប៉ុណ្ណោះ។

១៤- ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ។

ផលនៃទោសមូលចិត្ត

ក្នុងបច្ចុប្បន្ន ប្រសិនបើសត្វលោកច្រើនដោយទោសមូលចិត្ត នឹងកើតមានសត្តន្តរាយ (អន្តរាយកើតពីសាស្ត្រាវុធ គឺចម្បាំងរាំងជល់)ក្នុងអនាគតជាតិច្រើនបដិសន្ធិក្នុងនរក។

គ.មោហមូលចិត្ត ២ ដួង

១- ឧបេក្ខាសហគតំ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តំ

មោហមូលចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រកបជាមួយ វិចិកិច្ឆា (សេចក្តីសង្ស័យ)។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ១៥ ប្រភេទគឺ៖

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១០** (វៀរបីតិ អធិមោក្ខ ឆន្ទៈ)
- **មោចតុកៈ ៤**
- **វិចិកិច្ឆា ១**

២- ឧបេក្ខាសហគតំ ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តំ

មោហមូលចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រកបជាមួយ ឧទ្ធច្ចៈ (រវើរវាយ)។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ១៥ ប្រភេទគឺ៖

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១១** (វៀរ បីតិ ឆន្ទៈ)
- **មោចតុកៈ ៤**

សេចក្តីសង្ស័យក្នុងព្រះអភិធម្ម ៨ យ៉ាងគឺ ៖

១- ពុទ្ធេ កង្ខតិ សង្ស័យក្នុងព្រះពុទ្ធ គឺ ពុទ្ធគុណទាំង១០ មាន ពាក្យថា **អរហំ** ជាដើម ថាមានពិតឬហ្ន៎?

២- ធម្មេ កង្ខតិ សង្ស័យក្នុងព្រះធម៌ គឺ ក្នុងធម្មគុណទាំង ៦ មាន ពាក្យថា **ស្វាក្ខាតោ** ជាដើម ថាមានពិតឬហ្ន៎ ?

៣- សង្ឃេ កង្ខតិ សង្ស័យក្នុងព្រះសង្ឃ គឺក្នុងសង្ឃគុណទាំង ៩ មានពាក្យថា **សុប្បដិបន្នោ** ជាដើម ថាមានពិតឬហ្ន៎ ?

៤- សិក្ខាយ កង្ខតិ សង្ស័យក្នុងសិក្ខាបទ គឺសិក្ខាបទទាក់ទង សីល សមាធិ និង បញ្ញា ។

៥- បុព្វន្តេ កង្ខតិ សង្ស័យក្នុងខន្ធ៥ ដែលជាអតីត ថាធ្លាប់កើតមានដែរឬទេហ្ន៎ ?

៦- អបរន្តេ កង្ខតិ សង្ស័យក្នុងខន្ធ ៥ ជាអនាគត ថានឹងកើតមានទៀតឬហ្ន៎ ?

៧- បុព្វន្តាបរន្តេ កង្ខតិ សង្ស័យក្នុងខន្ធ ៥ ដែលជាអតីត និង អនាគត ថាធ្លាប់កើតក្នុងអតីត ហើយនឹងកើតក្នុងអនាគតទៀតឬហ្ន៎?

៨- បដិច្ចសមុប្បាទេ កង្ខតិ សង្ស័យក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទធម៌ថា អវិជ្ជាជាដើម ជាបច្ច័យឱ្យកើតបាប និង បុណ្យ ឬឱ្យកើតផលបាប ឬបុណ្យ តើពិតមែន ឬហ្ន៎ ?

សេចក្ដីសង្ស័យក្នុងព្រះសូត្រមាន ១៦ យ៉ាងគឺ៖

សង្ស័យក្នុងខន្ធ៥ ដែលជាចំណែកអតីត ៥ គឺ៖

១- អហោសឹ នុ ខោ អហំ អតីតមទ្ធានំ យើងធ្លាប់កើតមក ក្នុងអតីតកាលដែរឬហ្ន៎ ?

២- ន នុ ខោ អហោសឹ អតីតមទ្ធានំ យើងមិនធ្លាប់កើតមក ក្នុងអតីតកាលទេដឹងហ្ន៎ ?

៣- កឹ នុ ខោ អហោសឹ អតីតមទ្ធានំ យើងធ្លាប់កើតក្នុងអតីតជាអ្វីហ្ន៎ ?

៤- កថំ នុ ខោ អហោសឹ អតីតមទ្ធានំ ក្នុងអតីតយើងមានរូបរាងសណ្ឋានដូចម្ដេចហ្ន៎ ?

៥- កឹ ហុត្វា កឹ អហោសឹ នុ ខោ អហំ អតីតមទ្ធានំ អំពីអតីតកាល អាត្មាអញកើតជាជាតិអ្វី? ឬ មួយអាត្មាអញ មានសណ្ឋានទ្រង់ទ្រាយដូចម្ដេច?

សេចក្ដីសង្ស័យក្នុខខន្ធ ៥ ដែលជាចំណែកអនាគត៥ គឺ៖

១- ភវិស្សាមិ នុ ខោ អហំ អនាគតមទ្ធានំ យើងនឹងកើតក្នុងកាលអនាគតឬទេហ្ន៎ ?

២- ន នុ ខោ ភវិស្សាមិ អនាគតមទ្ធានំ យើងនឹងមិនកើតក្នុងកាលអនាគតទេដឹងហ្ន៎ ?

៣- កឹ នុ ខោ ភវិស្សាមិ អនាគតមទ្ធានំ យើងនឹងកើតក្នុងកាលអនាគតជាអ្វីហ្ន៎ ?

៤- កថំ នុ ខោ ភវិស្សាមិ អនាគតមទ្ធានំ ក្នុងអនាគតយើង នឹងមានរូបរាងសណ្ឋានយ៉ាងណាហ្ន៎ ?

៥- កឹ ហុត្វា កឹ ភវិស្សាមិ នុ ខោ អហំ អនាគតមទ្ធានំ យើងនឹងកើតជាអ្វី? ហើយតទៅនឹងកើតជាអ្វីទៀតហ្ន៎ ?

សង្ស័យក្នុខខន្ធ ៥ ដែលជាចំណែកបច្ចុប្បន្ន ៦ គឺ៖

១- អហំ នុ ខោស្មិ ឥឡូវនេះជាយើងឬហ្ន៎ ?

២- នោ នុ ខោស្មិ ឥឡូវនេះមិនមែនជាយើងឬហ្ន៎ ?

៣- កឹ នុ ខោស្មិ ឥឡូវនេះយើងជាអ្វីហ្ន៎ ?

៤- កថំ នុ ខោស្មិ ឥឡូវនេះយើងមានរូបរាងសណ្ឋានយ៉ាងណាហ្ន៎?

៥- អយំ នុ ខោ សត្តោ កុតោ អាគតោ សត្វនេះមកពីណាហ្ន៎?

៦- សោ កុហឹ គាមី ភវិស្សតិ សត្វនោះនឹងទៅកើតទីណាហ្ន៎?

ការចែកមោហមូលចិត្ត ២ ដួងដោយន័យផ្សេង ៗ

១- ដោយជាតិ ជាអកុសលជាតិ

២- ដោយភូមិ ជាកាមាវចរភូមិ(កើតក្នុងភូមិទាំងអស់ វៀរអសញ្ញ-សត្តា)។

៣- ដោយវេទនា ជាឧបេក្ខាវេទនាទាំង ២ ដួង

៤- ដោយហេតុ ជានហេតុ និង ជាឯកហេតុកចិត្ត

ពន្យល់ពាក្យដូចខាងក្រោម៖

១- នហេតុកចិត្ត

២- សហេតុកចិត្ត

៣- អហេតុកចិត្ត

៤- ទ្វិហេតុកចិត្ត

៥- ទុហេតុកចិត្ត

៦- ឯកហេតុកចិត្ត

៧- តិហេតុកចិត្ត

៥- ដោយសង្ខារ ជាអសង្ខារិកចិត្ត

៦- ដោយសម្បយុត្ត ជាវិចិកិច្ឆាសម្បយុត្ត ១ និង ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្ត ១

៧- ដោយសោភណ ជាអសោភណចិត្ត

៨- ដោយឈាន ជាអកុសលឈាន

៩- ដោយលោកិយ ជាលោកិយចិត្ត

១០- ដោយកិច្ច ធ្វើជវនកិច្ច

១១- ដោយអារម្មណ៍ ដឹងអារម្មណ៍ ៦

១២- ដោយទ្វារ កើតតាមទ្វារទាំង ៦

១៣- ដោយវត្ថុ កើតក្នុងហទយវត្ថុ ក្នុងភពដែលមានខន្ធ ៥(ក្នុងភូមិ ២៦)។

១៤- ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ

ផលរបស់មោហមូលចិត្ត

-ក្នុងបច្ចុប្បន្ន កាលណាសត្វលោកច្រើនទៅដោយមោហៈ គឺសេចក្តីល្ងង់ សេចក្តីវង្វេងក្នុងកាលនោះ ច្រើនមានសេចក្តីអន្តរាយដោយរោគបៀតបៀន។

-ក្នុងអនាគតជាតិ ព្រោះតែមោហៈជាហេតុ សត្វលោកច្រើនទៅកើតក្នុងកំណើតតិរច្ឆាន ដែលមានតែសេចក្តីវង្វេងជានិច្ច។

- **ចំណាំ**

ចេតសិកដែលកើតប្រកបក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ ដួងមានទាំងអស់ ២៧ គឺៈ

- អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

- អកុសលចេតសិក ១៤

១- នហេតុកចិត្ត ចិត្តដែលមិនមែនជាតួហេតុ

២- សហេតុកចិត្ត ចិត្តដែលប្រកបដោយហេតុកើតរួម

៣- អហេតុកចិត្ត ចិត្តដែលមិនមានហេតុកើតរួម

៤- ទ្វិហេតុកចិត្ត ចិត្តដែលមានហេតុ ២

៥- ទុហេតុកចិត្ត ចិត្តដែលមានហេតុ ២

៦- ឯកហេតុកចិត្ត ចិត្តប្រកបដោយហេតុ ១

៧- តិហេតុកចិត្ត ចិត្តប្រកបដោយហេតុ ៣

ចំណែកសោភណចេតសិក ២៥ ប្រភេទទៀតនោះមិនមានចេតសិកណាមួយមកប្រកបក្នុងអកុសលចិត្តទាំង ១២ នេះទេ ។

សព្វាកុសលយោគីចេតសិក

មកពី **សព្វ+អកុសល+យោគី+ចេតសិក** ចេតសិកដែលកើតនៅក្នុងអកុសលចិត្តគ្រប់ទាំង ១២ ដួង មានត្រឹមតែ ១៤ ប្រភេទប៉ុណ្ណោះ។

-**អញ្ញសមានាចេតសិក ១០** (វៀរ អធិមោក្ខ បីតិ ឆន្ទៈ) និង មោចតុកៈ ៤។

-**អធិមោក្ខៈ** កើតនៅក្នុងអកុសលចិត្ត ១១ ប៉ុណ្ណោះ(វៀរ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត១)។

-**បីតិ** កើតនៅក្នុងលោភមូលចិត្ត ដែលប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ៤ ដួងប៉ុណ្ណោះ។

-**ឆន្ទោ** កើតនៅក្នុងអកុសលចិត្ត ១០ ដួងប៉ុណ្ណោះ (វៀរមោហមូលចិត្ត ២ ដួង) ។

-**លោភោ** កើតនៅក្នុងលោភមូលចិត្ត ៨ ដួងប៉ុណ្ណោះ។

-**ទិដ្ឋិ** កើតនៅក្នុងលោភមូលចិត្ត ដែលជាទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តចិត្ត ៤ ដួងប៉ុណ្ណោះ។

-**មានោ** កើតនៅក្នុងលោភមូលចិត្តដែលជាទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តចិត្ត ៤ ដួង

ប៉ុណ្ណោះ។

-ទោចតុកៈ ៤ កើតតែក្នុងទោសមូលចិត្ត ២ ដួង។

-ថីទុកៈ ២ កើតនៅក្នុងសសង្ខារិកចិត្ត ៥ ដួង។

-វិចិកិច្ឆា កើតនៅក្នុងវិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត ១ ដួង។

សង្គ្រោះអកុសលចិត្ត ១២ ដួង ចូលក្នុងកម្មបថ

អកុសលកម្មបថ ១០

ក- កើតតាមកាយទ្វារ មាន ៣ គឺៈ

១- បាណាតិបាត ការសម្លាប់សត្វ

២- អទិន្នាទាន ការលួចទ្រព្យគេ

៣- កាមេសុមិច្ឆាចារៈ ការប្រព្រឹត្តខុសក្នុងកាមទាំងឡាយ។

ខ- កើតតាមវចីទ្វារ មាន ៤ គឺៈ

១- មុសាវាទ ការនិយាយកុហក

២- បិសុណាវាទ ការនិយាយញុះញង់ ឬ ស៊កសៀត

៣- ផរុសវាទ ការនិយាយជេរប្រទេច

៤- សម្ផប្បលាបវាទ ការនិយាយរោយរាយឥតប្រយោជន៍។

គ- កើតតាមមនោទ្វារមាន ៣ គឺៈ

១- អភិជ្ឈា ការសម្លឹងរំពៃ

២- ព្យាបាទ មានបំណងអាក្រក់ចង់ព្យាបាទ

៣- មិច្ឆាទិដ្ឋិ ការយល់ខុស (និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ)

អធិប្បាយអកុសលកម្មបថដោយអាការៈ ៥ យ៉ាង

១- ដោយមូល មានលោភៈ ទោសៈ មោហៈ ជាមូល ។

២- ដោយកម្ម ជាកាយកម្ម វចីកម្ម មនោកម្ម ។

៣- ដោយទ្វារ ជាកាយទ្វារ វចីទ្វារ មនោទ្វារ ។

៤-ដោយសាវជ្ជៈ (ដោយទោស) ជាអប្បសាវជ្ជៈ មានទោសតិច និង មហាសាវជ្ជៈ មានទោសច្រើន ។

៥- ដោយអង្គ គឺអង្គនៃការប្រព្រឹត្តកន្លងកម្មបថ ។

១. បាណាតិបាត

ការញុំាងសត្វមានជីវិតឱ្យធ្លាក់ចុះកន្លងឈ្មោះថា **បាណាតិបាត** គឺ ការសម្លាប់សត្វ ។ ដោយវោហារ បានដល់សត្វ ដោយបរមត្ថ បានដល់ ជីវិតិន្ទ្រិយ ២ យ៉ាង គឺ រូបជីវិតិន្ទ្រិយ ១ និង នាមជីវិតិន្ទ្រិយ ១ ។ មាន វធកចេតនា (ចេតនាសម្លាប់) តែសត្វមិនបានស្លាប់ អកុសលចិត្តនោះមិន ជាកាយកម្មទេព្រោះមិនបានដាច់កម្មបថ គ្រាន់តែជ្រាបថា អកុសលចិត្ត នេះ ជាកាយទុច្ចរិតម៉្យាង។

អាការៈមាន ៥ យ៉ាង គឺ៖

១- ដោយមូល សិក្ខាបទនេះកើតឡើងព្រោះ ទោសៈ និង មោហៈជា មូល។

២- ដោយកម្ម ជាកាយកម្មព្រោះសម្រេចដោយការធ្វើតាមផ្លូវកាយ។

៣- ដោយទ្វារ ជាកាយទ្វារ និង វចីទ្វារ។

៤- ដោយសាវជ្ជៈ សម្លាប់សត្វមានគុណច្រើន មានមនុស្សជាដើម មាន ទោសធ្ងន់ ។ សម្លាប់សត្វមានគុណតិច មានទោសស្រាល ។ សម្លាប់សត្វ មានសីល មានទោសធ្ងន់ សម្លាប់សត្វអត់សីល មានទោសស្រាល ។ សម្លាប់សត្វធំមានទោសធ្ងន់ សម្លាប់សត្វតូចមានទោសស្រាល។សម្លាប់-

សត្វមានគុណមានសរីរៈស្មើគ្នាបើកិលេស និង សេចក្តីព្យាយាមខ្លាំងមានទោសធ្ងន់ បើកិលេស និង សេចក្តីព្យាយាមខ្សោយ មានទោសស្រាល ។

៥. ដោយអង្គ មានអង្គ ៥ គឺ៖

១. បាណោ សត្វមានជីវិត

២. បាណសញ្ញិតា សេចក្តីដឹងថាសត្វមានជីវិត

៣. វធកចិត្តំ គិតនឹងសម្លាប់

៤. ឧបក្កមោ ព្យាយាមនឹងសម្លាប់

៥. តេន មរណំ សត្វស្លាប់ដោយព្យាយាមនោះ។

បើគ្រប់អង្គទាំង ៥ ហើយឈ្មោះថាដាច់កម្មបថ (ដាច់សីល) អាចឱ្យផលបដិសន្ធិក្នុងអបាយភូមិបាន។

ប្រសិនបើមិនគ្រប់អង្គ ៥ ទេ មិនដល់ភាពជាកម្មបថទេ (សីលមិនដាច់) តែជាទុច្ចរិតកម្មមិននាំឱ្យបដិសន្ធិក្នុងអបាយភូមិទេ ប៉ុន្តែឱ្យផលក្នុងបវត្តិកាល គឺ បន្ទាប់ពីបដិសន្ធិរហូតដល់ចុតិ។

បាណាតិបាត មានប្រយោគ ៦ គឺ៖

១- សាហត្ថិកបយោគ សម្លាប់ដោយដៃខ្លួនឯង

២- អាណត្តិកបយោគ សម្លាប់ដោយប្រើអ្នកដទៃ

៣-និស្សគ្គិយបយោគ សម្លាប់ដោយវត្ថុសម្រាប់ចោល ឬគ្រវែងជាដើម។

៤-ថាវរបយោគ សម្លាប់ដោយវត្ថុនៅនឹងមួយកន្លែង ដូចជាអន្ទាក់ អន្លង់ ចម្រូងជាដើម។

៥- វិជ្ជាមយបយោគ សម្លាប់ដោយវិជ្ជា រាយមន្តអាគមជាដើម ។

៦- ឥទ្ធិមយបយោគ សម្លាប់ដោយឫទ្ធិ សម្រេចដោយផលដែលកើតអំពី

កម្មដូចជាឫទ្ធិនាគជាដើម។

២.អទិន្នាទាន

ការកាន់យកនូវវត្ថុ ដែលគេមិនបានឱ្យដោយកាយ ឬ ដោយវាចា ឈ្មោះថា **អទិន្នាទាន** គឺ កាន់យកដោយថេយ្យចេតនា (ចេតនាលួច) ។

អាការៈមាន ៥ យ៉ាងគឺ ៖

១-ដោយមូល

- មានលោភៈ និង មោហៈ ជាមូលព្រោះលួចដើម្បីបានមកជារបស់ខ្លួន។
- មានទោសៈ និង មោហៈ ជាមូលព្រោះលួចមិនដើម្បីបានមកជារបស់ខ្លួនទេ តែប្រាថ្នាចង់ឱ្យម្ចាស់ទ្រព្យ ខូចខាតទ្រព្យរបស់ ។ កម្មបថទី ២ នេះមានមូលសរុប ៣ គឺ លោភៈ ទោសៈ មោហៈ។

២- ដោយកម្ម ជាកាយកម្ម

៣- ដោយទ្វារ ប្រព្រឹត្តទៅបានទ្វារពីរ គឺ កាយទ្វារ ១ និង វចីទ្វារ១។

៤- ដោយសាវជ្ជៈ លួចវត្ថុល្អ មានតម្លៃច្រើន មានទោសធ្ងន់ លួចវត្ថុអន់មានតម្លៃតិចមានទោសស្រាល ។ លួចវត្ថុដែលម្ចាស់របស់មានគុណច្រើនឬមានសីល មានទោសធ្ងន់ ។ លួចវត្ថុដែលម្ចាស់របស់មានគុណតិចឬមិនមានសីល មានទោសស្រាល ។ លួចវត្ថុធំ មានទោសធ្ងន់ លួចវត្ថុតូចមានទោសស្រាល។ បើវត្ថុ និង គុណនៃម្ចាស់វត្ថុស្មើគ្នា កិលេស និង ការព្យាយាមក្នុងការលួចខ្លាំង មានទោសធ្ងន់ កិលេស និង ការព្យាយាមក្នុងការលួចខ្សោយ មានទោសស្រាល ។

៥. ដោយអង្គ មានអង្គ ៥ គឺ ៖

១. បរបរិគ្គហិតំ ទ្រព្យដែលម្ចាស់គេហួងហែងរក្សា

២. បរបរិគ្គហិតសញ្ញិតា សេចក្ដីដឹងថាទ្រព្យនោះ មានម្ចាស់ហួងហែង-រក្សា ។

៣. ថេយ្យចិត្តំ គិតនឹងលួច

៤. ឧបក្កមោ ព្យាយាមនឹងលួច

៥. តេន ហរណំ លួចបានដោយព្យាយាមនោះ ។

សិក្ខាបទនេះមានប្រយោគ ១៣ គឺ ៖

១. អាទិយន លួចដោយចោទប្រកាន់យក។

២. អវហរណ លួចដោយឆបោកយកទ្រព្យបញ្ញើ។

៣. ធុរនិក្ខេប លួចដោយការដាក់ចុះធុរៈ។

៤. ហរណ លួចដោយការនាំទៅ។

៥. អាណត្តិកៈ លួចដោយបង្គាប់បញ្ជាពីអ្នកដទៃ។

៦. សាហត្ថិកៈ លួចដោយដៃខ្លួនឯង។

៧. និស្សគ្គិយ លួចដោយការគ្រវែង ឬ បោះចោល។

៨. សំវិធាវហារ លួចដោយការបបួលគ្នា។

៩. សង្កេត និម្មិត្តកម្ម លួចដោយការកំណត់ពេលវេលាឬ ធ្វើនិមិត្តប្រាប់ ។

១០.ថេយ្យាវហារ ការលួចដូចជាចោរ។

១១. បសយ្ហាវហារ លួចដោយការគំរាម កំហែងដណ្តើម ឬ ប្លន់ជាដើម។

១២. បដិច្ឆន្នាវហារ លួចដោយការបិទបាំងទុក។

១៣. កុសាវហារ លួចដោយការប្តូរស្លាក។

៣. កាមេសុមិច្ឆាចារៈ

ពាក្យថា **កាមេសុ** ក្នុងកាមទាំងឡាយ សំដៅដល់ការសេពមេថុន-ធម្ម ។

ពាក្យថា **មិច្ឆាចារៈ** ការប្រព្រឹត្តខុស គឺប្រព្រឹត្តលាមក ដែលរួមពាក្យទាំងពីរឃ្លាបានជា **កាមេសុមិច្ឆាចារៈ** ដែលប្រែថា ការប្រព្រឹត្តខុសក្នុងកាមទាំងឡាយ ។ បើពោលដោយលក្ខណៈ សំដៅដល់ចេតនា ជាហេតុឱ្យប្រព្រឹត្តកន្លងល្មើសក្នុងអគមនីយដ្ឋានទាំង ២០ ដែលប្រព្រឹត្តទៅតាមកាយទ្វារដោយបំណងអសទ្ធម្ម។

អគមនីយដ្ឋាន ២០

១. មាតុរក្ខិតា ស្ត្រីដែលមាតារក្សា
២. បិតុរក្ខិតា ស្ត្រីដែលបិតារក្សា
៣. មាតាបិតុរក្ខិតា ស្ត្រីដែលមាតា និង បិតារក្សា
៤. ភាតុរក្ខិតា ស្ត្រីដែលបងប្អូនប្រុសគ្រប់គ្រងរក្សា
៥. ភគិនីរក្ខិតា ស្ត្រីដែលបងប្អូនស្រីគ្រប់គ្រងរក្សា
៦. ញាតិរក្ខិតា ស្ត្រីដែលញាតិគ្រប់គ្រងរក្សា
៧. គោត្តរក្ខិតា ស្ត្រីដែលត្រកូលគ្រប់គ្រងរក្សា
៨. ធម្មរក្ខិតា ស្ត្រីដែលសង្ឃគ្រប់គ្រងរក្សា

ស្ត្រីទាំង ៨ ពួកនេះ បើបុរសណាមួយ ទៅប្រព្រឹត្តមេថុនធម្មជាមួយហើយ រមែងត្រូវទោសកាមេសុមិច្ឆាចារៈ តែខាងបុរសប៉ុណ្ណោះ ឯស្ត្រីវិញមិនត្រូវទោសនេះឡើយ។

៩.សារក្ខា	ស្ត្រីដែលគេស្តីដណ្តឹងទុកហើយ ឬ ស្ត្រីដែលគេថែចូវទុកតាំងតែពីនៅក្នុងផ្ទៃមាតា។
១០.សបរិទណ្ឌា	ស្ត្រីដែលគេលាក់ទុកក្នុងផ្ទះ ឬ ក្នុងផ្លូវណាមួយដើម្បីធ្វើភរិយា។
១១.ធនក្កីតា	ស្ត្រីដែលគេទិញដូរដោយទ្រព្យ។
១២.ឆន្ទវាសិនី	ស្ត្រីដែលទៅនៅរួមជាមួយបុរសតាមសេចក្តីស្នេហ៍គ្រចិត្តរបស់ខ្លួន។
១៣.ភោគវាសិនី	ស្ត្រីដែលទៅនៅរួមជាមួយ និង បុរសណាមួយដោយសារឃើញគេមានភោគទ្រព្យ។
១៤.បដិវាសិនី	ស្ត្រីដែលទៅនៅរួមជាមួយបុរសណាមួយ ដោយអំណាចមានសំពត់ជាដើម។
១៥.ឱទបត្តកិនី	ស្ត្រីដែលញាតិបានរៀបចំតាមច្បាប់ប្រពៃណី រួចឱ្យលូកដៃក្នុងផ្តិលទឹកជាមួយគ្នា។
១៦.ឱភតចុម្ពជា	ស្ត្រីដែលបុរសជួយដាក់ទ្រនូលមានឧសជាដើម។
១៧. ទាសីភរិយា	ស្ត្រីដែលបុរសយកខ្ញុំស្រីរបស់ខ្លួនធ្វើជាភរិយា។
១៨. កម្មការីភរិយា	ស្ត្រីជាកម្មការិនី ដែលបុរសយកធ្វើជាភរិយា។
១៩.ធជាហដា	ស្ត្រីដែលសេនាទាហានចាប់យកបានមក ដោយអំណាចនៃទង់ជ័យ ដើម្បីធ្វើជាភរិយា។
២០.មុហុត្តិកា	ស្ត្រីដែលបុរសលាក់ទុកក្នុងកន្លែងណាមួយ ហើយបានកំណាន់ចិត្តថា នឹងទៅនៅរួមសំវាស ម្តង-ម្កាល ។

ដោយអាការៈ ៥ យ៉ាង គឺ៖

១- ដោយមូល មានលោភៈ និង មោហៈ ជាមូល

២- ដោយកម្ម ជាកាយកម្ម

៣- ដោយទ្វារ ជាកាយទ្វារ ប៉ុណ្ណោះ

៤- ដោយសាវជ្ជៈ គឺ ទោស

-ប្រព្រឹត្តល្មើសលើបុគ្គលមានសីលមានគុណច្រើន មានទោសធ្ងន់ លើបុគ្គលមិនមានសីល ឬមានគុណតិច មានទោសស្រាល។

-បើមិនមានឆន្ទៈរួមគ្នាទេ មានទោសធ្ងន់ (គឺការចាប់បង្ខំ) តែបើមានឆន្ទៈត្រូវគ្នាមានទោសស្រាល បើកិលេស និង ការព្យាយាមខ្លាំង មានទោសធ្ងន់ បើកិលេស និង ការព្យាយាមខ្សោយ មានទោសស្រាល។

៥- ដោយអង្គ មានអង្គ ៤ គឺ៖

១- អគមនីយវត្ថុ វត្ថុដែលមិនគួរទាក់ទង (បានដល់ស្ត្រី ២០ ពួក)

២- តស្មឹ សេវនចិត្តំ គិតនឹងសេពក្នុងវត្ថុដែលមិនគួរទៅទាក់ទងនោះ។

៣- ឧបក្កមោ ព្យាយាមក្នុងការសេព។

៤- មគ្គេន មគ្គប្បដិបាទនំ ញ៉ាំងមគ្គ និង មគ្គឱ្យដល់គ្នា។

សិក្ខាបទនេះមានប្រយោគតែមួយ គឺ៖

សាហត្ថិកបយោគ (ធ្វើដោយខ្លួនឯង)។

៤.មុសាវាទ

កាយប្រយោគ ឬ វចីប្រយោគ ប្រកបដោយចេតនាដែលប៉ងឱ្យអ្នកដទៃដឹងអ្វីមួយខុសពីការពិត ឈ្មោះថា **មុសាវាទ** ។

ដោយអាការៈមាន ៥ យ៉ាងគឺ៖

១-ដោយមូល

-មាន **លោភៈ ទោសៈ** និង **មោហៈ** ជាមូលព្រោះកុហកដោយសេចក្ដីជាប់ជំពាក់ចង់បានអ្វីមួយ ឬ កុហកដើម្បីសើចលេងជាដើម។

-ដោយ **ទោសៈ** និង **មោហៈ** ជាមូលព្រោះកុហកដោយសេចក្ដី ក្រេវក្រោធ **បដិឃៈ** ថ្នាំងថ្នាក់ ដោយបំណង ឱ្យអ្នកដទៃវិនាស។

២- ដោយកម្ម ជាវចីកម្ម

៣- ដោយទ្វារ ប្រព្រឹត្តទៅបានទ្វារពីរគឺ៖

- **វចីទ្វារ** គឺការនិយាយកុហក

-កាយទ្វារ គឺការកុហកតាមផ្លូវកាយ ដោយធ្វើនិមិត្តសញ្ញាដូចជាញាក់ចិញ្ចើម ងក់ក្បាល ឬសរសេរសំបុត្រជាដើម ។

៤. ដោយសាវជ្ជៈ គឺ ទោស

-កុហកឱ្យគេខូចប្រយោជន៍ច្រើន មានទោសធ្ងន់ ខូចប្រយោជន៍តិចមានទោសស្រាល។

-មានទ្រព្យតែនិយាយថាមិនមាន ដោយបំណងមិនចង់ឱ្យមានទោសស្រាល តែបើមានបំណងចង់ឱ្យអ្នកមកខ្ចីនោះខូចប្រយោជន៍ មានទោសធ្ងន់។

-បើកិលេស និង ការព្យាយាមខ្លាំង មានទោសធ្ងន់ កិលេស និង ការព្យាយាមតិច មានទោសស្រាល ។

ឧទាហរណ៍៖ កុហកឱ្យគេខឹង គឺកុហកឱ្យគេវិនាស។

៥. ដោយអង្គ មានអង្គ ៤ គឺ៖

១. អតថំវត្ថុ វត្ថុមិនពិត

២. វិសំវាទនចិត្តំ គិតនឹងពោលឱ្យខុស

៣. តជ្ជោ វាយាមោ ព្យាយាមនឹងពោលឱ្យខុស

៤. បរស្ស តទត្ថវិជាននំ ញុំាងអ្នកដទៃ ឱ្យដឹងច្បាស់នូវសេចក្តីនោះ។

- សិក្ខាបទនេះមានប្រយោគតែមួយ គឺ សាហត្ថិកប្រយោគ។

៥. បិសុណាវាចា (ញុះញង់អ្នកដទៃឱ្យបែកបាក់គ្នា)

សំដៅដល់សង្កិលិដ្ឋចេតនា គឺចេតនាសៅហ្មងរបស់អ្នកដែលមានចិត្តត្រូវទោសគឺ ទោសៈ លោភៈ បៀតបៀននិយាយញុះញង់បំបែកបំផ្លាញអ្នកដទៃដើម្បីឱ្យខ្លួនឯងបានជាទីស្រឡាញ់ ។ ឯអ្នកដទៃជាទីស្អប់ និង ដើម្បីឱ្យអ្នកដទៃកើតនូវការឈឺចាប់ ឬ សំដៅដល់ការនិយាយអែបអបបញ្ចុកបន្ស៊ុជាដើម។

ដោយអាការៈ ៥ យ៉ាងគឺ ៖

១- ដោយមូល កើតព្រោះលោភៈ និង មោហៈ ជាមូលក៏មាន កើតព្រោះទោសៈ និង មោហៈជាមូលក៏មាន តែយើងអាចនិយាយសរុបថា មានលោភៈ ទោសៈ និង មោហៈជាមូលក៏បាន ។

២- ដោយកម្ម ជាវចីកម្ម។

៣- ដោយទ្វារ ប្រព្រឹត្តទៅបានទ្វារពីរ គឺ កាយទ្វារ និង វចីទ្វារ ។

៤-ដោយសាវជ្ជៈ គឺ ទោស

-ពោលព្យុះញុង់បុគ្គលមានសីលមានគុណច្រើន មានទោសធ្ងន់ មានសីលមានគុណតិច មានទោសស្រាល។

-បើអ្នកដទៃបែកបាក់គ្នា ព្រោះការញុះញុង់នោះមានទោសធ្ងន់ បើមិនបែកបាក់គ្នាទេមានទោសស្រាល ។

-កិលេស និង ព្យាយាមខ្លាំង មានទោសធ្ងន់ កិលេស និង ព្យាយាមខ្សោយ មានទោសស្រាល ។

៥- ដោយអង្គ មានអង្គ ៤ គឺ៖

១. ភិន្ទិតព្វោ បរោ មានអ្នកដទៃដែលខ្លួនគប្បីញុះញុង់បំបែក។

២. ភេទនបុរេក្ខារតា គិតនឹងញុះញុង់បំបែកអ្នកដទៃនោះ។

៣. តជ្ជោ វាយាមោ ព្យាយាមដើម្បីញុះញុង់។

៤. តស្ស តទត្ថវិជាននំ អ្នកដទៃនោះ ដឹងនូវការញុះញុង់នោះ។

៦. ផរុសវាចា (ចេតនាអាក្រក់)

សំដៅដល់ចេតនាអាក្រក់កំណាចនៃអ្នកដែលនិយាយ ពាក្យអាក្រក់ មិនជាទីស្រឡាញ់ មិនធ្វើឱ្យសប្បាយចិត្ត ឬ ការជេរប្រទេចនោះឯង ដែលកើតឡើងព្រោះទោសៈ បៀតបៀនសន្តានចិត្ត។

ដោយអាការៈ ៥ យ៉ាងគឺ ៖

១- ដោយមូល មានទោសៈ និង មោហៈ ជាមូល

២- ដោយកម្ម ជាវចីកម្ម

៣- ដោយទ្វារ ជាកាយទ្វារ និង វចីទ្វារ

៤- ដោយសារម្មណ៍: គឺ ទោស

-ជេរបុគ្គលមានគុណច្រើន មានទោសធ្ងន់ មានគុណតិច មានទោសស្រាល ។

-កិលេស និង ការព្យាយាមខ្លាំង មានទោសធ្ងន់ កិលេស និង ការព្យាយាមខ្សោយ មានទោសស្រាល។

៥- ដោយអង្គ មានអង្គ ៣ គឺ ៖

១.អក្កោសិតព្វោ បរោ មានអ្នកដទៃ ដែលខ្លួនគប្បីជេរ។

២.កុប្បិតចិត្តំ មានចិត្តខឹងក្រោធ។

៣.អក្កោសនា បានជេរប្រទេច ។

៧. សម្ផប្បលាបៈ

សំដៅដល់ចេតនាពោលនូវរឿងឥតប្រយោជន៍ ឱ្យអ្នកដទៃដឹង (អនត្ថវិញ្ញាបិកាចេតនា)។

ដោយអាការៈ ៥ យ៉ាងគឺ ៖

១- ដោយមូល ដោយអកុសលមូល ៣ (លោភៈ ទោសៈ មោហៈ)។

២- ដោយកម្ម ជាវចីកម្ម

៣- ដោយទ្វារ ជាកាយទ្វារ និង វចីទ្វារ

៤- ដោយសាវជ្ជៈ គឺ ទោស

-ប្រសិនបើសេពច្រើន (ធ្វើផងនិយាយផង) មានទោសធ្ងន់, ធ្វើតិចមានទោសស្រាល។

-ប្រសិនបើអ្នកដទៃកាន់យកនូវពាក្យដែលមិនមានប្រយោជន៍នោះ មានទោសធ្ងន់ បើមិនកាន់យកទេមានទោសស្រាល។

៥-ដោយអង្គ មានអង្គ ២

១-ភារតយុទ្ធសិតាហរណាទិនិរត្ថកថា ពាក្យឥតប្រយោជន៍មានរឿងចម្បាំងនៃភារត និង រឿងរាពណ៍លួចនាងសេដាទៅជាដើម។

២-តថារូបីកថាកថនំ បានពោលនូវរឿងដែលមិនមានប្រយោជន៍ មានសភាពដូច្នេះ។

៨. អភិជ្ឈា

ធម្មជាតិដែលសម្លឹងរំពៃ ចង់បាននូវភណ្ឌ (ទ្រព្យរបស់អ្នកដទៃ) ឱ្យបានមកជារបស់ខ្លួន ឈ្មោះថា **អភិជ្ឈា** ។ ប៉ុន្តែបើគ្រាន់តែឃើញរបស់គេថាស្រស់ល្អប៉ុណ្ណោះទេ មិនមែនជា **អភិជ្ឈា** ឡើយ គ្រាន់តែជាលោភមូលចិត្តដែលជាមនោទុច្ចរិតប៉ុណ្ណោះ។

ដោយអាការៈ ៥ យ៉ាង គឺ ៖

១- ដោយមូល មានលោភៈ និង មោហៈ ជាមូល។

២- ដោយកម្ម ជាមនោកម្ម។

៣- ដោយទ្វារ ប្រព្រឹត្តបានទាំង ៣ ទ្វារ។

៤- ដោយសាវជ្ជៈ ដូចសាវជ្ជៈ របស់អទិន្នាទានដែរ។

៥-ដោយអង្គ មានអង្គ ២ គឺ៖

១-បរភណ្ឌំ ទ្រព្យរបស់អ្នកដទៃ។

២-អត្តនោ បរិណាមនំ មានការបង្អោនទ្រព្យនោះមកជារបស់ខ្លួន (ដោយទុច្ចរិតកម្មផ្សេងៗ)។

៩. ព្យាបាទ

អង្គធម៌បានដល់ទោសៈ។សភាវធម៌ដែលញុំាងប្រយោជន៍ សេចក្ដីចម្រើន និង សេចក្ដីសុខ ឱ្យវិនាសឈ្មោះថា **ព្យាបាទ**។

ព្យាបាទ នោះមានបំណងអាក្រក់ឱ្យគេវិនាសជា លក្ខណៈ បានដល់ ចេតនាដែលប្រព្រឹត្តទៅជាមួយនឹងសេចក្ដីក្រោធដ៏មានកម្លាំងរហូតដល់ចង់ឱ្យអ្នកដទៃវិនាស ។ សភាពដូច្នេះជាមនោកម្មបថ ។ បើគ្រាន់តែខឹងក្រោធមិនចូលចិត្ត ក៏ត្រឹមតែជាទោសមូលចិត្ត ជាអកុសលចិត្តប៉ុណ្ណោះមិនជា មនោកម្មបថឡើយ។

ដោយអាការៈ ៥ យ៉ាងគឺ ៖

១- ដោយមូល មានទោសៈ និង មោហៈ ជាមូល។

២- ដោយកម្ម ជាមនោកម្ម។

៣- ដោយទ្វារ ប្រព្រឹត្តទៅបានទាំង ៣ ទ្វារ ។

៤- ដោយសាវជ្ជៈ ដូចគ្នានឹងផរុសវាទដែរ ។

៥- ដោយអង្គ មានអង្គ ២ គឺ៖

១-បរសត្តោ អ្នកដទៃក្រៅអំពីខ្លួន។

២-តស្ស តំ តំ វិនាសចិន្តា គិតចងគំនុំគុំគួននឹងអ្នកនោះ ដល់នូវសេចក្ដីវិនាសដោយហេតុនោះ។

១០. មិច្ឆាទិដ្ឋិ

មិច្ឆាទិដ្ឋិបានដល់ចេតនា ដែលកើតរួមនឹងសេចក្ដីយល់ឃើញខុសដ៏មានកម្លាំង ដោយការមិនកាន់យកតាមសេចក្ដីពិត ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ** នោះមាន

ការវិបរិត គឺឃើញខុស ឬឃើញផ្ទុយពីការពិតជា លក្ខណៈ ដូចជាយល់ឃើញថា ទាន មិនមានផលជាដើម (**នត្ថិ ទានំ**) ជាចេតនាដែលជឿជាក់ក្នុងការឃើញខុសនោះ យ៉ាងណែនស៊ប់ ។

ដោយអាការៈ ៥ យ៉ាង គឺ ៖

១- ដោយមូល មានលោភៈ និង មោហៈ ជាមូល។

២- ដោយកម្ម ជាមនោកម្ម។

៣- ដោយទ្វារ ប្រព្រឹត្តទៅបានទាំង ៣ ទ្វារ ។

៤- ដោយសាវជ្ជៈ សេពច្រើន មានទោសធ្ងន់ សេពតិចមានទោសស្រាល បើជា **និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ** មានទោសធ្ងន់ បើជា **អនិយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ** មានទោសស្រាល។

៥- ដោយអង្គ មានអង្គ ២ គឺ៖

១-វត្ថុនោ ច គហិតាការវិបរិតតា សភាពនៃរឿងទាំងឡាយវិបរិតចាក ពីអាការៈ ដែលគួរកាន់យក គឺ ព្រះរតនត្រ័យ ជាដើម ។

២-យថា ច តំ គណ្ហាតិ តថាភាវេន តស្សូបដ្ឋានំ ការប្រកាន់នូវរឿង ដោយសេចក្ដីមិនពិតនោះក៏ប្រាកដ។

និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ ប៉ុណ្ណោះដែលចាត់ជាកម្មបថ ១០ នេះ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ** ក្រៅ-ពីនោះ មិនបានរាប់បញ្ចូលឡើយ។

មិច្ឆាទិដ្ឋិ ១០ (ជាហេតុនៃការប្រព្រឹត្តខុសទាំងពួង)

១-នត្ថិ ទានំ យល់ថា ទានមិនមានផល ។

២-នត្ថិ យិដ្ឋំ យល់ថា ការបូជាមិនមានផល ។

៣-នត្ថិ ហុតំ យល់ថា សក្ការៈ ដែលបុគ្គលធ្វើហើយមិនមានផល។

៤-នត្ថិ សុកតទុក្កតានំ កម្មានំ ផលវិបាកោ យល់ថា ផលវិបាករបស់កម្ម ដែលសត្វធ្វើល្អ នឹងអាក្រក់មិនមាន។

៥-នត្ថិ អយំ លោកោ យល់ថា លោកនេះមិនមាន។

៦-នត្ថិ បរោ លោកោ យល់ថាលោកដទៃមិនមាន។

៧-នត្ថិ មាតា យល់ថាមាតាមិនមានគុណ។

៨-នត្ថិ បិតា យល់ថាបិតាមិនមានគុណ។

៩-នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា យល់ថាសត្វជាឱបបាតិកៈកំណើតមិនមាន។

១០-នត្ថិ លោកេ សមណព្រាហ្មណា សមគតា សម្មាបដិបន្នា យេ ឥមញ្ច លោកំ បរញ្ច លោកំ សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា បវេទេន្តិ យល់ថា ពួកសមណៈ និង ព្រាហ្មណ៍ក្នុងលោកដែលព្រមព្រៀងប្រព្រឹត្តប្រតិបត្តិធម៌ហើយពោលថា បានធ្វើឱ្យជាក់ច្បាស់នូវលោកនេះ នឹងលោកខាងមុខមិនមាន ។

វិនិច្ឆ័យអកុសលកម្មបថ ១០ ដោយអាការៈ ៥ យ៉ាង

១. ដោយធម៌

ក្នុងបណ្តាអកុសលកម្មបថទាំង ១០ នោះ អកុសលកម្មបថ ៧ ខាងដើម គឺ កាយកម្ម ៣ និង វចីកម្ម ៤ កាលបើពោលដោយអង្គធម៌ បានដល់ **ចេតនាចេតសិក** ប៉ុណ្ណោះ , ចំណែកមនោកម្ម ៣ អង្គធម៌ គឺចេតសិកដែលប្រកប និង ចេតនាដូច្នេះគឺ ៖

- **អភិជ្ឈា** អង្គធម៌ គឺ លោភចេតសិក
- **ព្យាបាទ** អង្គធម៌ គឺ ទោសចេតសិក
- **មិច្ឆាទិដ្ឋិ** អង្គធម៌ គឺ ទិដ្ឋិចេតសិក

២. ដោយកោដ្ឋាសៈ

អកុសលកម្មបថ ៨ គឺ កាយកម្ម ៣ វចីកម្ម ៤ និង មិច្ឆាទិដ្ឋិ គឺ ជាកម្មបថសុទ្ធ ចំណែកមនោកម្ម ២ ទៀត គឺ អភិជ្ឈា ជាលោភៈ និងព្យាបាទ ជាទោសៈ ជាកម្មបថផង ជាមូលផង។

៣. ដោយអារម្មណ៍

១-បាណាតិបាត មានសង្ខារ (ជីវិតិន្ទ្រិយ)ជាអារម្មណ៍ ។

២-អទិន្នាទាន មានសត្វ ឬសង្ខារជាអារម្មណ៍ ។

៣-កាមេសុមិច្ឆាចារៈ មានសង្ខារ(ផោដ្ឋព្វៈ) ជាអារម្មណ៍។

៤-មុសាវាទ មានសត្វ ឬសង្ខារជាអារម្មណ៍។

៥-បិសុណាវាទ មានសត្វ ឬ សង្ខារជាអារម្មណ៍។

៦-ផរុសវាទ មានសត្វជាអារម្មណ៍។

៧-សម្ផប្បលាបៈ មានសត្វ ឬសង្ខារជាអារម្មណ៍ ។

៨-អភិជ្ឈា មានសត្វ ឬសង្ខារជាអារម្មណ៍។

៩-ព្យាបាទ មានសត្វជាអារម្មណ៍។

១០-មិច្ឆាទិដ្ឋិ មានសង្ខារជាអារម្មណ៍ ដោយអំណាចនៃធម៌ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភូមិ ៣ (ជាបរមត្ថ)។

៤. ដោយវេទនា

១-បាណាតិបាត ប្រកបដោយវេទនា (ទោមនស្សវេទនា ឬ ទុក្ខ-វេទនា)។

២-អទិន្នាទាន ប្រកបដោយវេទនា ៣។

៣-កាមេសុមិច្ឆាចារៈ ប្រកបដោយវេទនា ២ គឺសុខវេទនា និង អទុក្ខម-សុខវេទនា។

៤-មុសាវាទ ប្រកបដោយវេទនា ៣។

៥-បិសុណាវាទ ប្រកបដោយវេទនា ៣។

៦-ផរុសវាទ ប្រកបដោយវេទនា ១ (ទុក្ខវេទនា)។

៧-សម្ផប្បលាប ប្រកបដោយវេទនា ៣។

៨-អភិជ្ឈា ប្រកបដោយវេទនា ២។

៩-ព្យាបាទ ប្រកបដោយវេទនា ១។

១០-មិច្ឆាទិដ្ឋិ ប្រកបដោយវេទនា ២ (ទុក្ខវេទនា និង ឧបេក្ខា-វេទនា)។

៥ . ដោយមូល

១-បាណាតិបាត មានមូល ២ គឺ ទោសៈ និង មោហៈ។

២-អទិន្នាទាន មានមូល ៣ គឺ ទោសៈ និង មោហៈ ឬលោភៈ និង មោហៈ។

៣-កាមេសុមិច្ឆាចារៈ មានមូល ២ គឺ លោភៈ និង មោហៈ។

៤-មុសាវាទ មានមូល ៣។

៥-បិសុណាវាទ មានមូល ៣។

៦-ផរុសវាទ មានមូល ២ គឺ ទោសៈ និង មោហៈ។

៧-សម្ផប្បលាបៈ មានមូល ៣។

៨-អភិជ្ឈា មានមូល ១ គឺ មោហៈ។

៩-ព្យាបាទ មានមូល ១ គឺ មោហៈ។

១០-មិច្ឆាទិដ្ឋិ មានមូល ២ គឺ លោភៈ មោហៈ។

អកុសលចិត្តជាហេតុឱ្យកើតអកុសលកម្មបថដូច្នេះគឺ ៖

១-លោភមូលចិត្ត ៨ ជាហេតុឱ្យកើតអកុសលកម្មបថ ៧ គឺ កាយកម្ម ២ (វៀរបាណាតិបាត) វចីកម្ម ៣ (វៀរផរុសវាទ)និងមនោកម្ម២ (វៀរព្យាបាទ)
២-ទោសមូលចិត្ត ២ ជាហេតុឱ្យកើតអកុសលកម្មបថ ៧ គឺ កាយកម្ម ២ (វៀរកាមេសុមិច្ឆាចារៈ)វចីកម្ម ៤និងមនោកម្ម១(វៀរអភិជ្ឈា និងមិច្ឆាទិដ្ឋិ)។
៣-មោហមូលចិត្ត ២ មិនជាហេតុឱ្យដាច់អកុសលកម្មបថ ១០ ណាមួយទេ។

តែជាហេតុឱ្យកើតទុច្ចរិតកម្ម ១០ គឺកាយទុច្ចរិត ៣ វចីទុច្ចរិត ៤ និងមនោទុច្ចរិត ៣។

<u>វិបាករបស់អកុសលកម្មបថ</u>

១-បាណាតិបាត	ទោសធ្ងន់ឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ ទោសស្រាល កាលកើតជាមនុស្សមានអាយុខ្លី ។
២-អទិន្នាទាន	ទោសធ្ងន់កើតក្នុងអបាយភូមិ ទោសស្រាល កាលកើតជាមនុស្សធ្វើឱ្យវិនាសទ្រព្យ។
៣-កាមេសុមិច្ឆាចារៈ	ទោសធ្ងន់ឱ្យធ្លាក់ក្នុងអបាយភូមិ ទោសស្រាល កាលកើតជាមនុស្សមានពៀរ សត្រូវច្រើន។
៤-មុសាវាទ	ទោសធ្ងន់ឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ ទោសស្រាល កាលកើតជាមនុស្សត្រូវគេបន្លំឆបោក។
៥-បិសុណាវាទ	ទោសធ្ងន់ឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ ទោសស្រាល កាលកើតជាមនុស្សតែងបែកបាក់មិត្ត។

៦-ផរុសវាទ	ទោសធ្ងន់ឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ ទោសស្រាលកាលកើតជាមនុស្សនាំឱ្យឮសម្លេងមិនចូលចិត្ត។
៧-សម្ផប្បលាបៈ	ទោសធ្ងន់ឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ ទោសស្រាលធ្វើឱ្យគ្មានអ្នកជឿពាក្យសម្តី។
៨-អភិជ្ឈា	ទោសធ្ងន់កើតក្នុងអបាយភូមិ ទោសស្រាលកើតជាមនុស្ស នាំឱ្យបាត់បង់ទ្រព្យ។
៩-ព្យាបាទ	ទោសធ្ងន់ឱ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ ទោសស្រាលដូចជាផរុសវាទ ដែរ ។
១០-មិច្ឆាទិដ្ឋិ	ទោសធ្ងន់កើតក្នុងលោកន្តរនរក ទោសស្រាលកើតក្នុងអបាយភូមិ។

« **អដ្ឋធា លោភមូលានិ ទោសមូលានិ ច ទ្វិធា មោហមូលានិ ច ទ្វេតិ ទ្វាទសាកុសលា សិយុំ** »

អកុសលចិត្តទាំងឡាយមាន ១២ គឺ លោភមូលចិត្ត ៨ ដួង ទោសមូលចិត្ត ២ ដួង និង មោហមូលចិត្ត ២ ដួង។

II. អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង

ក. អកុសលវិបាកចិត្ត ៧ ដួង

១.ឧបេក្ខាសហគតំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ អកុសលវិបាកចិត្តំ

ចក្ខុវិញ្ញាណដែលជាអកុសលវិបាក ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា (មានការឃើញរូបមិនល្អ)។

វចនត្ថៈ របស់ចក្ខុវិញ្ញាណ **ចក្ខុំ និស្សិតំ វិញ្ញាណន្តិ > ចក្ខុវិញ្ញាណំ** ប្រែថា វិញ្ញាណអាស្រ័យចក្ខុបសាទកើតឡើង ឈ្មោះថា **ចក្ខុវិញ្ញាណ** ។

ចក្ខុវិញ្ញាណនេះ ជាវិញ្ញាណម៉្យាងដែលអាស្រ័យនឹងចក្ខុវត្ថុ កើតឡើងដើម្បីដឹងនូវរូបារម្មណ៍ជាលក្ខណៈដូចជា **ចក្ខុនិស្សិតរូប វិជានន ចក្ខុវិញ្ញាណំ។**

ហេតុនាំឱ្យកើតចក្ខុវិញ្ញាណមាន ៤ យ៉ាង

(អសាធារណហេតុ គឺ ហេតុមិនមានកម្មជាបច្ច័យនាំឱ្យចិត្តកើតឡើង)

- **អសម្ភិន្នត្តា ចក្ខុស្ស** ព្រោះចក្ខុប្រសាទមិនទាន់បែកធ្លាយ
- **អាបាថគតត្តា រូបានំ** ព្រោះរូបមកកាន់គន្លងនៃចក្ខុប្រសាទ
- **អាលោកសន្និស្សិតំ** អាស្រ័យពន្លឺ
- **មនសិការហេតុកំ** មានមនសិការៈជាហេតុជិត

២. ឧបេក្ខាសហគតំ សោតវិញ្ញាណ អកុសលវិបាកចិត្តំ

សោតវិញ្ញាណដែលជាអកុសលវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា (មានការឮសម្លេងមិនល្អ ដូចជាសម្លេងជេរ ជ្រូកស្រែក សម្លេងឡាន ឬសម្លេងម៉ាស៊ីនខ្លាំង ៗ ជាដើម ។

ហេតុនាំឱ្យកើតសោតវិញ្ញាណមាន ៤ យ៉ាង

- **អសម្ភិន្នត្តា សោតស្ស** ព្រោះសោតបសាទមិនទាន់បែកធ្លាយ
- **អាបាថគតត្តា សទ្ទានំ** ព្រោះសម្លេងមកកាន់គន្លងនៃសោតបសាទ
- **អាកាសសន្និស្សិតំ** អាស្រ័យអាកាស
- **មនសិការហេតុកំ** មានមនសិការៈជាហេតុជិត

វចនត្ថៈ របស់សោតវិញ្ញាណ **សោតំ និស្សិតំ វិញ្ញាណន្តិ** > **សោតវិញ្ញាណំ** វិញ្ញាណដែលអាស្រ័យនឹងសោតបសាទ (វត្ថុ) កើតឡើងឈ្មោះថា **សោតវិញ្ញាណ** ។ សោតវិញ្ញាណ នេះជាវិញ្ញាណម៉្យាងដែលអាស្រ័យ

នឹងសោតវត្ថុកើតឡើងដើម្បីដឹងសម្លេងជាលក្ខណៈ ដូចមានបាលីថា **សោតនិស្សិតសទ្ទវិជាននលក្ខណំ សោតវិញ្ញាណំ** ។

៣-ឧបេក្ខាសហគតំ ឃានវិញ្ញាណ អកុសលវិបាកចិត្តំ

ឃានវិញ្ញាណ ចិត្តដែលជាអកុសលវិបាកប្រព្រឹត្តទៅ ជាមួយឧបេក្ខាវេទនា (មានការដឹងក្លិនមិនល្អ ដូចជាក្លិនសាកសព ក្លិនលាមកជា-ដើម) ។

<u>ហេតុនាំឱ្យកើតឃានវិញ្ញាណមាន ៤ យ៉ាង៖</u>

- **អសម្ភិន្នត្តា ឃានស្ស** ព្រោះឃានបសាទមិនទាន់បែកធ្លាយ
- **អាបាថគតត្តា គន្ធានំ** ព្រោះក្លិនមកកាន់គន្លងនៃឃានបសាទ
- **វាយោសន្និស្សិតំ** អាស្រ័យវាយោ (ខ្យល់)
- **មនសិការហេតុកំ** មានមនសិការៈជាហេតុជិត

វចនត្ថៈ របស់ឃានវិញ្ញាណ **ឃានំ និស្សិតំ វិញ្ញាណន្តិ** > **ឃានវិញ្ញា-ណំ** វិញ្ញាណដែលអាស្រ័យនឹងឃានវត្ថុកើតឡើងឈ្មោះថា**ឃានវិញ្ញាណ**។ ឃានវិញ្ញាណនេះជាវិញ្ញាណម៉្យាងដែលអាស្រ័យ នឹងឃានវត្ថុកើតឡើងដើម្បីធុំក្លិន ជាលក្ខណៈ ដូចមានបាលីថា **ឃាននិស្សិតគន្ធវិជាននលក្ខណំ ឃានវិញ្ញាណំ** ។

៤-ឧបេក្ខាសហគតំ ជិវ្ហាវិញ្ញាណ អកុសលវិបាកចិត្តំ

ជិវ្ហាវិញ្ញាណដែលជាអកុសលវិបាក ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា (មានការដឹងរសមិនល្អ ដូចជា ល្វីងពេក ហឹរពេក ប្រៃពេក)។

<u>ហេតុនាំឱ្យកើតជិវ្ហាវិញ្ញាណមាន ៤ យ៉ាង</u>

- **អសម្ភិន្នត្តា ជិវ្ហាយ** ព្រោះជិវ្ហាបសាទមិនទាន់បែកធ្លាយ

- **អាបាថគតត្តា រសានំ** ព្រោះរសមកកាន់គន្លងនៃជិវ្ហាបសាទ
- **អាបោសន្និស្សិតំ** អាស្រ័យអាបោ គឺ ទឹក
- **មនសិការហេតុកំ** មានមនសិការៈជាហេតុជិត

វចនត្ថៈ របស់ជិវ្ហាវិញ្ញាណ **ជិវ្ហំ និស្សិតំ វិញ្ញាណន្តិ > ជិវ្ហាវិញ្ញាណំ** ជិវ្ហាវិញ្ញាណនេះ ជាវិញ្ញាណម៉្យាងដែលអាស្រ័យនឹងជិវ្ហាវត្ថុ (អណ្ដាត) កើតឡើងដើម្បីដឹងរសជាលក្ខណៈ ដូចមានបាលីថា **ជិវ្ហានិស្សិតរសវិជានន ជិវ្ហាវិញ្ញាណំ** វិញ្ញាណដែលអាស្រ័យ នឹងជិវ្ហាវត្ថុកើតឡើងឈ្មោះថា **ជិវ្ហាវិញ្ញាណ** ។

- **ចំណាំ**

រូបដែលកើតអំពីកម្មហៅថា **កម្មជរូប** មិនមែនជាកុសលវិបាក ឬ អកុសលវិបាកទេ ជានាមធម៌ តែម៉្យាង មានចិត្ត និង ចេតសិកប៉ុណ្ណោះ ។

៥- ទុក្ខសហគតំ កាយវិញ្ញាណ អកុសលវិបាកចិត្តំ

កាយវិញ្ញាណដែលជាអកុសលវិបាក ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយទុក្ខវេទនា មានការដឹងផោដ្ឋព្វៈ មិនល្អ (ដូចជាក្ដៅពេក ត្រជាក់ពេក រឹងពេក ជាដើម)។

<u>ហេតុនាំឱ្យកើតកាយវិញ្ញាណមាន ៤ យ៉ាង</u>

១-អសម្ភិន្នត្តា កាយស្ស ព្រោះកាយប្រសាទមិនទាន់បែកធ្លាយ

២-អាបាថគតត្តា ផោដ្ឋព្វានំ ព្រោះផោដ្ឋព្វៈ មកកាន់គន្លងនៃកាយបសាទ (សំដៅដល់មហាភូតរូប ៣ ដែលគួរដល់ការប៉ះផ្ទប់ និង កាយបសាទ គឺ (**បឋវីធាតុ=** រឹង ទន់) (**តេជោធាតុ** =ក្ដៅ ត្រជាក់) (**វាយោធាតុ** កម្រើក តឹង ញ័រ)។

៣-បឋវីសន្និស្សិតំ អាស្រ័យបឋវី

៤.**មនសិការហេតុកំ** មានមនសិការៈជាហេតុជិត

៦-ឧបេក្ខាសហគតំ មនោធាតុ អកុសលវិបាកចិត្តំ

មនោធាតុដែលជាអកុសលវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅ ជាមួយឧបេក្ខា-វេទនា (មានការទទួលដឹងនូវអារម្មណ៍ មិនល្អ ពីបញ្ចវិញ្ញាណ មានចក្ខុវិញ្ញាណ ជាដើម) មនោធាតុដឹងអារម្មណ៍ បាន ៥ ហ្នឹងឯង។

ឧទាហរណ៍៖ចក្ខុវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆន្នៈ,សោតវិញ្ញាណសម្បដិច្ឆន្នៈ។

ហេតុនាំឱ្យកើតមនោធាតុ ៤ យ៉ាង

- **អសម្ភិន្នត្តា បសាទស្ស** ព្រោះបសាទរូបមិនទាន់បែកធ្លាយ
- **អាបាថគតត្តា បញ្ចារម្មណានំ** មានអារម្មណ៍ ៥ មកកាន់គន្លង
- **ហទយសន្និស្សិតំ** អាស្រ័យហទយវត្ថុ
- **មនសិការហេតុកំ** មានមនសិការៈជាហេតុជិត

៧-ឧបេក្ខាសហគតំ មនោវិញ្ញាណធាតុ អកុសលវិបាកចិត្តំ

មនោវិញ្ញាណធាតុដែលជាអកុសលវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅ ជាមួយឧបេក្ខាវេទនា មានការដឹងអារម្មណ៍ មិនល្អបានទាំង ៦ (ណាមួយ)។

ហេតុនាំឱ្យកើតមនោវិញ្ញាណធាតុ ៤ យ៉ាង

- **អសម្ភិន្នត្តា មនស្ស** ព្រោះមនោមិនទាន់បែកធ្លាយ
- **អាបាថគតត្តា ធម្មារម្មណានំ** ព្រោះមានធម្មារម្មណ៍មកកាន់គន្លង
- **ហទយសន្និស្សិតំ** អាស្រ័យហទយវត្ថុ
- **មនសិការហេតុកំ** មានមនសិការៈជាហេតុជិត

ចិត្តនេះធ្វើកិច្ចបានដល់នៅ ៥ គឺ៖

១-សន្តីរណកិច្ច កិច្ចពិចារណាអារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារ ចិត្តនេះកើតខាងមុខសម្បដិច្ឆន្នកិច្ច។

២-តទាលម្ពណកិច្ច ធ្វើកិច្ចតោងយកអារម្មណ៍ ដែលជវនសោយហើយក្នុងទ្វារទាំង ៦។

៣-ចុតិកិច្ច ធ្វើកិច្ចឃ្លាតចាកភព(ស្លាប់)។

៤-បដិសន្ធិកិច្ច កិច្ច តភពជាតិកំណើត។

៥-ភវង្គកិច្ច កិច្ចរក្សាភពជាតិកំណើត។

*សន្តីរណៈ ទាក់ទងបានរូប ៧ គឺ វណ្ណរូប សទ្ទរូប គន្ធរូប រសរូប និង មហាភូតរូប ៣ (បឋវីផោដ្ឋព្វៈ តេជោផោដ្ឋព្វៈ វាយោផោដ្ឋព្វៈ) ។

ខ. អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង

១-ឧបេក្ខាសហគតំ ចក្ខុវិញ្ញាណ កុសលវិបាកចិត្តំ

ចក្ខុវិញ្ញាណដែលជាកុសលវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខា-វេទនា (ធ្វើទស្សនកិច្ច គឺកិច្ចឃើញរូបល្អ ដូចជាឃើញផ្កា រូបព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធជាដើម) ។

២-ឧបេក្ខាសហគតំ សោតវិញ្ញាណ កុសលវិបាកចិត្តំ

សោតវិញ្ញាណដែលជាកុសលវិបាក ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខា-វេទនា (ធ្វើសវនកិច្ច ឮ សម្លេងល្អ ដូចជាសម្លេងព្រះធម៌ ជាដើម)។

៣-ឧបេក្ខាសហគតំ ឃានវិញ្ញាណ កុសលវិបាកចិត្តំ

ឃានវិញ្ញាណដែលជាកុសលវិបាក ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខា-វេទនា (ធ្វើឃាយនកិច្ច គឺ កិច្ចដឹងក្លិនល្អ ដូចជាក្លិនផ្កាក្រអូប ក្លិនទឹកអប់ ជាដើម) ។

៤-ឧបេក្ខាសហគតំ ជិវ្ហាវិញ្ញាណ កុសលវិបាកចិត្តំ

ជិវ្ហាវិញ្ញាណដែលជាកុសលវិបាក ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា (ធ្វើសាយនកិច្ច គឺ កិច្ចដឹងរសល្អ ៗ ដូចជារសជាតិឆ្ងាញ់ រសជាតិផ្អែម ជាដើម)។

៥-សុខសហគតំ កាយវិញ្ញាណ កុសលវិបាកចិត្តំ

កាយវិញ្ញាណដែលជាកុសលវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសុខ-វេទនា មានការដឹងផោដ្ឋព្វៈល្អ។

៦-ឧបេក្ខាសហគតំ មនោធាតុ កុសលវិបាកចិត្តំ

មនោធាតុដែលជាកុសលវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខា-វេទនា (ធ្វើសម្បដិច្ឆន្នកិច្ចគឺ កិច្ចទទួលដឹងអារម្មណ៍ពីបញ្ចវិញ្ញាណ ជាអារម្មណ៍ល្អ)។

៧-សោមនស្សសហគតំ មនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុក កុសលវិបាកចិត្តំ

មនោវិញ្ញាណធាតុដែលជា អហេតុកកុសលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយ សោមនស្សវេទនា ធ្វើកិច្ច ២ គឺ ធ្វើសន្តីរណកិច្ច តាមបញ្ចទ្វារ និង ធ្វើ តទាលម្ពណកិច្ច តាមទ្វារទាំង ៦។ មានអារម្មណ៍ជាអតិឥដ្ឋារម្មណ៍ ប៉ុណ្ណោះ។

ឥដ្ឋារម្មណ៍ ចែកចេញជាពីរគឺ ៖

-មជ្ឈត្តឥដ្ឋារម្មណ៍ អារម្មណ៍ល្អថ្នាក់កណ្តាល ។

-អតិឥដ្ឋារម្មណ៍ អារម្មណ៍ល្អក្រៃលែង ដូចជារូបព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ សម្លេងព្រះធម៌ ជាដើម ។

ចំណែកអារម្មណ៍មិនល្អ មានឈ្មោះហៅតែមួយប៉ុណ្ណោះគឺ អនិដ្ឋារម្មណ៍ (អារម្មណ៍មិនល្អ) ។

៨-ឧបេក្ខាសហគតំ មនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកកុសលវិបាកចិត្តំ

មនោវិញ្ញាណធាតុ ដែលជាអហេតុកកុសលវិបាកចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយ ឧបេក្ខាវេទនា (ធ្វើកិច្ច ៥ យ៉ាងគឺ **សន្តីរណកិច្ច តទាលម្ពណកិច្ច ចុតិកិច្ច បដិសន្ធិកិច្ច និង ភវង្គកិច្ច**)។

- មនោធាតុ កើតតាមបញ្ចទ្វារ តែម៉្យាង។
- អកុសលចិត្ត ១២ ជាតួកម្ម តែវាអាចឱ្យទៅជាអកុសលវិបាកចិត្ត ៧ ដួងប៉ុណ្ណោះ។

-អកុសលចិត្តកើតឡើង ក៏ព្រោះមានអហេតុកកើតមុន។

-កុសលចិត្តកើតឡើងក៏ព្រោះមានអហេតុកចិត្តកើតមុនដែរ។

-អហេតុកចិត្តមានចេតសិកតិចជាងគេបំផុត។

-អហេតុកចិត្ត គឺ បុណ្យ ឬ បាប ផលិតឡើង។

-មហាវិបាកចិត្ត ជាកុសលកម្មផលិតដែរ។

-មនោវិញ្ញាណធាតុកើតតាម មនោទ្វារ ឬ បញ្ចទ្វារ។

គ. អហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣ ដួង

១- ឧបេក្ខាសហគតំ មនោធាតុ កិរិយាចិត្តំ

មនោធាតុដែលជាកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅ ជាមួយឧបេក្ខាវេទនា (ធ្វើអាវជ្ជនកិច្ច តាមបញ្ចទ្វារ មុនបញ្ចវិញ្ញាណចិត្តនេះ គឺ បើកើតតាមចក្ខុទ្វារធ្វើចក្ខុទ្វារាវជ្ជនកិច្ច គឺ វាវរកអារម្មណ៍តាមទ្វារភ្នែក)។

យើងអាចហៅកិច្ចនៃចិត្តនេះដោយសរុបតាមទ្វារទាំង ៥ ថា បញ្ចទ្វារាវជ្ជនកិច្ច គឺកិច្ចនឹករាវរកអារម្មណ៍តាមទ្វារ ៥ ។ ចិត្តនេះជាវិថីបដិបាទកមនសិការៈ គឺ ជាបាតជាគ្រឿងទ្រនៃវិថីចិត្តក្នុងបញ្ចទ្វារ។ មនោ-ធាតុ ទាំងអស់កើតតាមបញ្ចទ្វារ។

២-ឧបេក្ខាសហគតំ មនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកកិរិយាចិត្តំ

មនោវិញ្ញាណធាតុ ដែលជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា។

*ចិត្តនេះគឺជា ជវនបដិបាទកមនសិការៈ ជាបាត ជាគ្រឿងទ្រឱ្យជវនចិត្តកើតឡើង។

៣-សោមនស្សសហគតំ មនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកកិរិយាចិត្តំ

មនោវិញ្ញាណធាតុ ដែលជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ជាចិត្តរបស់ព្រះអរហន្តប៉ុណ្ណោះ មិនទូទៅដល់បុថុជ្ជន ឬ សេក្ខបុគ្គលទេ ។ ចិត្តនេះធ្វើជវនកិច្ចតាមទ្វារទាំង ៦ ឬក៏យើងអាចហៅចិត្តនេះដោយខ្លី ៗ ថា **ហសិតុប្បាទចិត្ត**។

គាថាសង្គហអហេតុកចិត្ត

«សត្តាកុសលបាកានិ បុញ្ញបាកានិ អដ្ឋធា

កិរិយាចិត្តានិ តីណីតិ អដ្ឋារស អហេតុកា»

អហេតុកចិត្តមាន ១៨ ដួង គឺ អកុសលវិបាកចិត្ត ៧ ដួង អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង អហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣ ដួង។

«បាបាហេតុកមុត្តានិ សោភណានីតិ វុច្ចរេ

ឯកូនសដ្ឋី ចិត្តានិ អថេកនវុតីបិ វា»

ចិត្ត ៥៩ ដួង ឬ ៩១ ដួង ដែលផុតចាកអំពីអកុសលចិត្ត និងអហេតុក-ចិត្ត បណ្ឌិតហៅថា **សោភណចិត្ត**។

សង្គហៈន័យនៃអហេតុកចិត្ត ១៨ មាន ៤ ន័យគឺ ៖

ន័យទី១ ហសិតុប្បាទចិត្ត (អហេតុកកិរិយាដួងទី ៣) ១ ដួង មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ១២ ប្រភេទ គឺអញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរឆន្ទៈ)

ន័យទី២ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត (អហេតុកកិរិយាចិត្តដួងទី ២) ១ដួង មានចេតសិកកើតរួម ១១ ប្រភេទគឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរបីតិ ឆន្ទៈ) សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ១ ដួង មានចេតសិកកើតរួម ១១ ប្រភេទ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរ វីរិយ ឆន្ទៈ)។

ន័យទី ៣ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត (អហេតុកកិរិយាចិត្តដួងទី ១) ១ដួង សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត (វិបាកមនោធាតុ) ២ ដួង ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ ដួង (គឺ អកុសលវិបាកចិត្តដួងទី ៧ និង អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ដួងទី ៨) ដួង

នីមួយៗមានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ១០ប្រភេទ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរ បីតិ វិរិយៈ ឆន្ទៈ)។

ន័យទី ៤ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណចិត្ត ១០ (គឺចក្ខុវិញ្ញាណចិត្ត ២ សោតវិញ្ញាណចិត្ត ២ ឃានវិញ្ញាណចិត្ត ២ ជិវ្ហាវិញ្ញាណចិត្ត ២ និង កាយវិញ្ញាណចិត្ត ២) មានចេតសិកកើតរួម ៧ហៅថា **សព្វចិត្តសាធារណ-ចេតសិក** ក្នុងដួងនីមួយៗ។

<u>ការចែកអសោភណចិត្តដោយន័យផ្សេង ៗ</u>

១-ដោយជាតិ មានជាតិ ៣ គឺ

- **អកុសលចិត្ត ១២** ជាអកុសលជាតិ
- **អហេតុកវិបាកចិត្ត ១៥** ជាវិបាកជាតិ
- **អហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣** ជាកិរិយាជាតិ

២-ដោយភូមិ ជាកាមាវចរភូមិ

៣-ដោយសោភណ ជាអសោភណចិត្តទាំងអស់ ពីព្រោះមិនមានសោភណចេតសិកណាមួយ ដូចជា សទ្ធា សតិ ហិរិ ជាដើម កើតរួមជាមួយឡើយ។

៤-ដោយខន្ធ ជាវិញ្ញាណខន្ធ។

៥- ដោយលោកិយ ជាលោកិយចិត្ត ព្រោះជាប់ក្នុងលោក។

៦-ដោយអាយតនៈ ជាមនាយតនៈ។

៧-ដោយធាតុ ជាវិញ្ញាណធាតុ ៧។

វិញ្ញាណធាតុ ៧ គឺៈ

*ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណចិត្ត ១០ ជាវិញ្ញាណធាតុ ៥ គឺ ចក្ខុវិញ្ញាណចិត្ត ២ (ជាចក្ខុ-វិញ្ញាណធាតុ ១) សោតវិញ្ញាណចិត្ត ២ (ជាសោតវិញ្ញាណធាតុ ១) ឃាន-វិញ្ញាណចិត្ត ២ (ជាឃានវិញ្ញាណធាតុ ១) ជិវ្ហាវិញ្ញាណចិត្ត ២ (ជាជិវ្ហា-វិញ្ញាណធាតុ ១) កាយវិញ្ញាណចិត្ត ២ (ជាកាយវិញ្ញាណធាតុ ១)។

* កិរិយាមនោធាតុ ១ វិបាកមនោធាតុ ២ ជាមនោធាតុ ៣(ជាវិញ្ញាណធាតុ-១) តាមបញ្ចទ្វារ។

* នៅសល់ ១៧ ដួងទៀត ជាមនោវិញ្ញាណ ១។

៨-ដោយសច្ចៈ ជាទុក្ខសច្ចៈ។

៩- ដោយឥន្ទ្រិយ ជាមនិន្ទ្រិយ។

១០-ដោយវេទនា មានវេទនា ៥។

- ចិត្ត ១ ដួងប្រកបដោយទុក្ខវេទនា (កាយវិ.អកុ)
- ចិត្ត ១ ដួងប្រកបដោយសុខវេទនា (កាយវិ.កុ)
- ចិត្ត ៦ ដួងប្រកបដោយសោមនស្សវេទនា
- ចិត្ត ២ ដួងប្រកបដោយទោមនស្សវេទនា
- ចិត្ត ២០ ដួងប្រកបដោយឧបេក្ខាវេទនា

១១-ដោយហេតុ ចិត្តទាំង ៣០ ដួងនេះសុទ្ធតែជា នហេតុ (មិនមែនតួហេតុ) ទាំងអស់។

* **អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង** ជាចិត្តដែលមិនមានហេតុ ក្នុងបណ្ដាហេតុទាំង ៦ កើតរួមជាមួយឡើយ ទើបឈ្មោះថា **អហេតុកចិត្ត** ចំណែកអកុសលចិត្ត ១២ ជាចិត្តដែលមានហេតុកើតរួមជាមួយទើបឈ្មោះថា **សហេតុកចិត្ត** ។

- **លោភមូលចិត្ត ៨ ដួង** ក្នុងដួងនីមួយៗ មានហេតុកើតរួមជាមួយ ២ គឺ លោភចេតសិក ១ និង មោហចេតសិក ១ ។
- **ទោសមូលចិត្ត ២ ដួង** ក្នុងដួងនីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ២គឺ ទោសចេតសិក ១ មោហចេតសិក ១ ។ ចិត្តទាំង១០នេះដែលមានហេតុកើតរួមជាមួយ ២ ហៅថា **ទុហេតុកចិត្ត**។
- **មោហមូលចិត្ត ២ ដួង** ក្នុងដួងនីមួយៗមានហេតុកើតរួមជាមួយ ត្រឹមតែ ១ ប៉ុណ្ណោះ គឺ មោហចេតសិក ។ ចិត្តដែលមានហេតុកើតរួមតែ ១ ដូច្នេះហៅថា **ឯកហេតុកចិត្ត** ។

១២-ដោយកិច្ច កិច្ចរបស់ចិត្តទាំងអស់មាន ១៤។

១. បដិសន្ធិកិច្ច កិច្ចតភពជាតិកំណើត (គឺ ភពថ្មីតពីភពចាស់)។

២. ភវង្គកិច្ច កិច្ចរក្សាភពជាតិកំណើត (ភវង្គកិច្ច នៃចិត្តមានប្រភេទដូចចិត្តដែលធ្វើបដិសន្ធិកិច្ច គឺថានៅក្នុងភពថ្មីនៃបុគ្គលម្នាក់ ៗ បើបុគ្គលនោះបដិសន្ធិដោយចិត្តប្រភេទណា ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចរក្សាភពជាតិកំណើតរបស់បុគ្គលនោះ ក៏មានប្រភេទដូចគ្នានៃបដិសន្ធិចិត្តរបស់បុគ្គលនោះឯង គឺមានអំណាចរក្សាជាតិកំណើតដែលកើតហើយនោះ រហូតអស់ជីវិតក្នុងអត្តភាពមួយ ។

៣. អាវជ្ជនកិច្ច កិច្ចនឹករាវរកអារម្មណ៍តាមទ្វារទាំង ៦ (អាវជ្ជនកិច្ចចែកជាពីរយ៉ាងគឺ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនកិច្ច ១ មនោទ្វារាវជ្ជនកិច្ច ១)។

៤. ទស្សនកិច្ច កិច្ចឃើញរូប

៥. សវនកិច្ច កិច្ច ឮសម្លេង

៦. ឃាយនកិច្ច កិច្ចដឹងក្លិន

៧. សាយនកិច្ច កិច្ចដឹងរស
៨. ផុស្សនកិច្ច កិច្ចដឹងផោដ្ឋព្វៈ
៩. សម្បដិច្ឆន្នកិច្ច កិច្ចទទួលអារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារ
១០. សន្តីរណកិច្ច កិច្ចពិចារណាអារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារ
១១. វោដ្ឋព្វនកិច្ច កិច្ចកាត់ក្តីអារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារ
១២. ជវនកិច្ច កិច្ចសោយអារម្មណ៍តាមទ្វារទាំង ៦
១៣. តទាលម្ពណកិច្ច កិច្ចតោងយកនូវអារម្មណ៍ដែលជវនសោយហើយ។
១៤. ចុតិកិច្ច កិច្ចឃ្លាតចាកភព ឬ កិច្ចដាច់ភព (សំដៅដល់ភវង្គចិត្តចុងក្រោយបង្អស់ក្នុងអត្តភាពនីមួយៗ)។

*បដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច និង ចុតិកិច្ច កិច្ចទាំង៣ នេះ ជាកិច្ចក្រៅទ្វារទាំង ៦។

អសោភណចិត្ត ៣០ ដួងនេះធ្វើកិច្ចផ្សេង ៗ គ្នាយ៉ាងនេះ ៖

១. អកុសលចិត្ត ១២ និង ហសិតុប្បាទចិត្ត ១, ១៣ ដួង នេះធ្វើជវនកិច្ចតាមទ្វារទាំង ៦។
២. ចក្ខុវិញ្ញាណចិត្ត ២ ដួង ធ្វើ **ទស្សនកិច្ច**
៣. សោតវិញ្ញាណចិត្ត ២ ដួង ធ្វើ **សវនកិច្ច**
៤. ឃានវិញ្ញាណចិត្ត ២ ដួង ធ្វើ **ឃាយនកិច្ច**
៥. ជិវ្ហាវិញ្ញាណចិត្ត ២ ដួង ធ្វើ **សាយនកិច្ច**
៦. កាយវិញ្ញាណចិត្ត ២ ដួង ធ្វើ **ផុស្សនកិច្ច**
៧. វិបាកមនោធាតុ ២ ដួង ធ្វើ **សម្បដិច្ឆន្នកិច្ច**
៨. អហេតុកអកុសលវិបាកដួងទី ៧ ធ្វើកិច្ច ៥ យ៉ាងគឺ ៖

បដិសន្ធិកិច្ច , ភវង្គកិច្ច , ចុតិកិច្ច , (ក្នុងអបាយភូមិ) និង **សន្តីរណកិច្ច , តទាលម្ពណកិច្ច។**

៩. អហេតុកកុសលវិបាកដួង ទី ៧ ប្រកបដោយសោមនស្សវេទនា ធ្វើកិច្ច ២ គឺ **សន្តីរណកិច្ច** និង **តទាលម្ពណកិច្ច។**

១០. អហេតុកកុសលវិបាកដួងទី ៨ ធ្វើកិច្ច ៥ យ៉ាង គឺ

បដិសន្ធិ , ភវង្គ, ចុតិ (ក្នុងមនុស្សនិងទេវតាថ្នាក់ទាប មានសភាពជាអ្នកខ្វះបុណ្យ ដូចជា មនុស្សគ ថ្លង់ ឆ្កួត ជាដើមតាំងពីកំណើត) **សន្តីរណកិច្ច** និង **តទាលម្ពណកិច្ច។**

១១. កិរិយាមនោធាតុ ធ្វើអាវជ្ជនកិច្ចតាមបញ្ចទ្វារ ឬ ហៅថា បញ្ចទ្វារាវជ្ជនកិច្ច។

១២. អហេតុកកិរិយាមនោវិញ្ញាណធាតុ ប្រកបដោយឧបេក្ខាវេទនា ធ្វើកិច្ច ២ គឺ ៖

- វោដ្ឋព្វនកិច្ច តាមបញ្ចទ្វារ។
- មនោទ្វារាវជ្ជនកិច្ច តាមមនោទ្វារ។

III. សោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ ដួង

➢ សោភណចិត្ត ៤ ប្រភេទ ៖

ក្នុងបណ្តាសោភណចិត្តទាំងអស់ចែកចេញជា ៤ ប្រភេទ ៖

១. កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដួង

២. រូបាវចរសោភណចិត្ត ១៥ ដួង

៣. អរូបាវចរសោភណចិត្ត ១២ ដួង

៤. លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ឬ ៤០ ដួង

១.កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដួង

ក. កាមាវចរកុសលចិត្ត ៨ ដួង (ឬមហាកុសលចិត្ត)

ខ. កាមាវចរវិបាកចិត្ត ៨ ដួង (ឬមហាវិបាកចិត្ត)

គ. កាមាវចរកិរិយាចិត្ត ៨ ដួង (ឬមហាកិរិយាចិត្ត)

➢ **សោភណចេតសិក ២៥**

១. សទ្ធា ជឿកម្មផល

២. សតិ សេចក្ដីរលឹកដឹង

៣. ហិរិ ខ្មាសបាប ខ្ពើមបាប

៤. ឱត្តប្ប ខ្លាចបាប

៥. អលោភោ មិនជាប់ជំពាក់

៦. អទោសោ មិនប្រទូស្ត

៧. តត្រមជ្ឈត្តតា សម្លឹងជាកណ្ដាល

៨. កាយបស្សទ្ធិ ស្ងប់កាយ

៩. ចិត្តបស្សទ្ធិ ស្ងប់ចិត្ត

១០. កាយលហុតា ស្រាលកាយ }

១១. ចិត្តលហុតា ស្រាលចិត្ត } បដិបក្ខ និងថីនំ , មិទ្ធំ

១២. កាយមុទុតា ទន់ភ្លន់កាយ }

១៣. ចិត្តមុទុតា ទន់ភ្លន់ចិត្ត } បដិបក្ខ និងទិដ្ឋិ , មានៈ

១៤. កាយកម្មញ្ញតា កាយគួរដល់ការងារ

១៥. ចិត្តកម្មញ្ញតា ចិត្តគួរដល់ការងារ

១៦. កាយបាគុញ្ញតា មានការស្ទាត់ជំនាញនៃកាយ

១៧. ចិត្តបាគុញ្ញតា មានការស្ទាត់ជំនាញនៃចិត្ត

១៨. កាយុជុកតា មានការត្រង់កាយ

១៩. ចិត្តុជុកតា មានការត្រង់ចិត្ត

* ទាំង ១៩ នេះហៅថា **សោភណសាធារណចេតសិក**

២០. សម្មាវាចា សម្តីប្រពៃ

២១. សម្មាកម្មន្តោ ការងារប្រពៃ

២២. សម្មាអាជីវោ អាជីវប្រពៃ កិរិយាចិញ្ចឹមជីវិតត្រូវ

* **ទាំង ៣ នេះ ហៅថា វិរតិចេតសិក**

២៣. ករុណា អាណិត
២៤. មុទិតា ទន់ភ្លន់
} ហៅថា អប្បមញ្ញាចេតសិក

២៥. បញ្ញិន្ទ្រិយំ ភារៈជាធំក្នុងការចេះដឹងបានដល់ បញ្ញាចេតសិក ។

ក.មហាកុសលចិត្ត ៨ ដួង

១. សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាកុសលចិត្តំ

មហាកុសលចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រកបដោយបញ្ញា មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយមិនមានអ្នកបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៨ ប្រភេទគឺ ៖

- អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

- សោភណចេតសិក ២៥

២. សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាកុសលចិត្តំ

មហាកុសលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនាប្រកបដោយបញ្ញា មានកម្លាំងខ្សោយកើតឡើងដោយមានអ្នកដឹកនាំ។

*** មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ៣៨ ប្រភេទ ដូចដួងទី ១ ដែរ ។**

៣. សោមនស្សសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាកុសលចិត្តំ

មហាកុសលចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយ សោមនស្សវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញា មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយមិនមានការបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៧ គឺៈ

- អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

- សោភណចេតសិក ២៤ (វៀរបញ្ញា)

៤. សោមនស្សសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាកុសលចិត្តំ

មហាកុសលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយ សោមនស្សវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញា មានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានអ្នកបបួលដឹកនាំ។

***មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៧ ដូចដួងទី ៣ ។**

៥. ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាកុសលចិត្តំ

មហាកុសលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រកបដោយបញ្ញា មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយមិនមានអ្នកបបួលដឹកនាំ ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៧ ប្រភេទគឺ ៖

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១២** (វៀរបីតិ)
- **សោភណចេតសិក ២៥**

៦. ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាកុសលចិត្តំ

មហាកុសលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រកបដោយបញ្ញា មានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានអ្នកបបួលដឹកនាំ ។

***មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៧ ដូចដួងទី ៥។**

៧. ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាកុសលចិត្តំ

មហាកុសលចិត្តប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញា មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយមិនមានអ្នកបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៦ ប្រភេទគឺ៖

- **អញ្ញសមានាចេតសិក ១២** (វៀរបីតិ)

- សោភណចេតសិក ២៤ (វៀរបញ្ញា)។

៨. ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាកុសលចិត្តំ

មហាកុសលចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញា មានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានអ្នកបបួលដឹកនាំ។

***មានចេតសិកកើតរួម ៣៦ ប្រភេទដូចដួងទី ៧ ដែរ។**

អត្ថរបស់កុសល ៥ យ៉ាង

១. អរោគ្យត្ថ ដោយអត្ថថាមិនមានរោគ (**រាគៈ ទោសៈ មោហៈ ទិដ្ឋិ មានៈ ឥស្សា មច្ឆរិយៈ**) ជាដើម ឈ្មោះថា រោគ ព្រោះជាគ្រឿងចាក់ដោត ញាំញីនូវសន្តានចិត្តឱ្យញាប់ញ័រក្តៅក្រហាយ។

២. សុន្ទរត្ថ ដោយអត្ថថា ស្អាតបរិសុទ្ធល្អ។

៣. ឆេកត្ថ ដោយអត្ថថា ឆ្លាតវៃ ឬ មុតស្រួច ក្នុងការកំចាត់បង់នូវភាពសៅហ្មងរបស់ចិត្ត។

៤. អនវជ្ជត្ថ ដោយអត្ថថា មិនមានទោស។

៥. សុខវិបាកត្ថ ដោយអត្ថថា មានវិបាកជាសុខ។

លក្ខណាទិចតុក្ករបស់កុសល

១. អនវជ្ជ សុខវិបាក លក្ខណំ មានវិបាកជាសុខដែលមិនមានទោសជាលក្ខណៈ។

២. អកុសលវិទ្ធំសន រសំ មានការកម្ចាត់បង់នូវអកុសល ជាកិច្ច។

៣. វោទាន បច្ចុប្បដ្ឋានំ មានសភាពស្អាតផូរផង់ ជាអាការៈប្រាកដ។

៤. យោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានំ មានការធ្វើទុកក្នុងចិត្តតាមទំនង ហេតុផលជាហេតុជិត។

<u>លក្ខណាទិចតុករបស់កុសលន័យម៉្យាងទៀត</u>

១. អនវជ្ជ លក្ខណំ មានការមិនមានទោសជាលក្ខណៈ។

២. វោទាន ភាវ រសំ មានសភាពស្អាតផូរផង់នៃចិត្តជាកិច្ច។

៣. ឥដ្ឋវិបាក បច្ចុប្បដ្ឋានំ មានវិបាកដែលជាទីប្រាថ្នា ជាផល ឬ ជាអាការៈប្រាកដ។

៤. យោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានំ មានការធ្វើទុកក្នុងចិត្តដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា ជាហេតុជិត។

ហេតុនាំឱ្យកើតបញ្ញា ៣ យ៉ាង

១. សុតមយបញ្ញា បញ្ញាសម្រេចដោយការស្តាប់ព្រះសទ្ធម្ម។

២. ចិន្តាមយបញ្ញា បញ្ញាកើតអំពីការគិតពិចារណា។

៣. ភាវនាមយបញ្ញា បញ្ញាកើតឡើងដោយការអប់រំចម្រើនវិបស្សនា។

អានិសង្សនៃការស្តាប់ធម៌មាន ៥ យ៉ាងៈ

១. អស្សុតំ សុណាតិ រមែងបានស្តាប់នូវធម៌ដែលមិនធ្លាប់បានស្តាប់។

២. សុតំ បរិយោទបេតិ ធម៌ណាដែលធ្លាប់ស្តាប់ហើយ តែមិនទាន់ជាក់ច្បាស់ ក៏ជាក់ច្បាស់ឡើង។

៣. កង្ខំ វិហនតិ អាចកាត់បង់នូវសេចក្តីសង្ស័យបាន។

៤. ទិដ្ឋី ឧជុំ ករោតិ អាចធ្វើទិដ្ឋិឱ្យត្រង់បាន។

៥. ចិត្តមស្ស បសីទតិ ចិត្តរបស់អ្នកស្តាប់នោះរមែងជ្រះថ្លា។

ហេតុនាំឱ្យកើតបញ្ញា ៤ យ៉ាងផ្សេងទៀត ៖

១. បញ្ញាសំវត្តនិក កម្មប្បនិស្សយតា ភាពជាអ្នកមានឧបនិស្ស័យ ក្នុងការបំពេញកុសលប្រព្រឹត្តទៅព្រម ជាមួយបញ្ញា (ដូចជាការធ្វើទានរក្សាសីល-និង បង្រៀនសិល្បៈ វិជ្ជាផ្សេងៗ ដែលប្រាសចាកទោសជាដើម)។

២. អព្យាបជ្ឈលោកូប្បត្តិតា ភាពជាអ្នកកើតក្នុងលោកមិនមាន ការបៀតបៀន។

៣. ឥន្ទ្រិយបរិបាកតា មានឥន្ទ្រិយចាស់ក្លា(ឥន្ទ្រិយ ៥ គឺសទ្ធិន្ទ្រិយ វីរិយិន្ទ្រិយ សតិន្ទ្រិយ សមាធិន្ទ្រិយ និង បញ្ញិន្ទ្រិយ)។

៤. កិលេសទូរតា ភាពជាអ្នកឆ្ងាយចាកកិលេស។

ការសម្តែងមហាកុសលដោយពិស្តារ ៖

នៅក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហៈបាលីដីកា បានអធិប្បាយពន្យល់ថា «**កមេន បុញ្ញវត្ថូហិ គោចរាធិបតីហិ កម្មហីនាទិតោ ចេវ គណេយ្យ នយកោវិទោតិ** »

ប្រែថា **បុញ្ញវត្ថូហិ** អ្នកឈ្លាសក្នុងន័យ គប្បីរាប់កុសលចិត្តទាំងឡាយដោយបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០។

គោចរាធិបតីហិ ប្រែថា ដោយគោចរ(គឺអារម្មណ៍ ៦) ដោយអធិបតី ៤ ដោយកម្ម ៣ ដោយចិត្តដែលថោកទាប ជាដើមមាន ៣ តាមលំដាប់។

*គប្បីរាប់មហាកុសលចិត្តដោយពិស្តារដូច្នេះគឺ៖

១. មហាកុសលចិត្ត ៨ ដួង x បុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០ = ៨០ ដួង។

២. មហាកុសលចិត្ត ៨០ ដួង x អារម្មណ៍ ៦ = ៤៨០ ដួង។

៣. មហាកុសលចិត្ត ៤៨០ ដួងចែកជា ២ គឺ

-ជាញាណសម្បយុត្តចិត្ត ២៤០ ដួង។

-ជាញាណវិប្បយុត្តចិត្ត ២៤០ ដួង។

-មហាកុសលញាណវិប្បយុត្ត ២៤០ x អធិបតី ៣ (វៀរវិមំសា) = ៧២០ ដួង។

- មហាកុសលញាណសម្បយុត្ត ២៤០ ដួង x អធិបតី ៤ = ៩៦០ ដួង

ដូច្នេះ ៧២០+៩៦០ = ១.៦៨០ ដួង។

៤. មហាកុសលចិត្ត ១.៦៨០ ដួង x កម្ម ៣ មានកាយកម្មជាដើម = ៥.០៤០ ដួង។

៥. មហាកុសលចិត្ត ៥.០៤០ដួង x ចិត្ត ៣ ប្រភេទ គឺថោកទាប កណ្តាល ប្រណិត = ១៥.១២០ ដួង។

- មហាកុសលចិត្តទាំង ១៥.១២០ ដួងនេះបើរាប់ឱ្យល្អិតល្អន់ ត្រូវនឹងកាលទេសៈ (ទីកន្លែង ឬ ប្រទេស) បន្ថែមទៀតនឹងមានចំនួនកាន់តែច្រើនមិនងាយនឹងគណនាបាន។

<u>បុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០</u>

១. ទានមយ បុណ្យសម្រេចដោយការឱ្យទាន។

២. សីលមយ បុណ្យសម្រេចដោយការរក្សាសីល។

៣. ភាវនាមយ បុណ្យសម្រេចដោយការចម្រើនឱ្យចិត្តស្ងប់ (ជាឧបចារៈសមាធិ)។

៤. អបចាយនមយ បុណ្យសម្រេចដោយការគោរពឱនលំទោន។

៥. វេយ្យាវច្ចមយ បុណ្យសម្រេចដោយការជួយខ្នះខ្នែង ។

៦. បត្តិទានមយ បុណ្យសម្រេចដោយការចែកចំណែកបុណ្យឱ្យដល់អ្នកដទៃ។

៧. បត្តានុមោទនាមយ បុណ្យសម្រេចដោយការអនុមោទនាត្រេកអរនឹងបុណ្យអ្នកដទៃ កុសលរបស់អ្នកដទៃ។

៨. ធម្មទេសនាមយ បុណ្យសម្រេចដោយការសម្តែងធម៌។

៩. ធម្មសវនមយ បុណ្យសម្រេចដោយការស្តាប់ព្រះធម៌។

១០.ទិដ្ឋុជុកម្មមយ បុណ្យសម្រេចដោយការយល់ត្រង់ត្រឹមត្រូវ តាមហេតុផល។

- បុញ្ញកិរិយាវត្ថុចាប់តាំងពីទី ១ ដល់ទី ៩ សម្រេចដោយមហាកុសល ៨ ដួង ណានីមួយគ្រប់កាលទាំង ៣។

- ចំពោះទិដ្ឋុជុកម្ម អាចប្រព្រឹត្តទៅក្នុងមហាកុសល ៨ ដួង ណានីមួយតែមុនកាលនឹងធ្វើ និង កាលនឹងធ្វើជាខាងក្រោយ ប៉ុន្តែខណៈដែលកំពុងយល់ត្រូវអាចសម្រេចដោយមហាកុសលញាណសម្បយុត្ត ៤ ដួង ប៉ុណ្ណោះ។

«សង្ខេបបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០ »

បុញ្ញកិរិយាវត្ថុទាំង ១០ នេះបើបំព្រួញមកសល់ត្រឹមតែ ៣ ប៉ុណ្ណោះគឺ៖

-**ទានមយ បត្តិទានមយ** និង **បត្តានុមោទនាមយ** ទាំង៣ នេះ សង្គ្រោះចូលក្នុងទាន។

-**សីលមយ អបចាយនមយ** និង **វេយ្យាវច្ចមយ** ទាំង ៣ នេះសង្គ្រោះចូលក្នុងសីល។

-**ភាវនាមយ ធម្មទេសនាមយ** និង **ធម្មសវនមយ** ទាំង ៣ នេះសង្គ្រោះចូលក្នុងភាវនា។

- ចំពោះ **ទិដ្ឋុជុកម្ម** សង្គ្រោះចូលក្នុងបុញ្ញកិរិយាវត្ថុទាំង ៣ គឺក្នុងទាន ក៏បានក្នុងសីលក៏បាន ក្នុងភាវនាក៏បាន ។

* បុញ្ញកិរិយាវត្ថុទាំងអស់ (ក្រៅពីទិដ្ឋុជុកម្ម) បើមិនមានទិដ្ឋុជុកម្មទេ ក៏រមែងមិនសម្បូរឡើយ ។

<u>មហាកុសល ៨០ មានអារម្មណ៍ ៦</u>

អារម្មណ៍ ៦ នោះគឺ ៖

១.រូបារម្មណ៍	អារម្មណ៍គឺរូប(ពណ៌) x ៨០
២. សទ្ទារម្មណ៍	អារម្មណ៍គឺ សម្លេង x ៨០
៣. គន្ធារម្មណ៍	អារម្មណ៍គឺ ក្លិន x ៨០
៤. រសារម្មណ៍	អារម្មណ៍គឺ រស x ៨០
៥. ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍	អារម្មណ៍ គឺផោដ្ឋព្វៈ x ៨០

៦. ធម្មារម្មណ៍ អារម្មណ៍គឺ ធម៌ x ៨០

* ក្នុងអារម្មណ៍នីមួយ ៗ មានមហាកុសល ៨០

សម័យនៃមហាកុសល ៥ យ៉ាង

១. ដោយការព្រមព្រៀង (នៃបច្ច័យច្រើន)

២. ដោយខណៈ (បានដល់ចក្កៈធម៌ ៤)

៣. ដោយកាល

៤. ដោយការប្រជុំ

៥. ដោយហេតុ

ចក្កៈធម៌ ៤

១. បដិរូបទេសវាសោ កិរិយារស់នៅក្នុងប្រទេសដ៏សមគួរ (ជាពិសេសគឺកន្លែងដែលមានព្រះពុទ្ធសាសនា)។

២. សប្បុរិសូបនិស្សយោ បានចូលទៅអាស្រ័យជាមួយសប្បុរស។

៣. អត្តសម្មាបណិធិ តម្កល់ខ្លួនដោយប្រពៃ (បានដល់ភាពជាបុគ្គលដែលសប្បុរសប្រដៅបានងាយ)។

៤. បុព្វេកតបុញ្ញតា ភាពជាបុគ្គលធ្វើបុណ្យទុកហើយក្នុងកាលមុន។

វត្ថុជាទីសប្បាយនៃមហាកុសល

១.អាវាសជាទីសប្បាយ ដូចជាផ្ទះសម្បែងឬវត្តអារាមជាដើមដែលរៀបរយបានល្អ។

២.ឥរិយាបថជាទីសប្បាយ គឺការប្រព្រឹត្តទៅនៃឥរិយាបថទាំង ៤ ស្មើល្អ។

៣.បុគ្គលជាទីសប្បាយ គឺបុគ្គលល្អទាំងរូបសម្បត្តិ គុណសម្បត្តិ និង បញ្ញាសម្បត្តិជាដើម។

៤.គោចរជាទីសប្បាយ គឺផ្លូវធ្វើដំណើររាបស្មើល្អមិនរលាក់ មិនហុយជាដើម។

៥.កថាវត្ថុជាទីសប្បាយ គឺការពោលវាចាជាកុសល មានទានកថា សីលកថា ជាដើម។

៦.ឧតុជាទីសប្បាយ គឺ អាកាសធាតុមិនក្តៅពេក មិនត្រជាក់ពេក។

៧.ភោជនជាទីសប្បាយ គឺអាហារមានរសជាតិល្អ និង មានអនាម័យជាដើម។

<u>ការចែកមហាកុសលចិត្តដោយឧក្កដ្ឋៈ និង ឱមកៈ</u>
<u>ដោយញាណសម្បយុត្តមាន៤ន័យ</u>

ន័យទី ១

តិហេតុកឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋៈ
- **បុព្វចេតនា** (ល្អ)
- **មុញ្ចនចេតនា** (ល្អ)
- **អបរចេតនា** (ល្អ)
- **អបរាបរចេតនា** (ល្អ)

-ពាក្យថា **ឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋៈ**= **ឧក្កដ្ឋៈ**(ឧក្រិដ្ឋ) + **ឧក្កដ្ឋៈ**(ឧក្រិដ្ឋ)

(**ឧក្រិដ្ឋ** = ប្រណិតក្រៃលែង)។

-**ន័យទី ២**

តិហេតុកឧក្កដ្ឋោមកៈ
- **បុព្វចេតនា** (ល្អ)
- **មុញ្ចនចេតនា** (ល្អ)
- **អបរចេតនា** (ល្អ)
- **អបរាបរចេតនា** (មិនល្អ)

-ពាក្យថា **ឧក្កដ្ឋោមកៈ** = **ឧក្កដ្ឋោ** (ឧក្រិដ្ឋ) + **ឱមកៈ**(មិនល្អ ឬមិនសូវល្អ)។
(ពាក្យ **បុព្វចេតនា** គឺមុនពេលធ្វើ, **មុញ្ចនចេតនា** គឺពេលកំពុងធ្វើ)។

-**ន័យទី ៣**

តិហេតុកឱមកុក្កដ្ឋៈ
- **បុព្វចេតនា** (ល្អ)
- **មុញ្ចនចេតនា** (ល្អ)
- **អបរចេតនា** (មិនល្អ)
- **អបរាបរចេតនា** (ល្អ)

-**ន័យទី ៤**

តិហេតុកឱមកោមកៈ
- **បុព្វចេតនា** (ល្អ)
- **មុញ្ចនចេតនា** (ល្អ)
- **អបរចេតនា** (មិនល្អ)
- **អបរាបរចេតនា** (មិនល្អ)

ដោយញាណវិប្បយុត្តមាន ៤ ន័យ

-ន័យទី ១

ទុហេតុកឧក្កដ្ឋកុសល៖

- **បុព្វចេតនា** (ល្អ)
- **មុញ្ចនចេតនា** (ល្អ)
- **អបរចេតនា** (ល្អ)
- **អបរាបរចេតនា** (ល្អ)

(ពាក្យ **អបរចេតនា** គឺក្រោយពេលធ្វើហើយភ្លាម ៗ **អបរាបរចេតនា** គឺក្រោយពេលធ្វើហើយយូរៗ)។

-ន័យទី ២

ទុហេតុកឧក្កដ្ឋោមក៖

- **បុព្វចេតនា** (ល្អ)
- **មុញ្ចនចេតនា** (ល្អ)
- **អបរចេតនា** (ល្អ)
- **អបរាបរចេតនា** (មិនល្អ)

-ន័យទី ៣

ទុហេតុកឱមកកុសល៖

- **បុព្វចេតនា** (ល្អ)
- **មុញ្ចនចេតនា** (ល្អ)
- **អបរចេតនា** (មិនល្អ)
- **អបរាបរចេតនា** (ល្អ)

-ន័យទី ៤

ទុហេតុកឱមកោមកៈ

- **បុញ្ញចេតនា** (ល្អ)
- **មុញ្ចនចេតនា** (ល្អ)
- **អបរចេតនា** (មិនល្អ)
- **អបរាបរចេតនា** (មិនល្អ)

<u>ការចែកមហាកុសលចិត្ត ៨ ដួងដោយន័យផ្សេង ៗ</u>

១.ដោយជាតិ	ជាកុសលជាតិ។
២.ដោយភូមិ	ជាកាមាវចរភូមិ (កើតបាន ៣០ ភូមិ)។
៣.ដោយវេទនា	ជាសោមនស្សវេទនា ៤ ដួង ជាឧបេក្ខាវេទនា ៤ ដួង។
៤.ដោយហេតុ	ជានហេតុ និង ជាសហេតុកចិត្ត។
៥.ដោយសម្បយុត្ត	ជាញាណសម្បយុត្ត ៤ ដួង ជាញាណវិប្បយុត្ត ៤ ដួង។
៦.ដោយសង្ខារ	ជាអសង្ខារិក ៤ ដួង ជាសសង្ខារិក ៤ ដួង។
៧.ដោយសោភណៈ	ជាកាមាវចរសោភណចិត្ត។
៨.ដោយឈាន	ជាអឈានចិត្ត។
៩.ដោយលោកិយ	ជាលោកិយចិត្ត។
១០.ដោយកិច្ច	ធ្វើជវនកិច្ចតែម្យ៉ាង។
១១.ដោយអារម្មណ៍	ដឹងអារម្មណ៍ទាំង៦។
១២.ដោយទ្វារ	កើតតាមទ្វារទាំង៦។

១៣.ដោយវត្ថុ កើតត្រង់ហទយវត្ថុ។

១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ។

ខ.មហាវិបាកចិត្ត ៨ ដួង

១.សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាវិបាកចិត្តំ

មហាវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រកបដោយបញ្ញាជាអសង្ខារិក។

មានចេតសិកកើតជាមួយ ៣៣ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណចេតសិក ២០ (វៀរវិរតិ ៣ និង អប្បមញ្ញា២)

២.សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាវិបាកចិត្តំ

មហាវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រកបដោយបញ្ញាជាសសង្ខារិក។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៣ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណចេតសិក ២០ (វៀរវិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២)។

៣.សោមនស្សសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាវិបាកចិត្តំ

មហាវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញាជាអសង្ខារិក។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣២ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណចេតសិក ១៩ (វៀរវិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២ បញ្ញា ១)។

៤.សោមនស្សសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាវិបាកចិត្តំ

មហាវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញាជាសសង្ខារិក។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣២ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណចេតសិក ១៩ (វៀរវិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២ បញ្ញា ១)។

៥.ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាវិបាកចិត្តំ

មហាវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រកបដោយបញ្ញាជាអសង្ខារិក។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣២ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

-សោភណចេតសិក ២០ (វៀរវិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២)។

៦.ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាវិបាកចិត្តំ

មហាវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រកបដោយបញ្ញា ជាសសង្ខារិក។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣២ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

-សោភណចេតសិក ២០ (វៀរវិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២)។

៧.ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាវិបាកចិត្តំ

មហាវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញា ជាអសង្ខារិក។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣១ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

-សោភណចេតសិក ១៩ (វៀរវិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២ បញ្ញា១)។

៨.ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាវិបាកចិត្តំ

មហាវិបាកចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញា ជាសសង្ខារិក។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣១ ប្រភេទគឺ ៖

-**អញ្ញសមានាចេតសិក ១២** (វៀរបីតិ)

-**សោភណចេតសិក ១៩** (វៀរវិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២ បញ្ញា១)។

មហាវិបាកចិត្តទាំង ៨ ដួងធ្វើកិច្ច ៤ យ៉ាងគឺ ៖

១.បដិសន្ធិកិច្ច កិច្ចតភពជាតិកំណើត។

២.ភវង្គកិច្ច កិច្ចរក្សាភពជាតិកំណើត។

៣.ចុតិកិច្ច កិច្ចឃ្លាតចាកភព។

៤.តទាលម្ពណកិច្ច កិច្ចតោងយកនូវអារម្មណ៍ដែលជវនសោយហើយ។

អានិសង្សរបស់តិហេតុកកុសល

-**ន័យទី១ (តិហេតុកឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋ:)** ឱ្យនូវវិបាក ១៦ ដួង គឺមហាវិបាកចិត្ត ៨ ដួង អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង ហើយមានអានិសង្សខ្ពស់បំផុតអាចឱ្យកើតក្នុងមនុស្ស និង ទេវតាដែលសម្បូរបុណ្យបរិបូរណ៍ដោយមនុស្សសម្បត្តិ សួគ៌សម្បត្តិ។ ម៉្យាងទៀត រមែងជាអ្នកមានបញ្ញា អាចសម្រេចមគ្គផលនិព្វាន និង ឈានសមាបត្តិបានក្នុងជាតិដែលខ្លួនកើតហើយនោះ តាមសមគួរដល់ឧបនិស្ស័យ ចាត់ជាបុគ្គលប្រណិតក្រៃលែងមានសេចក្ដីសុខតាំងពីក្មេង ដល់ចាស់។

-**ន័យទី២ (តិហេតុកឱក្កដ្ឋោមកៈ)** ការឱ្យនូវផលក៏ដូចនឹងន័យទី១ដែរ ប៉ុន្តែមិនល្អរហូតទេ តែងមិនល្អក្នុងពេលជាខាងក្រោយ។

-**ន័យទី៣ (តិហេតុឱមកុក្កដ្ឋ:)** នាំឱ្យវិបាកបដិសន្ធិជាទុហេតុកបុគ្គល និងនាំឱ្យមានវិបាកក្នុងបវត្តិកាល ១២ ដួងគឺ៖

មហាវិបាកញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤ ដួង និង អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង។ ក្នុងជីវិតរស់នៅមានសេចក្ដីសុខខ្លះ ៗ ជាអន្លើ ៗ ឡើងចុះៗ វ័យក្មេងមិនល្អ ពេញវ័យល្អ និង វ័យចាស់មិនល្អ ហើយប្រកបការងារអ្វីៗ មិនសូវឆ្លាតវៃ នឹងមិនអាចសម្រេចមគ្គផល ឬឈានសមាបត្តិបានឡើយ ព្រោះអាស្រ័យវិបាកបដិសន្ធិ ដែលមិនប្រកបដោយបញ្ញា។

-**ន័យទី៤ (តិហេតុកឱមកោមកៈ)** នាំឱ្យមានវិបាកដូចគ្នានឹងន័យទី ៣ដែរ គ្រាន់តែក្នុងបវត្តិកាលមិនសូវមានសេចក្ដីសុខជាប់តគ្នា គឺថាក្នុងវ័យក្មេង មិនល្អ ពេលពេញវ័យល្អ វ័យកណ្ដាលមិនល្អ វ័យចាស់មិនល្អ។

<u>អានិសង្សរបស់ទុហេតុកកុសល</u>

-**ន័យទី១** (ទុហេតុកឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋៈ) នាំឱ្យមានវិបាកបដិសន្ធិ ជាមនុស្ស ឬទេវតាជាទុហេតុកបុគ្គល។

ក្នុងបវត្តិកាល នាំឱ្យមានវិបាកចិត្ត ១២ ដួងគឺៈ

មហាវិបាកញាណវិប្បយុត្តចិត្ត ៤ ដួង និង អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ដួង។ ជីវិតរស់នៅក្នុងអត្តភាពនោះ ជាអ្នកបរិបូរណ៌ដោយសម្បត្តិ មាន សេចក្ដីសុខតាំងពីក្មេងដល់ចាស់ ប៉ុន្តែមិនអាចសម្រេចគុណធម៌ជាន់ខ្ពស់ ណាមួយបានឡើយ ព្រោះខ្វះឧបនិស្ស័យនៃបញ្ញា។

-**ន័យទី២ (ទុហេតុកឧក្កដ្ឋោមកៈ)** មានសេចក្ដីដូចន័យទី ១ ដែរ គ្រាន់តែ មានសេចក្ដីសុខមិនជាប់តគ្នារហូត គឺ ល្អពីក្មេង ដល់ពេលចាស់មិនល្អ។

-**ន័យទី៣ (ទុហេតុកឱមក្កុក្កដ្ឋៈ)** នាំឱ្យមានបដិសន្ធិជាមនុស្ស ឬទេវតា ជាន់ទាបៗ ដោយអហេតុកកុសលវិបាក (ដួងទី ៨)។ ក្នុងបវត្តិកាលមាន

ត្រឹមតែអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ដួងប៉ុណ្ណោះ ហើយមានសេចក្តីសុខតិច ជាងន័យទី២ទៅទៀត មិនអាចសម្រេចគុណវិសេសណាមួយបានឡើយ។

-**ន័យទី៤ (ទុហេតុកឱមកោមកៈ)** មានការឱ្យផលដូចន័យទី ៣ ដែរ គ្រាន់តែសេចក្តីសុខកាន់តែអន់ទន់ទាបទៅ អាចថាជាបុគ្គលមានសតិមិន បរិបូរណ៌ ឆ្កួត ល្ងីល្ងើ គ ថ្លង់ ខ្វាក់ខ្វិន ពិការ តាំងពីកំណើត។

មហាវិបាកទាំង ៨ ដួងនេះ មិនមែនជាកុសល មិនមែនជា អកុសល មិនមែនជាកម្មបថ មិនមែនជាបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ព្រោះមិនអាចញ៉ាំង វិញ្ញត្តិរូបឱ្យកើតឡើងបាន និង មិនអាចនាំឱ្យមានវិបាកឡើយ។

កុសលឱ្យផលផ្សេង ៗ គ្នា ៧ យ៉ាងគឺ ៖

១.មានអាយុវែង ព្រោះមិនសម្លាប់សត្វ។

២.មិនមានរោគ ព្រោះមិនបៀតបៀនសត្វ។

៣.មានសម្បុរស្រស់ថ្លា ព្រោះមិនមានសេចក្តីក្រោធ។

៤.មានសក្តិធំ ព្រោះមិនច្រណែនមិនប្រទូស្ត។

៥.មានភោគសម្បត្តិច្រើន ព្រោះឱ្យទាន មានបាយ ទឹក សំពត់ស្លៀក ដណ្តប់ ទីជម្រកជាដើម។

៦.កើតក្នុងត្រកូលខ្ពង់ខ្ពស់ ព្រោះមិនរឹងត្អឹង មិនមើលងាយគេ មានតែការ គោរពរាប់អាន។

៧.មានបញ្ញាច្រើន ព្រោះចូលទៅរកសមណៈជាពហុស្សូត អ្នកស្ងប់រម្ងាប់ ស្តាប់និងសិក្សាធម៌។

ការចែកមហាវិបាកចិត្ត ៨ ដួងដោយន័យផ្សេង ៗ

១.ដោយជាតិ ជាវិបាកជាតិ។
២.ដោយភូមិ ជាកាមាវចរភូមិ (កើតនៅសុគតិភូមិ ៧ ជាន់)។
៣.ដោយវេទនា ជាសោមនស្សវេទនា ៤ ដួង និង ជាឧបេក្ខាវេទនា ៤ ដួង។
៤.ដោយហេតុ ជានហេតុ និង ជាសហេតុកចិត្ត។
៥.ដោយសម្បយុត្ត ជាញាណសម្បយុត្ត ៤ ដួង ជាញាណវិប្បយុត្ត ៤ ដួង។
៦.ដោយសង្ខារ ជាអសង្ខារិក ៤ ដួង ជាសសង្ខារិក ៤ ដួង។
៧.ដោយសោភណៈ ជាកាមាវចរសោភណចិត្ត។
៨.ដោយឈាន ជាអឈានចិត្ត។
៩.ដោយលោកិយ ជាលោកិយចិត្ត។
១០.ដោយកិច្ច មហាវិបាកចិត្តធ្វើកិច្ច ៤ យ៉ាងគឺៈ **បដិសន្ធិ ភវង្គ ចុតិ** និង **តទាលម្ពណកិច្ច**។
១១.ដោយអារម្មណ៍ ជាចិត្តមានអារម្មណ៍ទាំង៦។
១២.ដោយទ្វារ កើតតាមទ្វារទាំង ៦(ណាមួយ) និង ជាទ្វារវិមុត្តិ។
១៣.ដោយវត្ថុ កើតត្រង់ហទយវត្ថុ។
១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ។

មហាវិបាកចិត្ត ៨ ដួងនេះមានឈ្មោះហៅច្រើនយ៉ាងៈ

១.កាមាវចរវិបាកចិត្ត ព្រោះកើតតែក្នុងកាមភូមិប៉ុណ្ណោះ។
២.កាមសោភណវិបាក ព្រោះមានសោភណចេតសិកកើតរួមជាមួយ និង ជាកាមាវចរសោភណចិត្តផង។

៣.សហេតុកវិបាក ព្រោះប្រកបដោយហេតុ គឺ អលោភៈ អទោសៈ អមោហៈ (បញ្ញា)។

៤.មហាវិបាក ព្រោះវិបាកដែលកើតបានច្រើនអនេកតាមចំនួននៃមហា-កុសលចិត្តដែលគុណទុកហើយនោះ។

ភាមាវចរវិបាកចិត្តទាំងអស់មាន ២៣ ដួង គឺះ

១.អកុសលវិបាកចិត្ត ៧ ដួង

២.អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង

៣.មហាវិបាកចិត្ត ៨ ដួង

គ.មហាកិរិយាចិត្ត ៨ ដួង

មហាកិរិយាចិត្តមិនមែនជាកុសលផង មិនមែនអកុសលផង ទាំងមិនមែនជាវិបាកផង គឺជាអព្យាកតចិត្ត ដែលមានត្រឹមតែការធ្វើប៉ុណ្ណោះ ដូចជាដើមឈើដែលគ្រាន់តែចេញផ្កា តែមិនអាចចេញផ្លែបាន ព្រោះមានឫសដាច់អស់ហើយ។

១.សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាកិរិយាចិត្តំ

មហាកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនាប្រកប ដោយបញ្ញា មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយឥតមានការបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៥ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

-បញ្ញាចេតសិក ១

២.សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាកិរិយាចិត្តំ

មហាកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រកបដោយបញ្ញាមានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានការបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៥ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

-បញ្ញាចេតសិក ១

៣.សោមនស្សសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាកិរិយាចិត្តំ

មហាកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញាមានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយឥតមានការបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៤ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

៤.សោមនស្សសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាកិរិយាចិត្តំ

មហាកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយសោមនស្សវេទនា ប្រាសចាក បញ្ញាមានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានការបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៤ ប្រភេទដូចទី ៣ ដែរ។

៥.ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាកិរិយាចិត្តំ

មហាកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រកបដោយ បញ្ញាមានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយឥតមានការបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៤ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

-បញ្ញាចេតសិក ១

៦.ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាកិរិយាចិត្តំ

មហាកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រកបដោយ បញ្ញា មានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានការបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៤ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

-បញ្ញាចេតសិក ១

៧.ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ អសង្ខារិកំ មហាកិរិយាចិត្តំ

មហាកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញា មានកម្លាំងខ្លាំងក្លា កើតឡើងដោយមិនមានការបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៣ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

៨.ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ សសង្ខារិកំ មហាកិរិយាចិត្តំ

មហាកិរិយាចិត្ត ប្រព្រឹត្តទៅជាមួយឧបេក្ខាវេទនា ប្រាសចាកបញ្ញា មានកម្លាំងខ្សោយ កើតឡើងដោយមានការបបួលដឹកនាំ។

មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៣ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

មហាកិរិយាចិត្ត ៨ ដួងនេះមានឈ្មោះហៅច្រើនយ៉ាង ៖

១.កាមាវចរកិរិយាចិត្ត ព្រោះបង្អោនទៅដឹងកាមារម្មណ៍ (មាន-

បញ្ចកាមគុណជាអារម្មណ៍)។

២.កាមសោភណកិរិយាចិត្ត ព្រោះមានសោភណចេតសិក កើតរួមជាមួយផង។

៣.សហេតុកកិរិយាចិត្ត ព្រោះប្រកបដោយហេតុ។

៤.មហាកិរិយាចិត្ត ព្រោះច្រើនទៅដោយអារម្មណ៍ និង ទ្វារដូចមហាកុសលចិត្តដែរ។

ការចែកមហាកិរិយាចិត្ត ៨ ដួងដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ ជាកិរិយាជាតិ។

២.ដោយភូមិ ជាកាមភូមិ កើតបាន ២៦ភូមិ(វៀរអបាយភូមិ៤ និង អសញ្ញសត្តាភូមិ)។

៣.ដោយវេទនា ជាសោមនស្សវេទនា ៤ ដួង ជាឧបេក្ខាវេទនា ៤ ដួង។

៤.ដោយហេតុ ជានហេតុ និង ជាសហេតុកចិត្ត។

៥.ដោយសម្បយុត្ត ជាញាណសម្បយុត្ត ៤ ដួង ជាញាណវិប្បយុត្ត ៤ ដួង។

៦.ដោយសង្ខារ ជាអសង្ខារិក ៤ ដួង និង ជាសសង្ខារិក ៤ ដួង។

៧.ដោយសោភណៈ ជាកាមាវចរសោភណចិត្ត។

៨.ដោយឈាន ជាអឈានចិត្ត។

៩.ដោយលោកិយ ជាលោកិយចិត្ត។

១០.ដោយកិច្ច មហាកិរិយាចិត្តធ្វើជវនកិច្ចតែម្យ៉ាង។

១១.ដោយអារម្មណ៍ មានអារម្មណ៍ទាំង ៦។

១២.ដោយទ្វារ កើតតាមទ្វារទាំង ៦។
១៣.ដោយវត្ថុ កើតត្រង់ហទយវត្ថុ។
១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ។

២.រូបាវចរឈានចិត្ត ១៥ ដួង

ពាក្យថា **ឈាន** សំដៅដល់សេចក្តីពីរយ៉ាងគឺ៖

១.សំដៅដល់ការសម្លឹងពិចារណាដុតកម្តៅសភាវធម៌ដែលជាបដិបក្ខ ដូចជានីវរណៈធម៌ ជាដើមឱ្យអស់ទៅ។

២.សំដៅដល់ចិត្តដែលចុះតាំងណែនក្នុងអារម្មណ៍នៃកម្មដ្ឋាន មានបឋវីកសិណជាដើម ដោយអំណាចនៃអប្បនាសមាធិនោះឯង ទើបហៅថា **ឈាន**។

ពាក្យថា **រូបជ្ឈាន** មានន័យថា ឈានដែលបានមកអំពីការសម្លឹង នូវបឋវីកសិណជាដើម ដូចនេះហើយទើបហៅថា **រូបជ្ឈាន ឬរូបាវចរឈាន**។

រូបជ្ឈាន ដែលជាកុសល ហៅថា **រូបាវចរកុសលចិត្ត**។

រូបជ្ឈាន ដែលជាវិបាក ហៅថា **រូបាវចរវិបាកចិត្ត**។

រូបជ្ឈាន ដែលជាកិរិយា ហៅថា **រូបាវចរកិរិយាចិត្ត**។

រូបាវចរចិត្តនោះក្នុងព្រះអភិធម្មបានកំណត់ថាមាន ១៥ ដួង ដែលចែកជាកុសល ៥ ដួង ជាវិបាក ៥ ដួង ជាកិរិយា ៥ ដួង រួមទាំងអស់១៥ ដួងដែលនឹងសម្តែងដូចតទៅនេះ៖

ក.រូបាវចរកុសលចិត្ត ៥ ដួង

១.វិតក្ក វិចារ បីតិ សុខេកគ្គតា សហិតំ បឋមជ្ឈានកុសល-ចិត្តំ

បឋមជ្ឈានកុសលចិត្ត ប្រកបព្រមដោយ វិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ សុខៈ ឯកគ្គតា ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ៣៥ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

-បញ្ញាចេតសិក ១

***សួរថា** បើចេតសិកកើតរួមក្នុងចិត្តនោះដល់ទៅ ៣៥ ប្រភេទ ឯណោះ ហេតុដូចម្ដេចទើបព្រះអង្គសម្ដែងតែធម៌ ៥ នេះ ថាជាអង្គឈាន?

***ឆ្លើយថា** ព្រោះធម៌ ៥ នេះ មានកិច្ច(គឺតួនាទី)សម្លឹងពិចារណាអារម្មណ៍ និង បដិបក្ខដោយត្រង់ចំពោះកាមឆន្ទៈនីវរណៈ ជាដើមគឺ ៖

១.ឯកគ្គតា ជាបដិបក្ខ និង កាមឆន្ទៈ

២.បីតិ ជាបដិបក្ខ និង ព្យាបាទ

៣.វិតក្កៈ ជាបដិបក្ខ និង ថីនៈ មិទ្ធៈ

៤.សុខៈ ជាបដិបក្ខ និង ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចៈ

៥.វិចារៈ ជាបដិបក្ខ និង វិចិកិច្ឆា។

២.វិចារ បីតិ សុខេកគ្គតា សហិតំ ទុតិយជ្ឈានកុសលចិត្តំ

ទុតិយជ្ឈានកុសលចិត្ត ប្រកបព្រមដោយ វិចារៈ បីតិ សុខៈ ឯកគ្គតា ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ៣៤ ប្រភេទ គឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរ វិតក្ក)

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

-បញ្ញាចេតសិក ១

៣.បីតិ សុខេកគ្គតា សហិតំ តតិយជ្ឈានកុសលចិត្តំ

តតិយជ្ឈានកុសលចិត្ត ប្រកបព្រមដោយ បីតិ សុខៈ ឯកគ្គតា ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ៣៣ ប្រភេទគឺ ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរ វិតក្ក វិចារ)

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

-បញ្ញាចេតសិក ១

៤.សុខេ កគ្គតា សហិតំ ចតុត្ថជ្ឈានកុសលចិត្តំ

ចតុត្ថជ្ឈានកុសលចិត្ត ប្រកបព្រមដោយ សុខៈ ឯកគ្គតា ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ៣២ ប្រភេទគឺ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរ វិតក្ក វិចារ បីតិ)

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

-បញ្ញាចេតសិក ១

៥.ឧបេក្ខេកគ្គតា សហិតំ បញ្ចមជ្ឈាន កុសលចិត្តំ

បញ្ចមជ្ឈានកុសលចិត្ត ប្រកបព្រមដោយ ឧបេក្ខា និង ឯកគ្គតា ។

មានចេតសិកប្រកបជាមួយ ៣០ ប្រភេទគឺ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរ វិតក្ក វិចារ បីតិ)

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-បញ្ញាចេតសិក ១

- **បឋមជ្ឈានកុសលចិត្តកាលកើតឡើងនឹងមានវិថីចិត្តយ៉ាងនេះគឺ ៖**

១.ភវង្គចិត្ត ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត។

២.ភវង្គចលនៈ ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត។

៣.ភវង្គុប្បច្ឆេទៈ ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត។

៤.មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត។

៥.បរិកម្ម ជាមហាកុសលញាណសម្បយុត្ត។

៦.ឧបចារៈ ជាមហាកុសលញាណសម្បយុត្ត។

៧.អនុលោម ជាមហាកុសលញាណសម្បយុត្ត។

៨.គោត្រភូ ជាមហាកុសលញាណសម្បយុត្ត។

៩.បឋមជ្ឈានកុសលចិត្ត ជារូបាវចរកុសលចិត្ត។

១០.ភវង្គចិត្ត ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត។

មហាកុសលជវនខណៈទី ១ ជាបរិកម្មនៃអប្បនាសមាធិ។ អារម្មណ៍តាំងណែនព្រោះតែតាំងអប្បនាចិត្ត គឺថាបើមហាកុសលដែលជាបរិកម្មមិនកើតឡើងទេ ខណៈចិត្តបន្ទាប់តទៅ និង អប្បនាសមាធិ គឺឈានចិត្តក៏កើតឡើងមិនបានឡើយ។

មហាកុសលជវនខណៈទី ២ជាឧបចារៈព្រោះចូលទៅជិតអប្បនា-សមាធិ។

មហាកុសលជវនខណៈទី ៣ ជាអនុលោមព្រោះជា ឧបចារៈដល់អប្បនាសមាធិ ។

មហាកុសលជវនខណៈទី ៤ ជាគោត្រភូ ព្រោះឆ្លងកាមាវចរភូមិដើម្បីឡើងដល់រូបាវចរភូមិ។

*កាលដែលមហាកុសលជវនខណៈទី ៤ រលត់ហើយ ជវនវិថីខណៈបន្ទាប់ទៅទើបជារូបាវចរបឋមជ្ឈានកុសលចិត្ត។

- **ទុតិយជ្ឈានកុសលចិត្ត**

កាលព្រះយោគាវចរ(អ្នកត្រាច់ប្រព្រឹត្តធម៌ ឬ ព្រះយោគី គឺអ្នកមានធម៌ហ្វឹកហាត់ព្យាយាមចូលបឋមជ្ឈានរហូតស្ទាត់ជំនាញល្អ ដល់ព្រមដោយវសីទាំង ៥ គឺ៖

១.អាវជ្ជនវសី ជំនាញក្នុងការនឹករក គឺថាព្រះយោគាវចរចូលឈាន នឹងចេញចាកឈានរហូតស្ទាត់ជំនាញ ហើយហ្វឹកហាត់ដោយពិចារណាថានឹករកអ្វីហ្ន៎ ទើបឈានអាចកើតឡើងបានឆាប់រហ័សហ្វឹកហាត់ដោយវិធីយ៉ាងនេះរឿយៗ រហូតទាល់តែស្ទាត់ជំនាញ។

២.សមាបជ្ជនវសី ជំនាញក្នុងការចូលកាន់ឈាន គឺឱ្យឈានចិត្តកើតបានក្នុងស្ថានទី និង ខណៈតាមដែលខ្លួនប្រាថ្នា។

៣.អធិដ្ឋានវសី ជំនាញក្នុងការឱ្យឈានតាំងនៅមាំ គឺជំនាញក្នុងការឱ្យឈានកើតរលត់បន្តគ្នាមិនឱ្យមានភវង្គ គឺថាឱ្យឈានតាំងនៅមាំយូរ ៗ ឬឆាប់ , តិច ឬ ច្រើន ក្នុងស្ថានទី និង ខណៈតាមដែលខ្លួនប្រាថ្នា។

៤.វុដ្ឋានវសី ជំនាញក្នុងការចេញចាកឈាន គឺថាបើចង់ចេញចាកឈាន ក្នុងវេលាណា ក៏ចេញបានក្នុងវេលានោះ មិនយឺតយូរឡើយ។

៥.បច្ចវេក្ខណវសី ជំនាញក្នុងការពិចារណាអង្គឈាន គឺកាលបើចេញចាកអំពីឈានហើយ ពិចារណាដើម្បីលះនូវអង្គឈាន ដែលគ្រោតគ្រាតចេញ ដើម្បីឱ្យអប្បនាសមាធិតាំងនៅមាំក្រៃលែងឡើង ។ រមែងពិចារណាឃើញថា វិតក្កៈនេះជាអង្គឈានដែលគ្រោតគ្រាតជាងវិចារៈ ព្រោះកៀកកិត នឹងកាមារម្មណ៍ ។ ដូច្នេះកាលនឹងឡើងកាន់ទុតិយជ្ឈាន ទើបលោកសម្លឹងបដិភាគនិមិត្ត ដើម្បីឱ្យចិត្តជាអប្បនាសមាធិដោយមិនមានវិតក្កៈតទៅ ក៏ព្យាយាមឧស្សាហ៍រហូតដល់ឈានចិត្តដែលមិនមានវិតក្កៈកើតឡើង ប៉ុន្តែគង់នៅមាន វិចារៈ បីតិ សុខៈ និង ឯកគ្គតា។

កាលទុតិយជ្ឈានចិត្តកើតឡើងនោះ ក៏ត្រូវមានវិថីចិត្តដែលកើតមុន គឺ មហាកុសលញាណសម្បយុត្តចិត្ត ដែលជាបរិកម្ម ឧបចារៈ អនុលោម និង គោត្រភូ ដូចគ្នា នឹងបឋមជ្ឈានចិត្តដែរ។

- **តតិយជ្ឈានកុសលចិត្ត**

កាលដែលព្រះយោគាវចរ ជំនាញក្នុងទុតិយជ្ឈានបានល្អប្រកបដោយវសី ៥ ហើយ ក៏សម្លឹងនូវបដិភាគនិមិត្តឡើងកាន់ឈានទី ៣ ដោយពិចារណាឃើញវិចារៈជាអង្គឈានគ្រោតគ្រាតកៀកកិតនឹងវិតក្កៈ ដែលធ្វើឱ្យវិនាសឈានបានងាយ ។ កាលឃើញទោសនៃវិចារហើយ ក៏ចូលឈាន សម្លឹងបដិភាគនិមិត្តដើម្បីឱ្យអប្បនាសមាធិកើតឡើងដោយមិនមានវិចារៈរហូតដល់តតិយជ្ឈានកើតមានទំនងដូចឈានមុនៗ ដែរ។

- **ចតុត្ថជ្ឈានកុសលចិត្ត**

កាលដែលយោគាវចរ ជំនាញក្នុងតតិយជ្ឈានបានល្អប្រកបដោយវសី ៥ ហើយក៏សម្លឹងបដិភាគនិមិត្តឡើងកាន់ឈានទី ៤ ដោយពិចារណាឃើញបីតិជាអង្គឈានគ្រោតគ្រាត។ ដើម្បីឱ្យចិត្តប្រណិតក្រៃលែងឡើង ទើបសម្លឹងបដិភាគនិមិត្តដើម្បីចម្រើនអប្បនាសមាធិ រហូតដល់មិនមានបីតិកើតរួមជាមួយ។ វិថីចិត្តដែលមុនចតុត្ថជ្ឈានកើតឡើងមានទំនងដូចឈានមុនៗ ដែរ។

➢ **បញ្ចមជ្ឈានកុសលចិត្ត**

កាលព្រះយោគាវចរ ជំនាញក្នុងចតុត្ថជ្ឈានបានល្អព្រមដោយវសី ៥ ហើយ ក៏ពិចារណាឃើញទោសរបស់សុខថា មានសភាពគ្រោតគ្រាតជាងឧបេក្ខា ព្រោះសុខនោះញាប់ញ័រ មិនតាំងមាំដូចឧបេក្ខាវេទនាទេ ទើបសម្លឹងបដិភាគនិមិត្តចម្រើនអប្បនាសមាធិដើម្បីលះសុខ រហូតដល់បញ្ចមជ្ឈានកើតឡើងប្រកបដោយអង្គ ២ គឺ ឧបេក្ខា និង ឯកគ្គតា។

*មហាកុសលញាណសម្បយុត្តដែលធ្វើបរិកម្ម ឧបចារ អនុលោម និង គោត្រភូ ដែលកើតមុនបញ្ចមជ្ឈាននោះកើតព្រមនឹងឧបេក្ខាវេទនា ព្រោះឈានទី៥នេះ មានឧបេក្ខា និង ឯកគ្គតា ជាអង្គឈាន។ ចំណែកឈាន៤ខាងដើម មហាកុសលនោះកើតព្រមនឹងសោមនស្សវេទនា។ម្យ៉ាងទៀត មហាកុសលញាណសម្បយុត្តចិត្ត ដែលកើតក្នុងរវាងការចម្រើនសមថភាវនានោះ ពេលខ្លះក៏កើតនឹងសោមនស្សវេទនា ពេលខ្លះក៏កើតព្រមនឹងឧបេក្ខាវេទនា ។

ការចែករូបាវចរកុសលចិត្ត ៥ ដួងដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ ជាកុសលជាតិ។

២.ដោយភូមិ ជារូបាវចរភូមិកើតបាន ២២ ភូមិ(វៀរអបាយភូមិ ៤ អសញ្ញសត្តាភូមិ ១ អរូបភូមិ ៤)។

៣.ដោយវេទនា ជាសោមនស្សវេទនា ៤ដួង (បឋមជ្ឈាន ទុតិយ-ជ្ឈាន តតិយជ្ឈាន ចតុត្ថជ្ឈាន) ជាឧបេក្ខាវេទនា ១ (បញ្ចមជ្ឈាន)។

៤.ដោយហេតុ ជានហេតុ និង ជាតិហេតុកចិត្ត។

៥.ដោយសម្បយុត្ត ជាញាណសម្បយុត្ត។

៦.ដោយសង្ខារ ជាសសង្ខារិក។

៧.ដោយសោភណៈ ជារូបាវចរសោភណចិត្ត។

៨.ដោយឈាន ជារូបាវចរឈាន។

៩.ដោយលោកិយ ជាលោកិយចិត្ត។

១០.ដោយកិច្ច ធ្វើជវនកិច្ច។

១១.ដោយអារម្មណ៍ មានធម្មារម្មណ៍ជាអារម្មណ៍។

១២.ដោយទ្វារ ដឹងអារម្មណ៍តាមមនោទ្វារ។

១៣.ដោយវត្ថុ អាស្រ័យហទយវត្ថុ។

១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ។

ខ.រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥ ដួង

បាលី និង ប្រែ ដូចគ្នានឹងរូបាវចរកុសលចិត្តទាំងអស់ គ្រាន់តែប្តូរពីពាក្យ «**កុសលចិត្តំ**» មកជា «**វិបាកចិត្តំ**» ប៉ុណ្ណោះ។

ចេតសិកកើតរួមជាមួយក៏ដូចគ្នានឹងរូបាវចរកុសលចិត្តទាំងអស់ផងដែរ។

អធិប្បាយ

កាមាវចរវិបាកតែងដូចគ្នាខ្លះ មិនដូចគ្នាខ្លះ នឹងកុសលចិត្តនៃខ្លួន ។ ដូច្នេះហើយទើបវិបាក នៃកាមាវចរកុសលចិត្តនោះ លោកមិនបានចែកវិបាកឱ្យស្របតាមដូចគ្នា នឹងកុសលរបស់ខ្លួនឡើយ។

ចំណែករូបាវចរវិបាកចិត្តនេះ តែងស្របដូចគ្នានឹងកុសលរបស់ខ្លួន ប្រៀបដូចជាស្រមោលទាំងឡាយមានស្រមោល ដំរី សេះ និង ដើមឈើជាដើម ព្រោះហេតុនោះទើបលោកចែករូបាវចរវិបាកនេះឱ្យស្របតាមកុសលរបស់ខ្លួន។

ម្យ៉ាងទៀតកាមាវចរកុសលតែងឱ្យវិបាកក្នុងកាលខ្លះក៏បាន គ្រាសម័យខ្លះក៏បាន ។ ចំណែករូបាវចរកុសល តែងឱ្យវិបាកក្នុងភពទី ២ តែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ ព្រោះហេតុនេះហើយទើបលោកចែកឱ្យស្របគ្នានឹងកុសលរបស់ខ្លួនគឺ៖

១-បឋមជ្ឈានកុសលចិត្ត ឱ្យផលជាបឋមជ្ឈានវិបាកចិត្ត បដិសន្ធិក្នុងបឋមជ្ឈានភូមិ។

២-ទុតិយជ្ឈានកុសលចិត្ត ឱ្យផលជាទុតិយជ្ឈានវិបាកចិត្ត បដិសន្ធិក្នុងទុតិយជ្ឈានភូមិ។

៣-តតិយជ្ឈានកុសលចិត្ត ឱ្យផលជាតតិយជ្ឈានវិបាកចិត្ត បដិសន្ធិនៅទុតិយជ្ឈានភូមិ។

៤-ចតុត្ថជ្ឈានកុសលចិត្ត ឱ្យផលជាចតុត្ថជ្ឈានវិបាកចិត្ត បដិសន្ធិនៅ តតិយជ្ឈានភូមិ។

៥-បញ្ចមជ្ឈានកុសលចិត្ត ឱ្យផលជាបញ្ចមជ្ឈានវិបាកចិត្ត បដិសន្ធិ

នៅ ចតុត្ថជ្ឈានភូមិ។

* បុគ្គលដែលបដិសន្ធិ ក្នុងរូបាវចរភូមិ គឺបដិសន្ធិដោយរូបាវចរវិបាកចិត្ត ជារូបព្រហ្ម ។ រូបព្រហ្មបុគ្គលនោះតែងមានចក្ខុបសាទ និង សោតបសាទ ល្អតែមិនមានឃានបសាទ ជិវ្ហាបសាទ និង កាយបសាទទេ ។ គប្បីជ្រាប ថា ការកើតឡើងនៃចក្ខុវិញ្ញាណ និង សោតវិញ្ញាណរបស់ព្រហ្មនោះ មិន មែនជាវិបាកនៃរូបាវចរកុសល ៥ ដួងទេ គឺជាវិបាករបស់មហាកុសលចិត្ត និង អកុសលចិត្តប៉ុណ្ណោះ។

រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥ដួងនេះ ធ្វើកិច្ចបដិសន្ធិនៅក្នុងរូបព្រហ្មទាំង១៥ (វៀរអសញ្ញសត្តាភូមិ) គឺ៖

១- បារិសជ្ជាភូមិ
២-បុរោហិតាភូមិ
៣-មហាព្រហ្មាភូមិ
— បដិសន្ធិដោយបឋមជ្ឈានវិបាក ។

៤-បរិត្តាភាភូមិ
៥-អប្បមាណាភាភូមិ
៦-អាភស្សរាភូមិ
— បដិសន្ធិដោយទុតិយជ្ឈានវិបាក (ចតុក្កន័យ) ឬដោយទុតិយជ្ឈានវិបាក និងតតិយជ្ឈានវិបាក(បញ្ចកន័យ)។

៧-បរិត្តសុភាភូមិ
៨-អប្បមាណសុភាភូមិ
៩-សុភកិណ្ហាភូមិ
— បដិសន្ធិដោយតតិយជ្ឈានវិបាក(ចតុក្កន័យ) ឬដោយចតុត្ថជ្ឈានវិបាក (បញ្ចកន័យ)។

១០-វេហប្ផលាភូមិ >បដិសន្ធិដោយចតុត្ថជ្ឈានវិបាក (ចតុក្កន័យ)ឬដោយបញ្ចមជ្ឈានវិបាក (បញ្ចកន័យ)។

១១- អវិហាភូមិ
១២- អតប្បាភូមិ
១៣-សុទស្សាភូមិ
១៤-សុទស្សីភូមិ
១៥-អកនិដ្ឋាភូមិ

ទាំង ៥ ភូមិនេះជាព្រហ្មសុទ្ធាវាសនៃព្រះអនាគាមី បដិសន្ធិដោយ ចតុត្ថជ្ឈានវិបាក(ចតុក្កន័យ) ឬ បញ្ចមជ្ឈានវិបាក(បញ្ចកន័យ)។

ការចែករូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥ ដួងដោយន័យផ្សេងៗ

១-ដោយជាតិ	ជាវិបាកជាតិ
២- ដោយភូមិ	ជារូបភូមិ
៣-ដោយវេទនា	៤ ដួងខាងដើម (បឋមជ្ឈាន ទុតិយជ្ឈាន តតិយជ្ឈាន ចតុត្ថជ្ឈាន)ជាសោមនស្សវេទនា ១ ដួងខាងចុង (បញ្ចមជ្ឈាន)ជាឧបេក្ខាវេទនា។
៤-ដោយហេតុ	ជានហេតុ និង តិហេតុកចិត្ត។
៥-ដោយសម្បយុត្ត	ជាញាណសម្បយុត្ត។
៦-ដោយសង្ខារ	ជាសសង្ខារិកចិត្ត។
៧-ដោយសោភណៈ	ជារូបាវចរសោភណចិត្ត។
៨-ដោយឈាន	ជាផលនៃកុសលឈាន។
៩-ដោយលោកិយ	ជាលោកិយចិត្ត។

១០-ដោយកិច្ច មានកិច្ច ៣ គឺ បដិសន្ធិកិច្ច ១ ភវង្គកិច្ច១ ចុតិកិច្ច ១។

១១-ដោយអារម្មណ៍ រូបាវចរកុសលឈានមានអារម្មណ៍ណាជាកម្មដ្ឋាន រូបាវចរវិបាកចិត្តក៏មានអារម្មណ៍នោះដែរ។

១២-ដោយទ្វារ ជាទ្វារវិមុត្តិចិត្ត។

១៣-ដោយវត្ថុ អាស្រ័យហទយវត្ថុ។

១៤-ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ។

គ.រូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៥ ដួង

ទាំងបាលី ទាំងប្រែ និង ចេតសិកដែលកើតរួមជាមួយ ដូចគ្នា នឹងរូបាវចរកុសលចិត្តទាំងអស់គ្រាន់តែប្តូរពីពាក្យថា **«កុសលចិត្តំ»** មកជា **«កិរិយាចិត្តំ»**ប៉ុណ្ណោះ។

-រូបាវចរកិរិយាចិត្ត ជាចិត្តរបស់ព្រះខីណាស្រពគឺជារូបាវចររបស់ព្រះខីណាស្រពជាកិរិយាមិនមែនជាកុសល មិនមែនជាអកុសល មិនមែនជាវិបាក ជាទិដ្ឋធម្មសុខវិហារ(នៅជាសុខក្នុងបច្ចុប្បន្ន) គឺដើម្បីនៅជាសុខក្នុងបច្ចុប្បន្ននេះតែប៉ុណ្ណោះ។

ការចែករូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៥ ដួងដោយន័យផ្សេងៗ

១-ដោយជាតិ ជាកិរិយាជាតិ។

២- ដោយភូមិ ជារូបភូមិ។

៣-ដោយវេទនា ជាសោមនស្សវេទនា ៤ ដួង ជាឧបេក្ខាវេទនា ១ ដួង។

៤-ដោយហេតុ ជានហេតុ និង ជាតិហេតុកចិត្ត។

៥-ដោយសម្បយុត្ត ជាញាណសម្បយុត្ត។
៦-ដោយសង្ខារ ជាសសង្ខារិកចិត្ត។
៧-ដោយសោភណ ជារូបាវចរសោភណចិត្ត។
៨-ដោយឈាន ជារូបាវចរកិរិយាឈានចិត្ត។
៩-ដោយលោកិយ ជាលោកិយចិត្ត។
១០-ដោយកិច្ច ធ្វើជវនកិច្ចតែម្យ៉ាង។
១១-ដោយអារម្មណ៍ មានធម្មារម្មណ៍ជាអារម្មណ៍។
១២-ដោយទ្វារ ជាមនោទ្វារ។
១៣-ដោយវត្ថុ អាស្រ័យហទយវត្ថុ។
១៤-ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ។

៣.អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង

ក.អរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤ ដួង

- អាកាសានញ្ចាយតន កុសលចិត្តំ
- វិញ្ញាណញ្ចាយតន កុសលចិត្តំ
- អាកិញ្ចញ្ញាយតន កុសលចិត្តំ
- នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន កុសលចិត្តញ្ចេតិ ឥមានិ ចិត្តានិបិ អរូបាវចរកុសលចិត្តានិ នាម ។

ប្រែថា៖
-អាកាសានញ្ចាយតន កុសលចិត្ត ១
-វិញ្ញាណញ្ចាយតន កុសលចិត្ត ១

-អាកិញ្ចញ្ញាយតន កុសលចិត្ត ១
-នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន កុសលចិត្ត ១
ចិត្ត ៤ ដួងនេះ ឈ្មោះថា **អរូបាវចរកុសលចិត្ត** ។

អធិប្បាយអាកាសានញ្ចាយតនៈ

អាកាសានញ្ចាយតនៈ មកពី <**អាកាស+អានញ្ច+អាយតនៈ** មានន័យថា ជាអាយតនៈ(ជាទីកើត) ដែលអាកាសមិនមានទីបំផុត គឺថា **អាកាសានញ្ច** នោះឯង ជាអាយតនៈ (គឺជាទីកើត) នៃឈាននោះព្រម ដោយសម្បយុត្តធម៌ដោយអត្ថថា ជាទីតាំងនៅដូច **ទេវាយតនៈ**ទីអាស្រ័យ នៅនៃពួកទេវតា។

ឈាន ឈ្មោះថា អាកាសានញ្ចាយតនៈ ព្រោះអត្ថថា មានអាកាស មិនមានទីបំផុត ជាទីកើតកុសលចិត្ត ដែលសម្បយុត្តជាមួយ **អាកាសានញ្ចាយតនៈ**នោះ ឈ្មោះថា **អាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត** ។

អាកាសមាន ៤ ប្រការ គឺ ៖

១-អជដាកាស បានដល់ អាកាស (មេឃ)
២-បរិច្ឆិន្នាកាស បានដល់ អាកាសកសិណ
៣-កសិណុគ្ឃាដិមាកាស បានដល់អាកាសដែលអាស្រ័យមកពី កសិណ ៩ (វៀរអាកាសកសិណ)។
៤-បរិច្ឆេទាកាស បានដល់អាកាសរូប។

អាកាសានញ្ចាយតនៈ បានដល់ **កសិណុគ្ឃាដិមាកាស** ប៉ុណ្ណោះ មិនបានសំដៅដល់អាកាសកសិណទេ។

វិធីចម្រើនអាកាសានញ្ចាយតនជ្ឈាន(ទី១)

ព្រះយោគីបុគ្គលដែលនឹងចម្រើនអរូបកម្មដ្ឋានឱ្យកន្លងនូវ រូបជ្ឈាននោះ ដំបូងត្រូវបានរូបាវចរបញ្ចមជ្ឈាន ព្រមទាំងមានការជំនាញក្នុងវសី៥សិន ក៏ឃើញទោសរបស់រូបជ្ឈាន ដោយប្រការផ្សេងៗ។

លោកមិនត្រឹមតែឃើញទោសរបស់ រូបជ្ឈាន ប៉ុណ្ណោះទេ រមែងឃើញទោសនៃរូបរាងកាយផងដែរថា មានរូបហើយក៏ត្រូវតែមានទុក្ខទោស លំបាកកាយមានការទទួលនូវអាជ្ញា និង រោគា ព្យាធិផ្សេង ៗ ជាដើម។បើមិនមានរូបរាងកាយទេនោះ ទុក្ខទោសទាំងឡាយ មានព្យាធិជាដើម រមែងមិនមាន។ ឯការដែលនឹងចាកផុតរូបរាងកាយទៅបានក៏ត្រូវចម្រើនឈានមិនមានរូបហៅថា«**អរូបជ្ឈាន**» ជាអារម្មណ៍យ៉ាងនេះ៖

កាលណាព្រះយោគីបុគ្គលឃើញទោសនៃរូប និង វិធីដែលនឹងរួចចាកពីរូបយ៉ាងនេះហើយក៏ចូលរូបជ្ឈានទី ៥ ធ្វើឱ្យកើតឡើងសិន។

កាលចេញពីឈានពិចារណាឃើញទោសនៃរូបជ្ឈានកម្មដ្ឋាន ដែលជាអារម្មណ៍ហើយ ក៏ចូលឈាននោះ ផ្សាយពង្រីកនិមិត្ត (រូបកម្មដ្ឋាន)នោះឱ្យមិនមានទីបំផុត គឺ ផ្សាយចេញទៅបានដល់ ១ ចក្រវាឡ ។ ដោយការផ្សាយពង្រីកទៅៗ នូវរូបនិមិត្តនៃរូបកម្មដ្ឋាន ដែលជាអារម្មណ៍ច្រើនប៉ុណ្ណាក៏មិនមានទីបំផុត អាកាសដែលល្ហល្ហេវនោះ មិនមានការកើត មិនមានការវិនាសរកទីបំផុតមិនបាន។ការឃើញសេចក្តីមិនមានទីបំផុតនៃអាកាសក៏បើកសញ្ញា គឺមិនដាក់ចិត្តទៅក្នុងរូបនិមិត្តដែលជាអារម្មណ៍នោះ យកចិត្តទុកដាក់តែសភាពនៃអាកាសមិនមានទីបំផុត (**អាកាសោ អនន្តោ**)។ ក្នុងខណៈដែលចិត្តគិតដល់អាកាសមិនមានទីបំផុតនេះ ពេលនោះនូវមានរូប-និមិត្តដែលពង្រីកផ្សាយទៅដែរ ទាំងឧបចារសមាធិ ក៏កើតឡើងជា

លំដាប់ ។ កាលដាក់ចិត្តដល់អាកាសមិនមានទីបំផុតរឿយៗទៅ ទីបំផុត អប្បនាសមាធិ ក៏កើតឡើង ដោយមានអាកាសដែលមិនមានទីបំផុតនោះ ជាអារម្មណ៍ ។ អាកាសដែលមិនមានទីបំផុតនេះ ជាទីតាំងឱ្យកើតបឋម-អរូបជ្ឈានទី ១ ហៅថា **អាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត** ជា**កសិណុគ្ឃាដិ-មាកាសបញ្ញត្តិ** ដែលបានបើករូបកសិណចេញហើយ ជាអារម្មណ៍។

កាលអប្បនាវិធី ដែលជាអាទិកម្មិក អរូបជ្ឈានរបស់មន្ទបុគ្គល (អ្នក-ដឹងយឺត) នឹងកើតឡើងនោះវិថីចិត្តរមែងកើតតាមលំដាប់យ៉ាងនេះគឺ ៖

-***ភវង្គចិត្ត*** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត
-***ភវង្គចលនៈ*** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត
-***ភវង្គុបច្ឆេទៈ*** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត
} ចិត្តផុតវិថី។

-**មនោទ្វារាវជ្ជនៈ** ជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត

-**បរិកម្ម**
-**ឧបចារៈ**
-**អនុលោម**
-**គោត្រភូ**
} ជាមហាកុសលចិត្តប្រកបដោយ ឧបេក្ខាវេទនា ញាណសម្បយុត្ត ២ដូង។

- **បឋមអរូបជ្ឈាន** គឺ អាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត។
- ***ភវង្គចិត្ត*** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត ។

អាទិកម្មិកអរូបជ្ឈានវិថីរបស់មន្ទបុគ្គល

-***ភវង្គចិត្ត*** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត
-***ភវង្គចលនៈ*** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត
-***ភវង្គុបច្ឆេទៈ*** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត
} ចិត្តផុតវិថី។

-មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត

-បរិកម្ម

-ឧបចារៈ

-អនុលោម } ជាមហាកុសល ឧបេក្ខាញាណសម្បយុត្ត ២ ដួង។

-គោត្រភូ

- **បឋមអរូបជ្ឈាន** គឺជាអាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត។
- **ភវង្គចិត្ត** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត ។

អាទិកម្មិកអរូបជ្ឈានវិថីរបស់តិក្ខបុគ្គល

-ភវង្គចិត្ត ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត

-ភវង្គចលនៈ ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត } ចិត្តផុតវិថី។

-ភវង្គុបច្ឆេទៈ ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត

-មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត

-ឧបចារៈ

-អនុលោម } ជាមហាកុសល ឧបេក្ខាញាណសម្បយុត្ត ២ ដួង។

-គោត្រភូ

- **បឋមអរូបជ្ឈាន** គឺ អាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត។
- **ភវង្គចិត្ត** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត។

វិញ្ញាណញ្ចាយតនចិត្ត

វិញ្ញាណញ្ចាយតនៈ < វិញ្ញាណ +អានញ្ច+ អាយតនៈ

មានន័យថា ជាអាយតនៈមួយកន្លែងដែលវិញ្ញាណមិនមានទីបំផុត ។ វិញ្ញាណនោះឯងរកទីបំផុតមិនបានទើបឈ្មោះថា **វិញ្ញាណញ្ច** បានដល់អរូបវិញ្ញាណទី ១។

ម្យ៉ាងឈ្មោះថា **វិញ្ញាណញ្ច** ព្រោះអត្ថថា ដែលត្រូវអរូបវិញ្ញាណទី២ គប្បីដល់គឺគប្បីសម្រេច ។ ដូច្នេះវិញ្ញាណញ្ចាយតនៈ ព្រោះអត្ថថា **វិញ្ញាណញ្ច** នោះជាអាយតនៈព្រោះជាទីតាំងនៃអរូបជ្ឈានទី ២ គឺ**វិញ្ញាណ-ញ្ចាយតនជ្ឈាន**។

វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈាន (ទី ២)

វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈាន ព្រះយោគីបុគ្គលកាលជំនាញក្នុង អាកា-សានញ្ចាយតនឈានហើយមានបំណងនឹងចម្រើននូវអរូបជ្ឈានទី ២ ត្រូវធ្វើវសី ៥ ឱ្យស្ទាត់ហើយ ពិចារណាឃើញទោសនៃ**អាកាសានញ្ចាយតន-ជ្ឈាន** ឃើញសេចក្តីស្ងប់ប្រណិតរបស់វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈាន ហើយក៏ចូលឈានទាញយកបឋមអរូបជ្ឈាន ជាអារម្មណ៍ដោយបង្អោនដោយសភាពរបស់វិញ្ញាណ ដែលមានអាកាសមិនមានទីបំផុតជាអារម្មណ៍ថា គឺវិញ្ញាណមិនមានទីបំផុត(**វិញ្ញាណំ អនន្តំ**) រហូតដល់អរូបជ្ឈានទី ២ កើតឡើងដែលមានអាកាសានញ្ចាយតនចិត្ត ជាអារម្មណ៍។ នេះឯងឈ្មោះថា វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈាន ឬ ថាទុតិយអរូបជ្ឈានចិត្ត។

អប្បនាវិធី នៃ ទុតិយអរូបជ្ឈាន

-**ភវង្គចិត្ត** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត
-**ភវង្គចលនៈ** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត
-**ភវង្គុបច្ឆេទៈ** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត
(ចិត្តផុតវិថី។)
-**មនោទ្វារាវជ្ជនៈ** ជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត
-**បរិកម្ម**
-**ឧបចារៈ**
-**អនុលោម**
-**គោត្រភូ**
(ជាមហាកុសល ឧបេក្ខាញាណសម្បយុត្ត ២ ដួង។)
- **ទុតិយអរូបជ្ឈាន** គឺ វិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសលចិត្ត។
- **ភវង្គចិត្ត** ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត ។

អាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈាន (ទី៣)

អាកិញ្ចញ្ញាយតនៈ មានន័យថា ជាអាយតនៈមួយកន្លែងដែលវិញ្ញាណសូម្បីបន្តិចបន្តួចក៏រមែងមិនមាន។

ព្រះយោគីបុគ្គលកាលបំណង នឹងធ្វើសមាធិឱ្យតាំងមាំប្រណិតឡើង ៗ ដោយការចូលអាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈាននោះ គឺ ត្រូវចូលវិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានរហូតជំនាញនូវ វសីទាំង ៥ ។ កាលចេញពីឈានហើយក៏ពិចារណាឃើញទោសរបស់វិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈានថា បើដាច់ការចូលឈាននេះជានិច្ចហើយ ឈាននេះអាចវិនាសត្រឡប់ទៅតាំងនៅអាកាសានញ្ចាយតនជ្ឈានវិញ ឯសមាធិដែលកើតពីវិញ្ញាណញ្ចាយតនជ្ឈាននេះក៏នៅគ្រោតគ្រាតមិនប្រណិតស្មើនិងអាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈានដែរ ទើបដាក់ចិត្តដល់សភាពនៃសេចក្តីមិនមានអ្វីរបស់អរូបជ្ឈានទី ១ ជាអារម្មណ៍

ប្រៀបដូចជាសាលាធំ ជាទីប្រជុំនៃសង្ឃ ធ្វើសង្ឃកម្ម ដែលជាអាម្មណ៍ របស់អរូបជ្ឈានទី ២ នោះ ឥឡូវនេះព្រះសង្ឃធ្វើសង្ឃកិច្ចស្រេចហើយ ក៏ចេញពីសាលាទាំងអស់មិនមានសេសសល់ ចិត្តក៏បង្អោនទៅក្នុងសភាពដែលមិនមានអ្វីទៀតឡើយ **(នត្ថិ កិញ្ចិ = មិនមានអ្វីៗ)**រហូតអរូបជ្ឈានចិត្តកើតឡើង ដោយមាន **នត្ថិភាវបញ្ញត្តិ** ជាអារម្មណ៍។ អរូបជ្ឈានចិត្តនេះឈ្មោះថា **អាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈាន** ឬ **តតិយអរូបជ្ឈាន** (អាកិញ្ចញ្ញា-យតនកុសលចិត្ត)។

*វិថីចិត្តដែលកើតមុនអរូបជ្ឈានទី ៣ នេះ ដូចគ្នានឹងបឋមអរូបជ្ឈាន ឬ ទុតិយអរូបជ្ឈានវិថីដែរ ផ្សេងតែត្រង់ពាក្យថា **អាកិញ្ចញ្ញាយតន-កុសលចិត្ត** ប៉ុណ្ណោះ។

នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈាន(ទី ៤)

នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈ < **នេវ+សញ្ញា+ន+ន+សញ្ញា+អាយតនៈ** មានន័យថា ជាអាយតនៈមួយកន្លែងដែលតែងមានសញ្ញាក៏មិនមែន មិនមានសញ្ញាក៏មិនមែន ព្រោះមិនមានសញ្ញាគ្រោតគ្រាត មានតែសញ្ញាល្អិត ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញានោះឯង ជាអាយតនៈ ព្រោះសង្គ្រោះចូលក្នុងមនាយតនៈ និង ធម្មាយតនៈ ព្រោះហេតុនោះទើបឈ្មោះថា «**នេវសញ្ញា-នាសញ្ញាយតនជ្ឈាន**»។

នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈនោះឯង ជាអាយតនៈជាទីតាំងនៃឈានព្រមទាំងសម្បយុត្តធម៌ដោយជានិស្សយប្បច្ច័យ ជាដើម ដូច្នោះហើយទើបឈ្មោះថា «**នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជ្ឈាន**»។

ព្រះយោគីបុគ្គល អ្នកចម្រើនអរូបជ្ឈានទី៤នោះត្រូវជំនាញអរូបៈជ្ឈានទី ៣ ព្រមទាំង វសី ៥ រួចហើយចម្រើនអរូបជ្ឈានទី ៤ ដែលជាឈានប្រណិតបំផុត ដោយពិចារណាឃើញនូវអរូបជ្ឈានទី ៣ នេះថាជាធម៌ស្ងប់ប្រណិត ប៉ុន្តែមិនទាន់ស្ងប់ប្រណិតបំផុតទេ។ ដូច្នេះដើម្បីនឹងចម្រើនអរូបជ្ឈានទី ៤ ត្រូវចូលអរូបជ្ឈានទី ៣ សិន លុះចេញហើយក៏យកចិត្តទុកដាក់ពិចារណាសេចក្តីស្ងប់ប្រណិត **ឯតំ សន្តំ ឯតំ បណីតំ** នៃសញ្ញាក្នុងអាកិញ្ចញ្ញាយតនជ្ឈាន មិនមែនសញ្ញាដទៃទៀតទេ (វេទនាជាដើមក្នុងទីនេះក៏ស្ងប់ប្រណិតដូចគ្នា) ។ ការដែលប្រើសញ្ញាស័ព្ទព្រោះសញ្ញាចេតសិកនេះជាតួចាំនិមិត្តតាំងអំពីការចម្រើនរូបជ្ឈានដំបូង ចម្រើនទៅរហូតដល់អរូបជ្ឈានទី៤ កើត។ កាលណាឈាននេះកើតក៏មានឈ្មោះថា **នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈ** ឬ **ចតុត្ថារូបជ្ឈាន** គឺ នេវសញ្ញា ។

*វិថីចិត្តដែលកើតមុនអរូបជ្ឈានទី ៤ ក៏មានន័យដូចសេចក្តីដែលបានពោលរួចមកហើយ។

ខ.អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ដួង

អរូបាវចរវិបាកចិត្ត៤ដួង ជាផលរបស់អរូបាវចរកុសលចិត្ត គឺ អាកាសានញ្ចាយតនកុសល មានអាកាសមិនមានទីបំផុតជាអារម្មណ៍ អាកាសានញ្ចាយតនវិបាកចិត្ត ក៏មានអាកាសមិនមានទីបំផុតជាអារម្មណ៍ដូចគ្នាដែរ ឯអរូបជ្ឈានទី ២ ទី ៣ ទី ៤ ក៏មានន័យយ៉ាងនេះដែរ។

អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ដួង

-អាកាសានញ្ចាយតន វិបាកចិត្តំ

-វិញ្ញាណញ្ចាយតន វិបាកចិត្តំ

-អាកិញ្ចញ្ញាយតនវិបាកចិត្តំ

-នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន វិបាកចិត្តញ្ចេតិ ឥមានិ ចត្តារិបិ អរូបាវចរវិបាកចិត្តានិ នាម។

ប្រែថា៖

-អាកាសានញ្ចាយតនវិបាកចិត្ត ១

-វិញ្ញាណញ្ចាយតនវិបាកចិត្ត ១

-អាកិញ្ចញ្ញាយតនវិបាកចិត្ត ១

-នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន វិបាកចិត្ត ១

ចិត្តទាំង ៤ ដួងនេះ ឈ្មោះថា អរូបាវចរវិបាកចិត្ត។

ពេលដែលអរូបាវចរវិបាកចិត្តដួងណាមួយនឹងកើតឡើងនោះ មិនបានកើតជាវិថីដូចអរូបាវចរកុសលចិត្តទេ គឺថាមុនចុតិចិត្តនឹងកើតឡើងនោះអរូបាវចរកុសលដួងណាមួយកើតឡើងមុនរួច ទើបចុតិ។កាលចុតិចិត្តរលត់ហើយ អរូបាវចរវិបាកចិត្តដួងណាមួយក៏កើតឡើង ធ្វើកិច្ចបដិសន្ធិតអំពីចុតិចិត្តនោះទាន់ពេលភ្លាម។

អរូបាវចរកុសលចិត្តដែលកើតមុនចុតិចិត្តមានអារម្មណ៍អ្វី អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ដែលកើតបន្ទាប់អំពីចុតិចិត្តនោះ ក៏មានអារម្មណ៍នោះដូចនឹងកុសលរបស់ខ្លួនដែរ។ ឯអរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៣ ដួងផ្សេងទៀត ក៏មានន័យដូចគ្នានេះដែរ។

អរូបាវចរកុសលចិត្ត ធ្វើជវនកិច្ចតែម្យ៉ាងចំណែកអរូបាវចរវិបាកចិត្តនោះ ធ្វើកិច្ច ៣ យ៉ាងគឺ ៖

១-បដិសន្ធិ ធ្វើកិច្ចបដិសន្ធិជាអរូបព្រហ្មបុគ្គលក្នុងអរូបភូមិ ៤ ប៉ុណ្ណោះ។

២-ភវង្គកិច្ច ធ្វើកិច្ចរក្សាភពជាតិកំណើតឱ្យតាំងនៅដរាបរហូតស្មើអាយុនៃ
សង្ខារក្នុងភពនោះៗ។

៣-ចុតិកិច្ច ធ្វើកិច្ចឃ្លាតចាកអំពីភពនោះ ៗ ក្នុងវារៈដែលអស់អាយុនៃ
សង្ខារ ។

-អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ដួង ជាចិត្តកើតឡើងដោយមិនអាស្រ័យវត្ថុទាំង ៦ ណាមួយឡើយ ហើយមានចំពោះតែអរូបព្រហ្មប៉ុណ្ណោះ។

-ក្នុងអរូបព្រហ្មបុគ្គលទាំង ៤ ព្រហ្មបុគ្គលក្នុងអាកាសានញ្ចាយតនភូមិ មានអាយុ ២ម៉ឺនមហាកប្ប, ព្រហ្មបុគ្គលក្នុងវិញ្ញាណញ្ចាយតនភូមិ មានអាយុ ៤ ម៉ឺនមហាកប្ប, ព្រហ្មបុគ្គលក្នុងអាកិញ្ចញ្ញាយតនភូមិ មានអាយុ ៦ ម៉ឺនមហាកប្ប,ព្រហ្មបុគ្គលក្នុងនេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនភូមិ មានអាយុ ៨ ម៉ឺន ៤ ពាន់មហាកប្ប។

គ. អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ ដួង

អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ ដួងនេះ កើតមានដល់ព្រះអរហន្តតែមួយពួកប៉ុណ្ណោះ បុថុជ្ជនក្តី ព្រះសេក្ខបុគ្គលក្តី កាលបើចម្រើនអរូបជ្ឈានទី៤ អរូបជ្ឈានចិត្តនេះ តែងតែជាកុសល មិនមែនជាអរូបាវចរកិរិយាចិត្តឡើយ។

អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ ដួង

-អាកាសានញ្ចាយតនកិរិយាចិត្តំ

-វិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាចិត្តំ

-អាកិញ្ចញ្ញាយតនកិរិយាចិត្តំ

-នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកិរិយាចិត្តញ្ចេតិ ឥមានិ ចត្តារិបិ អរូបាវចរកិរិយាចិត្តានិ នាម។

ប្រែថា៖

-អាកាសានញ្ចាយតនកិរិយាចិត្ត ១

-វិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាចិត្ត ១

-អាកិញ្ចញ្ញាយតនកិរិយាចិត្ត ១

-នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកិរិយាចិត្ត ១

ចិត្តទាំង ៤ ដួងនេះឈ្មោះថា **អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត**។

អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ ដួងនេះ មានអង្គឈានស្មើគ្នា និង ដូចគ្នា គឺ ឧបេក្ខា និង ឯកគ្គតា តែមានអារម្មណ៍ផ្សេងគ្នា ប្រព្រឹត្តបានតាមបែបដូចគ្នា និង អរូបាវចរកុសលចិត្តដែរ ។ កាលអរូបាវចរកិរិយាចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត កើតឡើង វិថីចិត្តដែលកើតមុនរមែងប្រព្រឹត្តទៅយ៉ាងនេះគឺ៖

-ភវង្គចិត្ត
-ភវង្គចលនៈ
-ភវង្គុប្បច្ឆេទៈ
} ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត (ចិត្តផុតវិថី)។

-មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត

-បរិកម្ម
-ឧបចារៈ
-អនុលោម
-គោត្រភូ
} មហាកិរិយា ឧបេក្ខាញាណសម្បយុត្ត ២ ដួង។

-អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត

-ភវង្គចិត្ត ជាមហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត។

- ➢ វិថីចិត្តនេះសម្រាប់មនុស្សបុគ្គល ចំណែក តិក្ខបុគ្គលមិនមានបរិកម្ម ទេ។

***អរូបាវចរចិត្តទាំង១២ ដួងនេះគឺ៖**

អរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤ដួង ,អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ដួង អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត- ៤ ដួង។

ចិត្តទាំងអស់នេះមានចេតសិកកើតរួម ៣០ គឺ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរ វិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ)

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-បញ្ញាចេតសិក ១ (វៀរ វិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២)

ការចែកអរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួងដោយន័យផ្សេងៗ

១-ដោយជាតិ	ជាកុសលជាតិ ៤ ដួង ជាវិបាក ៤ ដួង ជាកិរិយា ៤ ដួង។
២-ដោយភូមិ	ជាអរូបាវចរភូមិទាំង ១២ ដួង។
៣-ដោយវេទនា	ជាឧបេក្ខាវេទនាទាំង ១២ ដួង។
៤-ដោយហេតុ	ជានហេតុ និង ជាតិហេតុកចិត្ត។
៥-ដោយសម្បយុត្ត	ជាញាណសម្បយុត្តទាំង ១២ ដួង។
៦-ដោយសង្ខារ	ជាសសង្ខារិកចិត្តទាំង ១២ ដួង។
៧-ដោយសោភណៈ	ជាអរូបាវចរសោភណចិត្ត។
៨-ដោយឈាន	ជាបញ្ចមជ្ឈាន (បញ្ចកន័យ) ទាំង ១២ ដួង។

៩-ដោយលោកិយ ជាលោកិយចិត្តទាំង ១២ ដួង។

១០-ដោយកិច្ច អរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤ ដួង និង អរូបាវចរកិរិយា ៤ ដួង(ធ្វើជវនកិច្ច) អរូបាវចរវិបាក ៤ ដួង (ធ្វើកិច្ច ៣ គឺ បដិសន្ធិ ភវង្គ ចុតិ)។

១១-ដោយអារម្មណ៍ មានធម្មារម្មណ៍ ជាអារម្មណ៍ទាំង ១២ ដួង។

១២-ដោយវត្ថុ អរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤ ដួង និង អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត៤ដួង ដែលកើតក្នុងបញ្ចវោការភូមិ អាស្រ័យហទយវត្ថុ បើកើតក្នុងចតុវោការភូមិ មិនចាំបាច់អាស្រ័យវត្ថុក៏កើតឡើងបានដែរ។

១៣-ដោយទ្វារ អរូបាវចរកុសល ៤ ដួង និង អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ ដួង ដឹងអារម្មណ៍តាម មនោទ្វារ ចំណែកអរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ដួងជាទ្វារវិមុត្តិ។

១៤-ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ។

-ចំណាំ ក្នុងភូមិជាទីកើត ៣១ ភូមិនោះអរូបាវចរកុសលចិត្ត៤ដួង និង អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ ដួង កើតបាន ២៦ ភូមិ(វៀរអបាយភូមិ ៤ អសញ្ញសត្តាភូមិ ១) ចំណែកអរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ដួង កើតបានចំពោះតែក្នុងអរូបព្រហ្មភូមិ ៤ ប៉ុណ្ណោះ។

៤.លោកុត្តរលោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង

ពាក្យថា **លោកុត្តរ < លោក +ឧត្តរៈ** ប្រែថា លើសអំពីលោក ឬ ផុតអំពីលោក **មានន័យថា** ជាចិត្តមានអារម្មណ៍ផុតពីសភាវធម៌ដែលមាន

នៅក្នុងលោក ឬថា ជាចិត្តដែលមានអំណាចទទួលអារម្មណ៍ក្រៅពីលោក ឬផុតចាកលោកបាន ។ អារម្មណ៍នោះបានដល់ព្រះនិព្វាន ។

ក្នុងចិត្ត ៨៩ នោះ ចិត្តដែលអាចទទួលព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍បានប្រាកដមានតែ ៨ ដួង ប៉ុណ្ណោះ។ ក្រៅពីនោះសូម្បីមានចិត្តខ្លះអាចទទួលព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍បានក៏មិនប្រាកដ ព្រោះហេតុដូច្នោះហើយទើប ហៅថាចិត្ត ៨ ដួង នោះថា **លោកុត្តរចិត្ត** ។

ក្នុងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួងចែកចេញជា ២ ប្រភេទគឺ មគ្គចិត្ត ៤ ឈ្មោះថា លោកុត្តរកុសលចិត្ត និង ផលចិត្ត ៤ ឈ្មោះថា **លោកុត្តរវិបាក-ចិត្ត** មិនមានលោកុត្តរកិរិយាចិត្តឡើយ ។

ក.លោកុត្តរកុសលចិត្ត ៤ ដួង

-សោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ

-សកទាគាមិមគ្គចិត្តំ

-អនាគាមិមគ្គចិត្តំ

-អរហត្តមគ្គចិត្តញ្ចេតិ ឥមានិ ចត្តារិបិ លោកុត្តរកុសលចិត្តានិ នាម។

ប្រែថា

-សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១ ដួង

-សកទាគាមិមគ្គចិត្ត ១ ដួង

-អនាគាមិមគ្គចិត្ត ១ ដួង

-អរហត្តមគ្គចិត្ត ១ ដួង

ចិត្តទាំង ៤ ដួងនេះឈ្មោះ លោកុត្តរកុសលចិត្ត ។

➢ សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត

ពាក្យថា **សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត < សោតៈ+អាបត្តិ +មគ្គៈ +ចិត្ត**

-សោតៈ ប្រែថា ក្រសែ គឺថាអរិយមគ្គមានអង្គ ៨ បណ្ឌិតហៅថា សោតៈ (ក្រសែ) ដែលហូរតម្រង់ទៅ គឺចូលកាន់ព្រះនិញ្វាន ឬ ដូចជាក្រសែទឹកដែលហូរទៅកាន់មហាសមុទ្រគឺព្រះនិញ្វាន។

-អាបត្តិ ប្រែថា ការដល់ហើយ គឺការសម្រេចតាំងពីខាងដើម ជាការសេពគ្រាដំបូង នូវសោតៈនោះ។

-មគ្គ ដោយអត្ថថា ការស្វែងរកព្រះនិញ្វាន ឬ ការទៅសម្លាប់កិលេសទាំងឡាយ ។

-មគ្គចិត្ត គឺចិត្តសម្បយុត្តដោយមគ្គនោះ។

*មគ្គចិត្ត ដែលបានសម្រេចក្រសែដំបូង ឈ្មោះថា **សោតាបត្តិ-មគ្គចិត្ត** បានដល់មគ្គចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលដំបូង ដែលនៅមានបដិសន្ធិទៀតយ៉ាងច្រើន ក៏ ៧ ជាតិទៀតនៅក្នុងលោកនេះ។

➢ សកទាគាមិមគ្គចិត្ត

ពាក្យថា **សកទាគាមិមគ្គចិត្ត < សកឹ+ អាគាមី+ចិត្ត**

-សកឹ ប្រែថា ១ ដង, ១ វារៈ

-អាគាមី ប្រែថា ត្រឡប់មក

-សកទាគាមិមគ្គចិត្ត គឺមគ្គចិត្តដែលញុំាងឱ្យបុគ្គលត្រឡប់មកកាន់កាម-លោកម្តងទៀត បានដល់មគ្គចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលទី ២ ដែលត្រឡប់មកបដិសន្ធិ ក្នុងកាមភូមិម្តងទៀតប៉ុណ្ណោះ។

➢ អនាគាមិមគ្គចិត្ត

ពាក្យថា **អនាគាមិមគ្គចិត្ត** <ន+អាគាមី+មគ្គ +ចិត្ត

អនាគាមិមគ្គចិត្ត គឺមគ្គចិត្តដែលញ៉ាំងឱ្យបុគ្គលមិនចាំបាច់ត្រឡប់មកកាន់កាមលោក សូម្បីតែម្តងទៀតទេ បានដល់មគ្គចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលទី ៣ ដែលមិនត្រូវត្រឡប់មកបដិសន្ធិក្នុងកាមលោក។

➢ អរហត្តមគ្គចិត្ត

ពាក្យថា **អរហត្តមគ្គចិត្ត < អរហត្ត+មគ្គ+ចិត្ត** ឈ្មោះថាព្រះអរហន្ត ដោយអត្ថថា គួរដល់ការបូជាវិសេស ព្រោះភាពជាទក្ខិណេយ្យបុគ្គលដ៏កំពូល ។ ម្យ៉ាងទៀត ឈ្មោះថា **អរហន្ត** ព្រោះមិនមានការត្រឡប់មក ក្នុងការធ្វើបាបទៀតទេ បានដល់ព្រះអរិយបុគ្គលទី ៤។ ភាវៈនៃបុគ្គលទី ៤ នោះ ឈ្មោះថាអរហត្ត ។

ពាក្យថា **អរហត្ត** នោះជាឈ្មោះនៃផលទី ៤ ។

មគ្គ ដែលជាហេតុនៃអរហត្តនោះ ឈ្មោះថា អរហត្តមគ្គ។ចិត្តដែលសម្បយុត្តដោយអរហត្តមគ្គនោះ ឈ្មោះថា **អរហត្តមគ្គចិត្ត** ។

-ក្នុងមគ្គចិត្ត ៤ដួងនោះ ចាត់ថាលោកុត្តរកុសលព្រោះជាកុសលដែលធ្វើឱ្យឆ្លងផុតចាកលោក ៣ គឺ **កាមលោក ១ រូបលោក ១ អរូប-លោក ១ ។**

កាមលោក បានដល់ កាមភូមិ ១១ ភូមិ
រូបលោក បានដល់ រូបភូមិ ១៦ ភូមិ
អរូបលោក បានដល់ អរូបភូមិ ៤ ភូមិ
រួមទាំងអស់ ជា ៣១ ភូមិ ។

-ការឆ្លងផុតលោកនោះ មានប្រការដូច្នេះគឺ ៖

មគ្គចិត្តដួងទី ១ ហៅថា បឋមមគ្គ គឺសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត។

មគ្គចិត្តដួងទី ២ ហៅថា ទុតិយមគ្គ គឺ សកទាគាមិមគ្គចិត្ត ចិត្ត២ដួងនេះធ្វើឱ្យផុតចាកកាមលោក គឺ អបាយភូមិទាំង ៤។

មគ្គចិត្តដួងទី ៣ ហៅថា តតិយមគ្គ គឺអនាគាមិមគ្គចិត្ត ចិត្ត១ដួងនេះធ្វើឱ្យផុតចាកពីកាមលោក ទាំង ១១ ភូមិ។ មគ្គចិត្តដួងទី ៤ ហៅថា ចតុត្ថមគ្គគឺអរហត្តមគ្គចិត្ត ចិត្ត១ដួងនេះ ធ្វើឱ្យផុតចាកលោកទាំង៣១ភូមិ ។

-ដែលហៅថា លោកុត្តរកុសលព្រោះជាកុសលដែលធ្វើឱ្យឆ្លងផុតពីបុថុជ្ជនទៅជាព្រះអរិយបុគ្គលដោយប្រការដូច្នេះគឺ៖

-**មគ្គចិត្តដួងទី ១** ធ្វើឱ្យទៅជាព្រះសោតាបន្នបុគ្គល

-**មគ្គចិត្តដួងទី ២** ធ្វើឱ្យទៅជាព្រះសកទាគាមិបុគ្គល

-**មគ្គចិត្តដួងទី ៣** ធ្វើឱ្យទៅជាព្រះអនាគាមិបុគ្គល

-**មគ្គចិត្តដួងទី ៤** ធ្វើឱ្យទៅជាព្រះអរហន្ត

-ដែលហៅថា លោកុត្តរកុសល ព្រោះជាកុសលដែលកើតឡើងមានព្រះនិព្វានជាលោកុត្តរធម៌ជាអារម្មណ៍ ហើយការដែលលោកុត្តរកុសលចិត្ត ៤ ដួងនេះកើតឡើងបាន ក៏ព្រោះមានព្រះនិព្វានជាអារម្មណប្បច្ច័យ ទើបកើត។

-ដែលហៅថា លោកុត្តរកុសល ព្រោះជាកុសលដែលមានអំណាចប្រសើរ លើសលោកិយកុសលទាំងឡាយ អាចរំលត់អកុសលឱ្យដាច់ជាសមុច្ឆេទបានគឺ ព្រោះហេតុតែមានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍នោះឯង។

-លោកុត្តរកុសលពោលគឺ មគ្គចិត្ត ៤ដួង តាមសេចក្តីផ្សេងគ្នានៃការប្រកបរបស់អដ្ឋង្គិកមគ្គមានសោតាបត្តិមគ្គជាដើម គឺដោយអំណាចការលះសំយោជនៈបាន ។ ការដែលលះសំយោជនៈបានផ្សេង ៗ គ្នា ក៏ព្រោះឥន្ទ្រិយ ៥ មានសទ្ធាជាដើម មានកម្លាំងផ្សេងៗគ្នាគឺ ឥន្ទ្រិយ ៥ របស់សោតាបត្តិមគ្គ មិនចាស់ក្លា របស់សកទាគាមិមគ្គចាស់ក្លា របស់អនាគាមិមគ្គ ចាស់ក្លាជាង របស់អរហត្តមគ្គ ចាស់ក្លាជាទីបំផុតនោះឯង ។

ខ.លោកុត្តរវិបាកចិត្ត ៤ ដួង

-សោតាបត្តិផលចិត្តំ

-សកទាគាមិផលចិត្តំ

-អនាគាមិផលចិត្តំ

-អរហត្តផលចិត្តញ្ចេតិ ឥមានិ ចត្តារិបិ លោកុត្តរវិបាកចិត្តានិ នាម ។

ប្រែថា៖

-សោតាបត្តិផលចិត្ត ១

-សកទាគាមិផលចិត្ត ១

-អនាគាមិផលចិត្ត ១

-អរហត្តផលចិត្ត ១

ចិត្តទាំង ៤ ដួងនេះឈ្មោះថា លោកុត្តរវិបាកចិត្ត ។

សួរថា ហេតុអ្វីលោកុត្តរវិបាកក៏មាន ៤ ប្រការ?

ឆ្លើយថា ព្រោះជាផលរបស់លោកុត្តរកុសលនោះៗគឺអាស្រ័យមគ្គចិត្ត ជាហេតុ ជាបច្ច័យឱ្យកើតឡើងព្រោះហេតុនោះទើបហៅថា ផលចិត្ត ។ ផលចិត្តនេះមិនបានមាននាទីប្រហារនូវកិលេសណាមួយដូចជាមគ្គចិត្តទេ ប៉ុន្តែ

មានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ និង ប្រកបព្រមដោយពោធិបក្ខិយធម៌ទាំង៣៧ ប្រការដូចគ្នា។

-លោកុត្តរចិត្តនោះ មិនមានកិរិយាចិត្តទេ ព្រោះមគ្គចិត្តកើតឡើងមួយដងក៏ប្រហារកិលេសដាច់ជាសមុច្ឆេទ ដូច្នេះមគ្គចិត្តកើតឡើងប្រហារកិលេសបានហើយនឹងមិនកើតឡើងជាលើកទី ២ ទៀតឡើយ។

ចំណែកផលចិត្តកើតបានច្រើនដង គឺដែលជាផលសមាបត្តិ មានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ក៏ដើម្បីសេចក្ដីនៅជាសុខក្នុងភពបច្ចុប្បន្ន ព្រោះហេតុនេះទើបលោកុត្តរចិត្ត ដែលជាកិរិយាមិនមាន ។

-លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួងដោយសង្ខេបគឺ មគ្គចិត្ត ៤ ដួង និង ផលចិត្ត ៤ ដួងនេះ។

មានចេតសិកកើតរួម ៣៦ ប្រភេទដូចគ្នាស្មើគ្នា គ្រប់ដួងគឺ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

លោកុត្តរចិត្តបែបពិស្តារ៖

លោកុត្តរចិត្ត មាន ២ ន័យ គឺបែបសង្ខេបមាន ៨ ដួង និង បែបពិស្តារមាន ៤០ដួង។

លោកុត្តរចិត្តបែបពិស្តារ ៤០ ដួង សម្ដែងដោយតាមអង្គឈាន គឺថាធ្វើលោកុត្តរចិត្តដួងនីមួយៗ ជា ៥ យ៉ាង ដោយតាមសេចក្ដី ខុសគ្នានៃការប្រកបជាមួយអង្គឈាន គឺ៖

-បឋមជ្ឈានមានអង្គ ៥ មានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១

-ទុតិយជ្ឈានមានអង្គ ៤ មានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១

-តតិយជ្ឈានមានអង្គ ៣ មានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១

-ចតុត្ថជ្ឈានមានអង្គ ២ មានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១

-បញ្ចមជ្ឈានមានអង្គ ២ មានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១

ដូច្នេះ សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត មាន៥ , សោតាបត្តិផលចិត្ត ក៏មាន ៥, សកទាគាមិមគ្គចិត្ត មាន ៥ , សកទាមិផលចិត្ត ក៏មាន៥,អនាគាមិមគ្គចិត្ត ក៏មាន ៥, អនាគាមិផលចិត្ត ក៏មាន ៥។

អរហត្តមគ្គ ក៏មាន ៥, អរហត្តផល ក៏មាន ៥ ដូចគ្នា រួមជាមគ្គចិត្ត ២០ដួង និង ផលចិត្ត ២០ ដួង រួមទាំង ២ ក៏ជាលោកុត្តរចិត្ត ៤០ ដួងដោយពិស្តារ។

លោកុត្តរចិត្តដោយពិស្តារ ៤០ ដួង ទើបមានសង្គហៈ ៥ ន័យ ដោយអំណាចនៃអង្គឈានដូចតទៅនេះ៖

-ន័យទី១ លោកុត្តរបឋមជ្ឈានចិត្ត ៨ ដួង មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៦ ប្រភេទ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)។

-ន័យទី ២ លោកុត្តរទុតិយជ្ឈានចិត្ត ៨ ដួង មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៥ ប្រភេទ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរវិតក្ក)

-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញា ២)

-ន័យទី៣ លោកុត្តរតតិយជ្ឈានចិត្ត ៨ ដួងមានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៤ ប្រភេទ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរ វិតក្ក វិចារ)

-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរ អប្បមញ្ញា ២)

-ន័យទី ៤ លោកុត្តរចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ៨ ដួងមានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៣ ប្រភេទ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរ វិតក្ក វិចារ បីតិ)

-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរ អប្បមញ្ញា ២)

-ន័យទី ៥ លោកុត្តរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៨ ដួង មានចេតសិកកើតរួមជាមួយ ៣៣ ប្រភេទ៖

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរ វិតក្ក វិចារ បីតិ)

-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរ អប្បមញ្ញា)

ការចែកលោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួងដោយន័យផ្សេងៗ

១-ដោយជាតិ ជាកុសលជាតិ ៤ ដួង ជាវិបាក ៤ ដួង។

២-ដោយភូមិ ជាលោកុត្តរភូមិទាំង ៨ ដួង។

៣-ដោយវេទនា ជាសោមនស្សវេទនា និង ឧបេក្ខាវេទនា។

៤-ដោយហេតុ ជានហេតុ និង ជាតិហេតុកចិត្ត។

៥-ដោយសម្បយុត្ត ជាញាណសម្បយុត្តទាំង ៨ ដួង។

៦-ដោយសង្ខារ ជាសសង្ខារិកចិត្តទាំង ៨ ដួង។

៧-ដោយសោភណៈ ជាសោភណចិត្ត។

៨-ដោយឈាន ជាឈានចិត្ត។

៩-ដោយលោកិយ ជាលោកុត្តរចិត្ត។

១០-ដោយកិច្ច ធ្វើជវនកិច្ច ។

១១-ដោយអារម្មណ៍ មានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ ជាធម្មារម្មណ៍។

១២-ដោយទ្វារ ជាមនោទ្វារ។

១៣-ដោយវត្ថុ វៀរសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១ ដួង ដែលអាស្រ័យហទយវត្ថុ។ លោកុត្តរចិត្តសល់ ៧ ដួងទៀតអាស្រ័យហទយវត្ថុក្នុងបញ្ចវោការភព និង មិនអាស្រ័យហទយវត្ថុក្នុងចតុវោការភព។

១៤-ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ។

ការចែកចិត្ត ៨៩ ដួង ឬ ១២១ ដួងដោយន័យផ្សេងៗ

១- ដោយជាតិ

-អកុសលចិត្ត ១២ ដួង ជាអកុសលជាតិ

-កុសលចិត្ត ២១ ដួង ឬ ៣៧ ដួង ជាកុសលជាតិ

-វិបាកចិត្ត ៣៦ដួង ឬ ៥២ ដួង ជាវិបាកជាតិ

-កិរិយាចិត្ត ២០ ដួង ជាកិរិយាជាតិ ។

២- ដោយភូមិ

-កាមាវចរចិត្ត ៥៤ ដួង ជាកាមភូមិ

-រូបាវចរចិត្ត១៥ ដួង ជារូបាវចរភូមិ

-អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង ជាអរូបាវចរភូមិ

-លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ឬ ៤០ ដួង ជាលោកុត្តរភូមិ

៣- ដោយវេទនា

-សុខសហគតចិត្ត ១ ដួង ជាសុខវេទនា។

-ទុក្ខសហគតចិត្ត ១ ដួង ជាទុក្ខវេទនា។

-សោមនស្សហគតចិត្ត ៦២ ដួង ជាសោមនស្សវេទនា។

-ឧបេក្ខាសហគតចិត្ត ៥៥ ដួង ជាឧបេក្ខាវេទនា ។

-ទោមនស្សសហគតចិត្ត ២ ដួង ជា ទោមនស្សវេទនា។

៤- ដោយហេតុ

-ចិត្ត ៨៩ ដួង ឬ ១២១ ដួង ជានហេតុ , ចិត្តមិនមានហេតុប្រកប ១៨ ដួង ជា អហេតុកចិត្ត , ចិត្តដែលមានហេតុប្រកប ៧១ ឬ ១០៣ ដួង ជាសហេតុកចិត្ត។

៥- ដោយសម្បយុត្ត

ជាញាណសម្បយុត្ត ៤៧ ដួង ឬ ៧៩ ដួង, ជាញាណវិប្បយុត្ត ៣៤ ដួង,ជាទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត ៤ ដួង ជាបដិឃសម្បយុត្ត២ ដួង, ជាវិចិកិច្ឆា-សម្បយុត្ត១ដួង, ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្ត ១ ដួង។

៦-ដោយសង្ខារ ជាអសង្ខារិក ៣៧ដួង ជាសសង្ខារិក៥២ដួង ឬ៨៤ដួង។

៧-ដោយសោភណ ជាអសោភណចិត្ត ៣០ដួង ជាសោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ដួង។

៨- ដោយឈាន ជាកាមាវចរចិត្ត ៥៤ ដួង ជាអឈានចិត្ត ចិត្តនៅសល់ ៦៧ ដួងជាឈានចិត្ត។

៩- ដោយលោកិយ ចិត្ត ៨១ ដួង ជាលោកិយចិត្ត, ៨ ឬ ៤០ ដួងជា លោកុត្តរចិត្ត។

១០-ដោយកិច្ច ចិត្ត ៨៩ ដួង ឬ ១២១ ដួង ធ្វើកិច្ចបាន ១៤ កិច្ច។

១១-ដោយអារម្មណ៍ ចិត្ត ៨៩ ដួង ឬ ១២១ ដួងមានអារម្មណ៍ ៦។

១២-ដោយទ្វារ ចិត្ត ៨៩ដួង ឬ ១២១ដួង អាស្រ័យទ្វារ ៦ និង ទ្វារវិមុត្តិ(កាលធ្វើ បដិសន្ធិកិច្ច,ភវង្គកិច្ច,ចុតិកិច្ច)។

១៣-ដោយវត្ថុ ចិត្ត ១១៧ ដួង កើតត្រង់វត្ថុ ៦, ចិត្ត ៤ ដួងមិន អាស្រ័យវត្ថុ។

១៤- ដោយវិញ្ញាណធាតុ ចិត្ត៨៩ ដួង ឬ ១២១ ដួង ជាវិញ្ញាណធាតុ ៧។

ក្រុមធម្មទាន

១.ភិក្ខុ **លទ្ធធម្មោ ជា គីមសាន** អ្នកកែសម្រួល

២.សាមណេរ **សុតប្បញ្ញោ យាន ខែមរិន** អ្នកវាយអត្ថបទ

៣.សាមណេរ **អគ្គបញ្ញោ ណាង សុភក្រ័** អ្នកវាយអត្ថបទ

អ្នកជួយត្រួតពិនិត្យខ្លឹមសារ និង អក្ខរាវិរុទ្ធ

១.ភិក្ខុ **បធានជោតោ ម៉ាន់ សុភាព**

១.សាមណេរ **សាសនរក្ខិតោ សុខ ចន្ថា**

២.សាមណេរ **នន្ទធម្មោ ហែល សុភាន់**

៣.សាមណេរ **វជិរមេធា តាំង ពេជ្រ**

៤. សាមណេរ **វីរិយធម្មោ ឈឹម វ៉ាឌី**

៥.សាមណេរ **បសន្នធម្មោ ជា ហុន**

៦.សាមណេរ **អារទ្ធវីរិយោ ឌីឡា ឡៃ**

៧.សាមណេរ **ពុទ្ធរក្ខិតោ ត្លង ចិន្តា**

៨.សាមណេរ **ធម្មរក្ខិតោ អៀន សុវណ្ណា**

៩.សាមណេរ **ចិត្តរក្ខិតោ ពៅ មេន**

សព្វទានំ ធម្មទានំ ជិនាតិ

ធម្មទានរមែងឈ្នះអស់ទានទាំងពួង

នាមពុទ្ធបរិស័ទចូលរួមឧបត្ថម្ភបោះពុម្ពសៀវភៅ

១- ឧបាសិកា ឃី គឹមលាង ព្រមទាំង កូនចៅ (USA)................៩៣០$

២-ឧបាសិកា ឡុង សារុន ព្រមទាំងកូនចៅ(USA)........................២០០$

៣-ឧបាសិកា ថ្លាង ភ្នំពេជ្រ ព្រមទាំង ភរិយា គុណ្ណារីលូ(USA)...១០០$

៤-ឧបាសិកា ឃឹម ស៊ី (USA)..១០០$

៥.ឧបាសក ឡាង សុភ័ក្រ និង ភរិយា (USA) ....១០០$

៦-ឧបាសិកា ហង់ សេង ព្រមទាំងកូន ចៅ (USA).....................៧០$

៧-ឧបាសិកា លៀវ គឹមរួច (USA)...៥០$

៨-ឧបាសិកា នុត សូផាត (USA) ....៥០$

៩-ឧបាសិកា សន សារុន (USA)..៥០$

១០-ឧបាសិកា ទេស សឿន (USA)..៣០$

១១-ឧបាសិកា ឃីវ សុខ (USA)..២០$